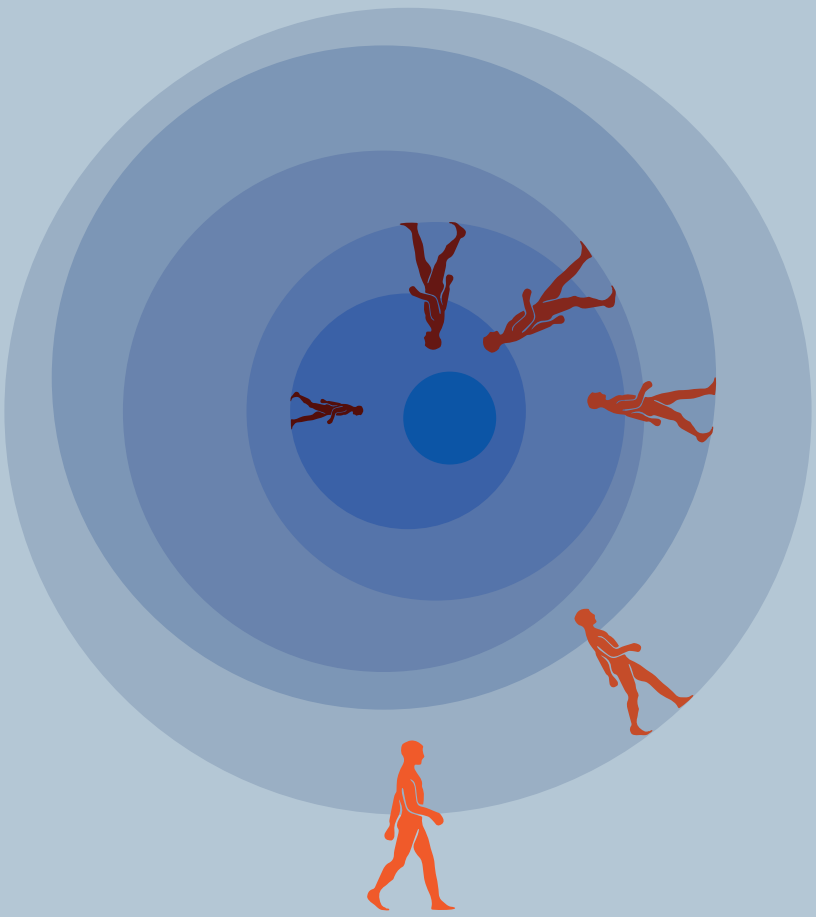

Alltid måndag?

Anders Carlander & Elias Johannesson (red)

Alltid måndag?

Den västsvenska SOM-undersökningen 2020
SOM-rapport nr 80

Anders Carlander och Elias Johannesson (red)

Redaktörer: Anders Carlander och Elias Johannesson
© Författarna och SOM-institutet
Teknisk redaktör: Marie Wiklund
Omslag: Simon Capdevila
Redigering: Henny Östlund
Tryck: RisbergsAdbox, Uddevalla 2021
ISBN: 978-91-89673-51-9
ISSN: 0284-4788
ISRN: GU-STJM--80-SE

INNEHÅLL

Förord 7

Alltid måndag?
Anders Carlander och Elias Johannesson 9

Den digitala sjukvårdens frammarsch
Anders Carlander 23

Föräldraskap, sektor och arbetstid mellan män och kvinnor – på arbetsmarknaden intet nytt
Elias Johannesson 31

Väljarnas nya problem
Marcus Weissenbilder 43

Gottgörelse eller auktoritär tendens? Göteborgarnas inställning till att bygga mer i ”klassisk” stil
Felix Andersson och Daniel Enström 55

Västsvenskars resvanor före och under covid-19
John Magnus Roos 75

Mindre viktigt och inte så svårt?
Klara Wärnlöf Bové 89

METODREDOVISNING

Den västsvenska SOM-undersökningen 2020
Elisabeth Falk 105

Om författarna 123

SOM-institutets böcker 125

FÖRORD

Alltid måndag? är SOM-institutets 80:e forskarantologi sedan starten 1986. Den bygger på 2020 års västsvenska SOM-undersökning. I boken presenteras analyser av den västsvenska befolkningens vanor och attityder inom en rad olika områden. Undersökningen genomfördes med hjälp av ett representativt urval om totalt 6 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i åldrarna 16 till 85 år.

Huvuddelen av de svar som ligger till grund för analyserna i boken inkom under oktober 2020. Ansvarig för datainsamlingen har varit *Indikator – Institutet för kvalitetsindikatorer* med Edvin Boije som fältledare. Närmare uppgifter om undersökningens upplägg och genomförande finns i metodredovisningen längst bak i boken. En mer utförlig dokumentation av 2020 års västsvenska SOM-undersökning finns att ladda ner på SOM-institutets webbplats (SOM-rapport 2021:27).

I boken medverkar forskare från olika ämnesområden och lärosäten. Varje författare svarar själv för sin tolkning av data och slutsatserna i respektive kapitel.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar är tillgängliga för akademisk forskning och utbildning via Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym. Mer information om SOM-institutet finns på institutets webbplats.

Göteborg i november 2021

Anders Carlander
Forskare
SOM-institutet
Göteborgs universitet

Elias Johannesson
Universitetslektor
Högskolan väst

ALLTID MÅNDAG?

ANDERS CARLANDER OCH ELIAS JOHANNESSON

Sköna söndag, *Fräcka fredag*, eller *Lördag hela veckan*. Många äro de populärkulturella referenserna till veckodagar. Men måndagens mystik är laddad med något alldeles speciellt. Det är en dag som många förknippar med att återigen vara tillbaka på ruta ett i den cykliska processen av förvärvsarbete alternativt en nystart full av möjligheter. Men synen på förvärvsarbete har förändrats ganska mycket de senaste åren, inte minst under coronapandemin, där begrepp som distansarbete, armbågshälsning eller Zoom har färgat hur en stor andel människor har arbetet och interagerat med varandra under pandemin. Många menar att coronapandemin snarast har förstärkt de arbetsmarknadstrender som redan fanns i samhället, så som att vi går mot en högre grad av digitalisering och flexibilitet när det gäller *hur* och framför allt *var* vi vill jobba. Parallellt med nyheter och ett stort fokus på coronapandemin har klimatdebatten alltjämt varit het under året och coronapandemins mer eller mindre framtvingade restriktioner har gjort att forskare världen över har kunnat observera effekter av exempelvis distansarbete och digitala möten på klimatet. Det är tydligt att förvärvsarbetet utvecklas i rask takt och att alla måndagar i någon filosofisk mån således är unika. Det kommer förhoppningsvis bli många måndagar framöver och frågan som många ställer sig nu är hur vi kan dra nytta av kunskapen från coronapandemins snabba omställning så att framtidens arbetsliv präglas av hållbarhet, både vad det gäller den berömda ”gröna omställningen” men också utifrån psykosocial hållbarhet där allt fler trivs på jobbet och att ingen ska behöva bli sjuk på grund av sitt jobb. Tematiken för den här boken är arbetsliv och titeln gör anspråk på ett hållbart arbetsliv där vi belyser olika sociala och hållbara aspekter av arbetsliv och frågar oss om gårdagens arbetssätt behöver vara morgondagens?

Balans mellan arbetsliv, hälsa och fritid

I det följande kommer vi presentera hur invånarna i Västra Götalandsregionen ser på sitt arbete och vi kommer också göra jämförande analyser mellan 2014 och 2020 då många av frågorna ställdes vid både tillfällena. Om vi börjar med att analysera hur många som tycker att arbetet är viktigt på en skala som sträcker sig från 1 (Inte alls viktigt) till 4 (Mycket viktigt) är det en statistiskt signifikant (p <.001) skillnad mellan 2014 (M = 3,52, SE = ,01) och 2020 (M = 3,43, SE = ,01). Resultatet är detsamma när vi kontrollerar för ålder, kön, utbildning samt inkomst där arbetet bedöms som något mindre viktigt 2020 ($\hat{M}$ = 3,43, SE = ,01) jämfört med 2014

Carlander, Anders & Johannesson, Elias (2021) Alltid måndag? I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

($\hat{M}$ = 3,52, SE = ,02). Procentsatserna för respektive svar presenteras i figur 1 nedan där det framgår att en stor majoritet anser att arbetet är ganska eller mycket viktigt för dem både 2014 och 2020 men att andelen som svarar ’Mycket viktigt’ har sjunkit från cirka 59 procent 2014 till omkring 50 procent 2020.

Figur 1 Viktigt med arbete 2014 och 2020 (procent)

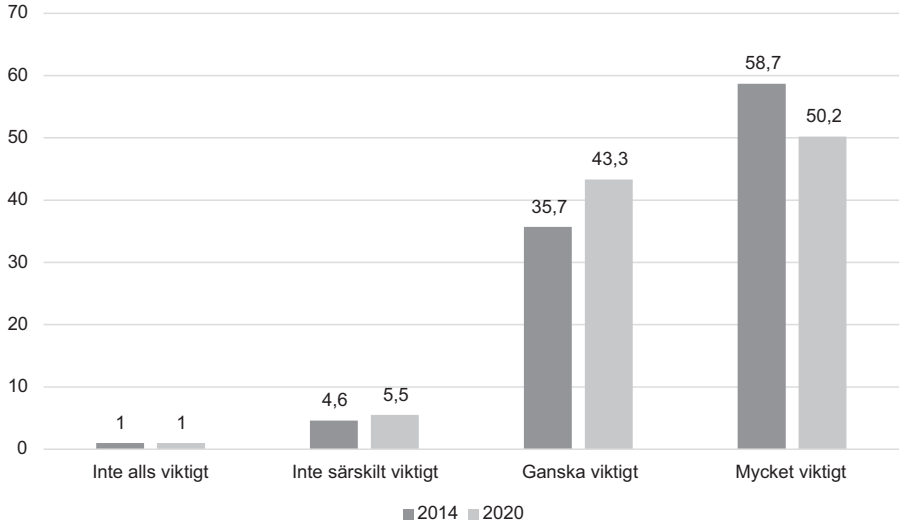

Kommentar: Frågan lyder *’Hur viktigt är/var arbete för dig personligen’* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 samt 2020.

En nyligen publicerad spaning i Harvard Business Review (Kropp, 2021) resonerar kring det faktum att många arbetsgivare under pandemin fått en allt större inblick i medarbetares privatliv och hälsa. Den övergripande HR-trenden är att företag kommer att ha ett större ansvar för personalens välmående både på företaget och på fritiden. Vi kan också konstatera att just hälsa i relation till arbetet är något som verkar värderas relativt högt i resultaten från de västsvenska SOM-undersökningarna 2014 och 2020. En klar majoritet – omkring 66 procent 2014 och cirka 70 procent 2020 – anser att det är ganska eller mycket viktigt med en låg grad av stress i arbetet (figur 2). Vi kan därmed också konstatera att det verkar ha blivit en viktigare fråga med stress i arbetslivet 2020 jämfört med 2014 om än att skillnaderna är relativt små.

Figur 2 Stress i arbetslivet 2014 och 2020 (procent)

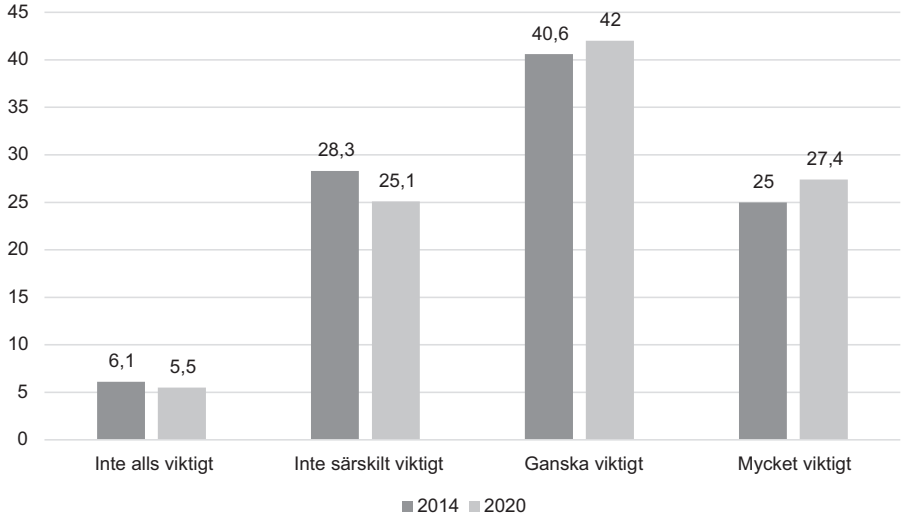

Kommentar: Frågan lyder *'Hur viktigt för dig personligen är/var följande i ett arbete? | Lite stress'* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 samt 2020.

En annan viktig fråga på samma tema, som också rapporteras i Academic Works (2021) undersökning är hur viktigt invånarna i Västragötalandsregionen tycker att det är att kunna kombinera arbete med privat- och familjeliv. Frågeformuleringen "*Att arbetet går att kombinera med privat- och familjeliv*" ligger nära en definition som diskuteras av Noon, m.fl. (2013), där balansen mellan arbete och fritid handlar om medarbetarens förmåga att kombinera sitt övriga liv och arbete på ett tillräckligt bra sätt utan att kraven från den ena domänen tar överhanden och skapar ett slags missnöje i den andra domänen. Det handlar om att hitta balans mellan arbete och andra ambitioner, prioriteringar, åtaganden och skyldigheter oavsett individens ålder och kön. Individer har fått uppleva att både arbetslivet och det övriga livet ställer allt högre krav på tillgänglighet (Bergman, 2011). I arbetslivet finns förväntningar i form av att individen skall arbeta utanför arbetstiden (t.ex. åka på arbetsresor eller ta med sig arbete hem som utförs på kvällarna eller på helgerna). Samtidigt har teknologin möjliggjort att medarbetare också svarar på arbetsmejl från kunder och/eller arbetskollegor efter kontorsarbetstidens slut. Dessutom menar Bergman (2011) att anhöriga, barn och partners förväntar sig att individen avsätter tid och energi åt dem. Således kan det bli svårt att kombinera arbetslivet med det övriga livet. Det föresätter att förväntningarna i både arbetslivet och privatlivet är realistiska i förhållande till varje individs livssituation. Bland invånarna i Västra Götaland är det nästan två tredjedelar som anser att det är mycket viktigt med

ett arbete som går att kombinera med privat- och familjeliv. Motsvarande andelar för att tycka att det är ganska viktigt med ett arbete som går att kombinera med privat- och familjeliv var cirka 33 respektive 31 procent, vilket framgår av figur 3 nedan. Resultaten visar att det är generellt relativt små skillnader mellan 2014 och 2020 men det är totalt sett en stor övervikt till förmån för de som anser att det är ganska eller mycket viktigt att arbetet går att kombinera med privat- och familjeliv. Omkring 95 procent anser att det är ganska eller mycket viktigt (figur 3).

Figur 3 Kombinera arbete med privat- och familjeliv 2014 och 2020 (procent)

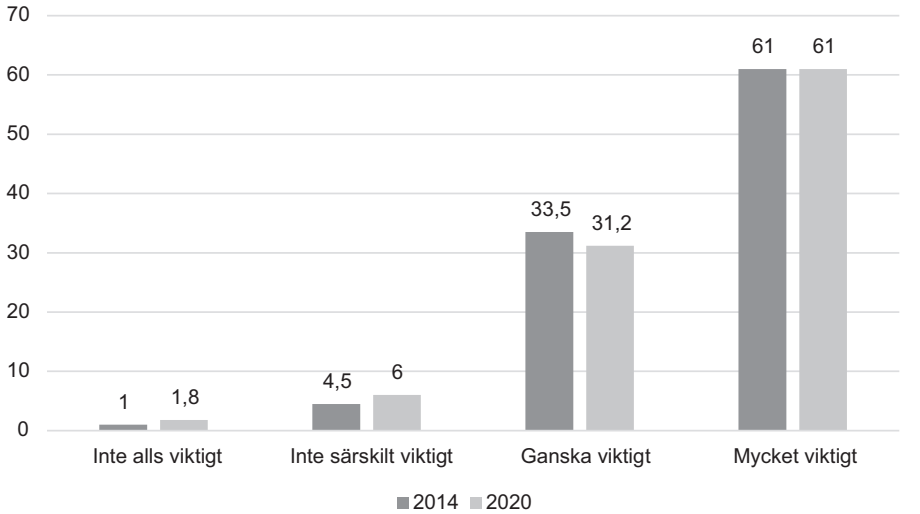

Kommentar: Frågan lyder *'Hur viktigt för dig personligen är/var följande i ett arbete? | Att arbetet går att kombinera med privat- och familjeliv'* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 samt 2020.

En obalans mellan arbets- och privatliv kan leda till ohälsa och stress. Vid obalans mellan arbetsliv och privatliv menar Noon m.fl. (2013) att det finns två strategier på individnivå. Den första strategin kretsar kring att individen väljer att gå ned i arbetstid för att lösa denna obalans. Den andra strategin inbegriper att individen söker sig till ett arbete som är behäftat med flexibilitet eller att ena parten arbetar kvällstid och den andra dagtid. Flexibilitet har också yttrat sig i form av att kunna arbeta hemifrån vilket har sparat restid till och från arbetet. Under Covid-19-pandemin blev distansarbetet för dem som hade möjlighet till det standardlösningen. Den mer flexibla arbetsformen är emellertid inte någon ny företeelse på den svenska arbetsmarknaden (Alvin m.fl., 2012). I takt med att företag och organisationer decentraliserar sin verksamhet, flyttas även makten över *hur*, *när* och *var* arbetet

skall utföras ned på den enskilda medarbetaren. Organisationer förväntas att arbetstagarna ska vara alltmer självständiga. Med hjälp av informationsteknologins utveckling har det också skapats goda förutsättningar för det flexibla arbetet (Webster, 2018). Flexibiliteten bygger på att arbetsvillkoren avregleras successivt. På så vis kan de anställda fatta egna beslut och få större frihet att bestämma över *hur*, *när* och *var* de skall utföra sina arbetsuppgifter så länge som de blir utförda på ett tillfredsställande bra sätt (Alvin m.fl., 2012).

Bland invånarna i Västra Götaland är det mindre än en tredjedel som tycker att det är mycket viktigt med flexibla arbetstider. År 2014 var det närmare 29 procent som angav att flexibla arbetstider är mycket viktigt medan motsvarande andel uppgick till strax över 28 procent år 2020. För individer som uppger att det är ganska viktigt med flexibla arbetstider ser vi en minskning med 5 procentenheter från cirka 44 till 39 procent när vi jämför år 2014 med 2020. På motsvarande sätt ser vi en mindre ökning bland dem som anser att det inte är viktigt med flexibla arbetstider (26 respektive 29 procent) där även denna ökning är statistiskt signifikant. Vi ser en möjlig sjunkande trend där invånarna värdesätter flexibla arbetstider i allt mindre utsträckning.

Figur 4 Flexibla arbetstider 2014 och 2020 (procent)

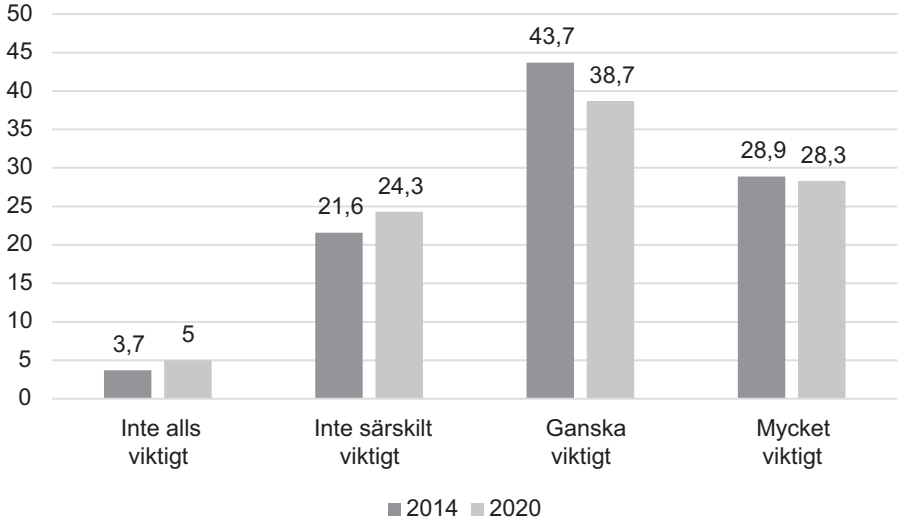

Kommentar: Frågan lyder *'Hur viktigt för dig personligen är/var följande i ett arbete? | Flexibla arbetstider'* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 samt 2020.

Drivkrafter och motivation till arbete

Värdeskapande HR (human resources) tar sikte på att ta hand om och utveckla personalen som är organisationens viktigaste resurs (Ulfsdotter Eriksson, 2013). Enligt en uppskattning från Trygghetsrådet (2016) är det ca 1,8 miljoner arbetstagare som funderar på att byta jobb. De vanligaste orsakerna anses vara bristande möjligheter till utveckling, låg lön, missnöje med chefen eller förändringar som man ogillar. En del av dessa arbetsrelaterade aspekter återfinns bland de tio viktigaste faktorerna vid valet av en arbetsgivare, enligt Academic Works (2021) årliga undersökning (Young Professional Attraction Index) som genomförs i samarbete med Kantar Sifo. I topp ligger god arbetsmiljö och bra kollegor (70%) följt av lön och förmåner (61%), bra chef (52%), karriär- och utvecklingsmöjligheter (52%), anställningstrygghet (46%), arbetsuppgifternas karaktär och utformning (45%), samt flexibilitet och work-life balance (44%) med flera.

Betydelsen av t.ex. ett utvecklande arbete framträder även hos invånarna i Västra Götaland där svarsmönstret på frågan "*Ett arbete där jag kan utvecklas*" ligger nära nog konstant när vi jämför hur invånarna har svarat på frågan mellan 2014 och 2020. År 2014 uppgav 48 procent av västsvenskarna att ett arbete där de kan utvecklas i är mycket viktigt. Motsvarande andel år 2020 uppgick till 49 procent. Vidare ansåg 42 procent att det var ganska viktigt med ett arbete där de kan utvecklas i samband med 2014 års undersökning. Denna andel sjönk till omkring 40 procent sex år senare (figur 5).

Figur 5 Ett utvecklande arbetsliv 2014 och 2020 (procent)

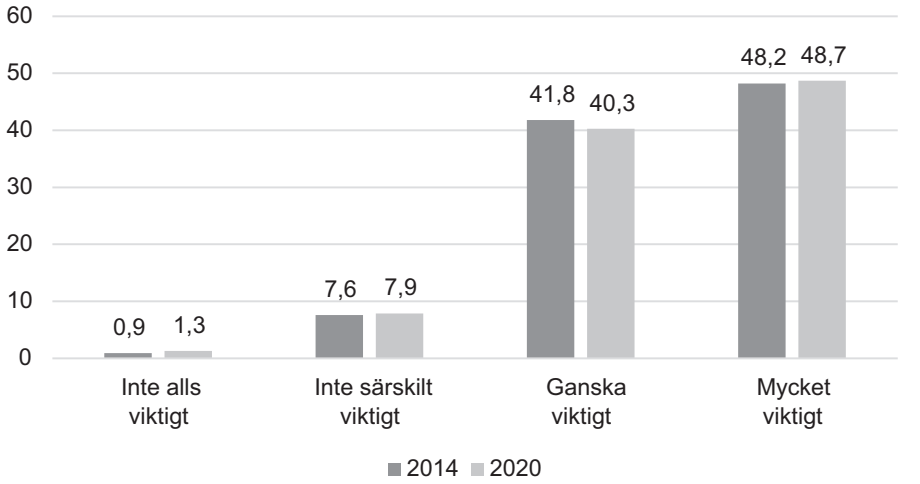

Kommentar: Frågan lyder *'Hur viktigt för dig personligen är/var följande i ett arbete? | Ett arbete där jag kan utvecklas'* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 samt 2020.

En annan viktig drivkraft när det gäller arbete, som många tror kommer bli viktigare i framtiden (Kropp, 2021), är att företagets värden överensstämmer med de egna. Det vill säga, många företag kommer sannolikt att inta en mer proaktiv roll i samhällsfrågor såsom miljö (d.v.s hur anställda reser till och från jobbet men även hur du reser i tjänsten). Ett starkt värde för många människor är drivkraften att vilja hjälpa andra, vilket ligger nära begreppet altruism. Batsons (1991, s.6) definierar begreppet: ”Altruism is a motivational state with the ultimate goal of increasing another’s welfare”. Batson menar att altruism är ett slags prosocial motivation som bygger på att empatiska känslor uppkommer och således väljer människor att bidra till andras väl. Att hjälpa andra i arbetet ger också upphov till social samhörighet och uppskattning, något som många människor eftersträvar (Rubin, 2000). I Västra Götalandsregionen är det drygt en tredjedel som tycker att det är mycket viktigt med ett arbete där de kan hjälpa andra människor. År 2014 och 2020 var det cirka 35 respektive 36 procent som uppgav att det var mycket viktigt med detta inslag i arbetet. Det är något fler (42 respektive 41 procent) som angav att det är ganska viktigt med ett arbete där de kan hjälpa andra människor (figur 6).

Figur 6 Ett arbete där man kan hjälpa människor 2014 och 2020 (procent)

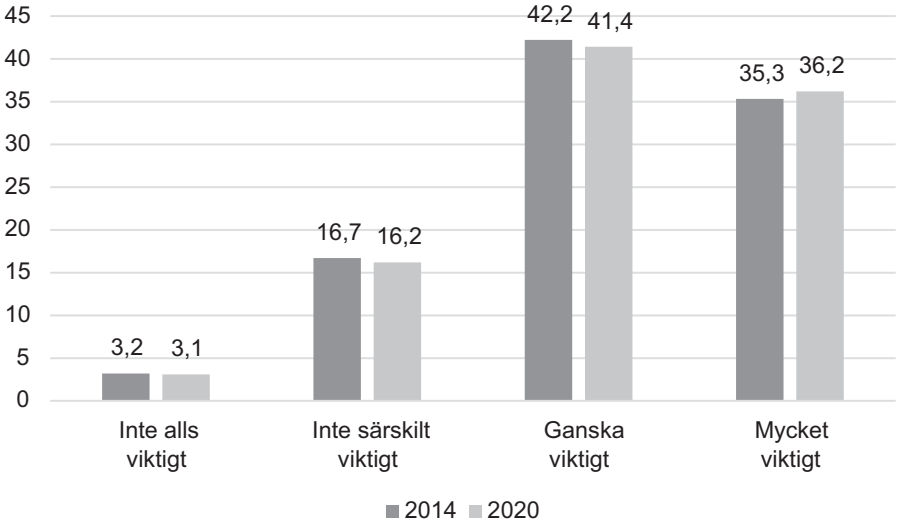

Kommentar: Frågan lyder *’Hur viktigt för dig personligen är/var följande i ett arbete? | Ett arbete där man kan hjälpa andra människor’* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 samt 2020.

Sammantaget är det drygt två tredjedelar av invånarna i Västra Götaland som tycker att det är viktigt med att arbete som är behäftat med möjligheter att hjälpa andra människor medan resterande inte tycker att det är viktigt med ett sådant arbete.

Coronapandemin och arbetslivets villkor

Coronapandemin drabbade arbetsmarknadens sektorer olika hårt. Totalt sett kan det konstateras att sysselsättningsgraden under coronapandemins första år minskade i Sverige för första gången sedan finanskrisen 2008, där anställda inom hotell och restaurang, kultur samt transport har drabbats hårdast (SCB, 2021). I den västsvenska SOM-undersökningen 2020 ställde vi frågan om huruvida man hade blivit påverkad av coronaviruset i relation till arbetsmarknadsstatus. Resultatet visar att strax över 80 procent säger sig inte ha blivit påverkad medan nära 20 procent säger sig, som en följd av coronaviruset, ha blivit permitterad, varslad, arbetslös eller sjukskriven (figur 7). Observera här att det är fullt möjligt – och tillåtet i enkäten – att kryssa i flera alternativ.

Figur 7 Coronavirusets effekter på arbetsmarknaden (procent)

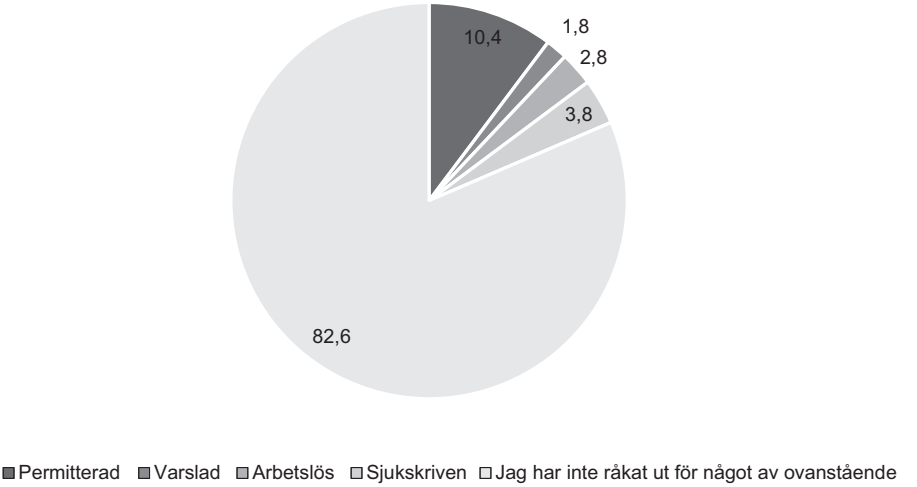

Kommentar: Frågan lyder *'Har du som en följd av coronaviruset blivit något av följande?'* Svarsalternativen framgår av figuren och motsvarar de som svarat med ja/kryss.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Det kan förvisso konstateras att den grupp som svarar att de *har* blivit drabbade av coronaviruset är relativt heterogen, men om vi ändå analyserar hur den grupp som *inte* har blivit drabbad eventuellt skiljer sig åt beträffande ålder, kön, utbildning

och inkomst så ser vi några signifikanta om än svaga samband. Resultatet visar att de som inte har blivit drabbade (permitterad, varslad, arbetslös, sjukskriven) i högre utsträckning rapporterar en signifikant högre ålder, utbildning men en lägre inkomst (figur 8). Det bör påpekas att modellen endast förklarar cirka 6 procent av variationen i frågan om man har blivit drabbad eller ej, vilket innebär att det finns många andra förklaringar utöver de som vi presenterar här.

Figur 8 Coronavirusets effekter på arbetsmarknaden (regressionskoefficienter)

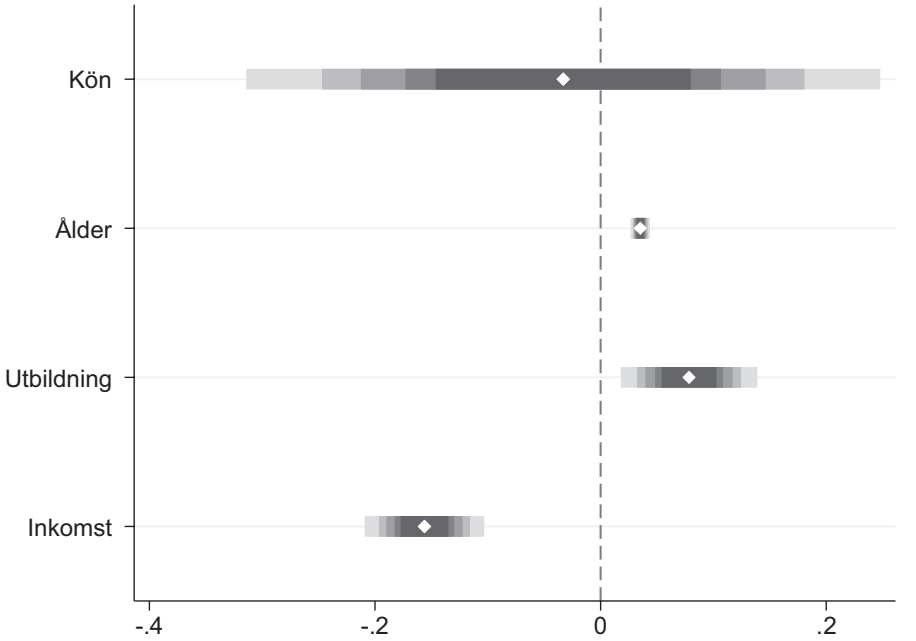

Kommentar: Frågan lyder *'Har du som en följd av coronaviruset blivit något av följande? | Jag har inte råkat ut för något av ovanstående'* Svarsalternativen framgår av figuren och motsvarar de som svarat med ja/kryss.

Not. Figuren visar resultatet från en logistisk regressionsanalys (log odds, B) där sambandet mellan frågan ovan och prediktorerna kön, ålder, utbildning och inkomst visas grafiskt.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

En närbesläktad fråga som inkluderades i den västsvenska SOM-undersökningen handlar om huruvida man upplever att man har drabbats ekonomiskt till följd av åtgärder i samhället eller från sin arbetsgivare i relation till coronapandemin. Frågan besvarades med hjälp av en femgradig skala från 1 (Nej, i mycket liten utsträckning) till 5 (Ja, i stor utsträckning). Siffrorna indikerar att en stor majoritet av

invånarna i Västra Götaland inte anser att de har drabbats ekonomiskt till följd av pandemins åtgärder (figur 9). Strax under var tionde invånare anser att de har fått ekonomiska problem i viss eller stor utsträckning. Cirka 2 procent av invånarna uppger att de har fått ekonomiska problem i stor utsträckning. I sammanhanget är det sannolikt en låg siffra om man jämför med många andra länder men vi kan också konstatera att de här siffrorna hade med all säkerhet sett betydligt värre ut om inte världens centralbanker hade sjösatt de massiva stimulansåtgärder som man gjorde inom ett kvartal (Federal Reserve, 2020) efter att världshälsoorganisationen WHO ropade pandemi (WHO, 2020). Siffrorna hade också sannolikt sett annorlunda ut om inte Pfizer/Biontech med flera hade utvecklat väl fungerande vaccin till världen på rekordtid.

Figur 9 Ekonomiska problem till följd av coronapandemin (procent)

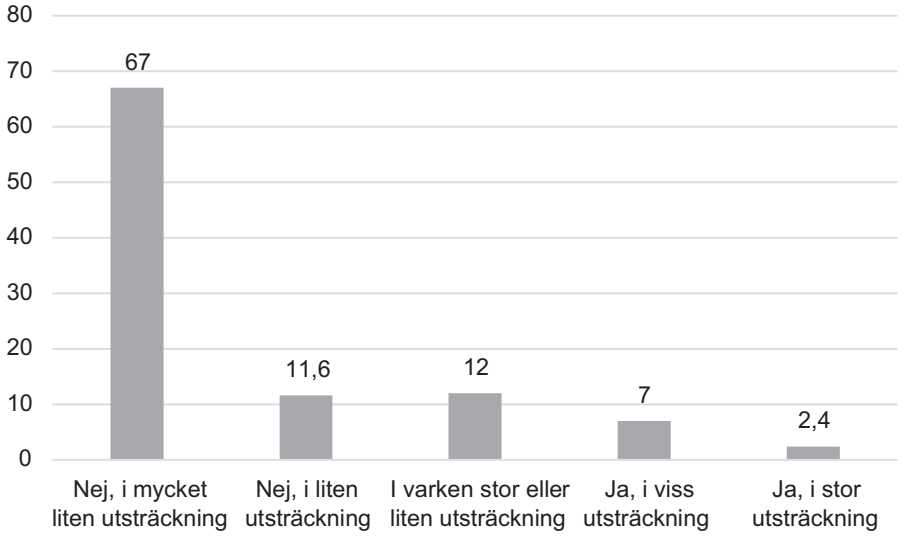

Kommentar: Frågan lyder '*Har du fått ekonomiska problem till följd av åtgärder i samhället eller från din arbetsgivare relaterade till coronaviruset?'* Svarsskalan framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

En annan aspekt av coronapandemin och hemarbete är att allt fler har funderat på, eller gjort slag i saken, och skaffat sig husdjur, kanske främst hundar (Harr, 2021). Det är åtminstone för hundar som antalet registrerade valpar hos Jordbruksverket har ökat markant, upp emot 40 procent jämfört med innan pandemin. I den västsvenska SOM-undersökningen 2020 inkluderade vi en fråga om man hade något husdjur hemma där vi frågade invånarna om de hade hund, katt, fågel, akvariefiskar eller något annat husdjur. Resultaten indikerar att katt alltjämt är det

mest populära husdjuret där omkring vart femte hushåll uppger att de har en katt, följt av det näst mest populära husdjuret i form av hund där cirka 16 procent sätter kryss (figur 10). Jämför vi dessa siffror med en nyligen genomförd undersökning på uppdrag av SKK och Agria så ser vi att det stämmer relativt väl där vart tredje hushåll uppgav att de har ett husdjur samt att katt är det mest populära husdjuret följt av hunden (SKK, 2021). I den västsvenska SOM-undersökningen 2020 uppgav 63 procent av de svarande att de inte hade något husdjur.

Figur 10 Husdjur i Västra Götaland (procent)

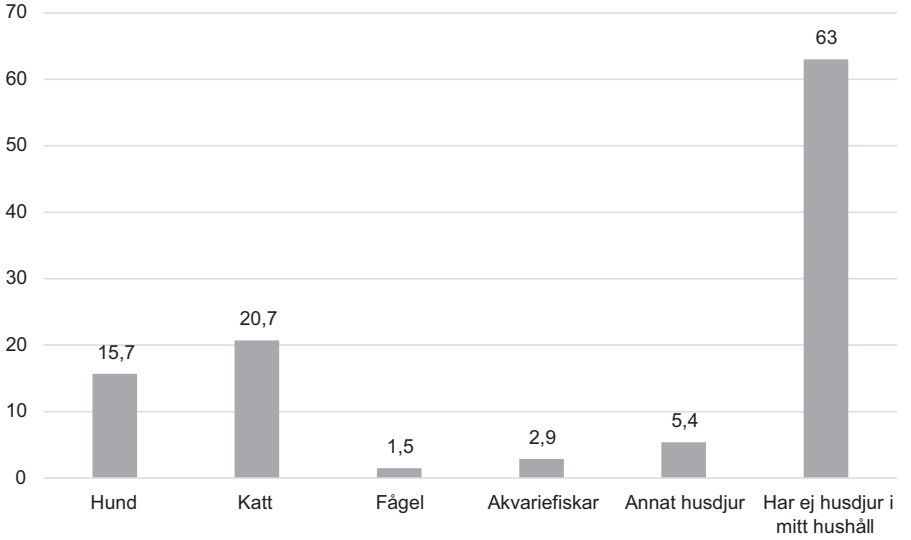

Kommentar: Frågan lyder *'Har du eller någon i ditt hushåll något av följande husdjur?'* Svarsalternativen framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Många äro framtidsspaningarna, få äro realistiska?

Covid-19-pandemin skakade om arbetsmarknaderna globalt under 2020. I Sverige varslades drygt 89 000 personer om uppsägning under mars och juni månad i början på pandemin och andra fick snabbt infinna sig i att arbeta hemifrån när kontor stängdes. Många andra arbetare ansågs nödvändiga och fortsatte att arbeta på sjukhus, livsmedelsbutiker och lager med tydliga, nya direktiv för att minska spridningen av det nya coronaviruset (Arbetsförmedlingen, 2021). Härmed påverkades inte bara folks resvanor till och från arbetet, men också hur folk ser på arbetet och fritiden. Faktorer såsom att ha ett arbete, balans mellan privat- och familjeliv, ett utvecklande arbete och mindre stress i arbetslivet samt ett arbete där man kan

hjälpa andra fortsätter att vara viktiga faktorer även under pandemin. Att ha ett arbete som är behäftat med flexibla arbetstider verkar inte vara så högt prioriterat och tenderade i våra resultat att minska i popularitet mellan åren bland invånarna i Västra Götaland. Vi kan endast spekulera i vad orsakerna är men det är inte helt osannolikt att många arbetstagare trivs med den naturliga gräns mellan arbetsliv och privatliv som dras när klockan slagit fem. Bortsett från extraordinära grupper som entreprenörer, konstnärer och akademiker är det relativt få som lever som man jobbar och jobbar som man lever.

En global effekt av coronapandemin och restriktioner som instiftades beträffande exempelvis hemarbete och resor var att de globala utsläppen minskade radikalt för första gången på många år och vi får gå tillbaka till tiden omkring andra världskriget för att se ett liknande hack i energikurvan (IEA, 2020). Men återhämtningen världen över kommer med absolut största sannolikhet att öka de globala utsläppen och energianvändningen till högre nivåer än innan pandemin. Det fanns tankar om att coronapandemins påverkan på klimatet möjligen skulle kunna ”spilla över” till en postpandemisk tid, där en stor del av världens arbetstagare jobbar hemifrån och reser i mindre utsträckning. Det är emellertid långt ifrån självklart hur energinettot ser ut om man betänker det ökade behovet av större bostäder, mer eller mindre dubbla arbetsstationer (dator, skärm, skrivbord, kringutrustning m.m.), samt skalfördelar av exempelvis uppvärmning och energiförbrukning (World Economic Forum, 2021). Det är också en ganska stor skillnad på att finna sig i en situation där hemarbete och hemester i svenska grönområden med grillad korv är ett tillfälligt övergående scenario på grund av en pandemi och ett långsiktigt gångbart alternativ för den genomsnittlige svensken. Det är helt enkelt för tidigt att spana för långt in i framtiden och vi tror att det är viktigt att fråga olika sektorer och grupper av arbetstagare kontinuerligt hur de vill jobba och varför. Mycket mer data behövs på detta område innan spaningar och slutsatser dras om att en åtminstone tillräckligt stor kritisk massa av alla arbetstagare som har jobbat hemifrån och semestrat hemma skulle vilja fortsätta med det under en överskådlig framtid. Alldeles oavsett de tragiska konsekvenserna av coronapandemin så har det inneburit ett slags naturligt experiment där vi har kunnat observera olika effekter på klimatet, hur människor reagerar och mår och det kommer med all säkerhet vara viktiga ingredienser när det kommer till att planera för en hållbar framtid. Vi kan slutligen konstatera att många av de arbetslivsrelaterade faktorer som vi presenterar i denna bok tyder på en relativt hög nivå av stabilitet. Det funkar överlag ganska bra i Sverige och i Västra Götaland.

Referenser

Academic Work (2021). *YPAI 2021: Viktigast vid valet av arbetsgivare*. Hämtad 2021-10-28 https://www.academicwork.se/foretag/ypai-2021-viktigast-hos-arbetsgivare

Allvin, M., Mellner, C., Movitz, F. & Aronsson, G. (2012). Den utbredda flexibiliteten: Ett försök att beräkna förekomsten av lågreglerade arbetsvillkor. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*. 18(1), 9-24.

Batson, D. C. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Bergman A (2011). *Otillräcklighet – den passionerade exploateringens bittra eftersmak* i Bergqvist T, Gillberg G & Ivarsson L (red) Arbete: passion och exploatering. Växjö: Linnéuniversitetet (s 106-122).

Federal Reserve (2020). Federal Reserve announces extensive new measures to support the economy. Hämtad 2021-11-01 https://www.federalreserve.gov/newsevents/pressreleases/monetary20200323b.htm

Harr, T. (2021). Fler skaffar hund under pandemin. *Svenska Dagbladet.* Hämtad 2021-11-02 https://www.svd.se/fler-skaffar-hund-under-pandemin

IEA (2020). The Covid-19 pandemic resulted in the largest-ever decline in global emissions. *IEA, International Energy Agency*. Hämtad 2021-11-02 https://www.iea.org/articles/global-energy-review-co2-emissions-in-2020

Kropp, B. (2021). 9 Trends That Will Shape Work in 2021 and Beyond. *Harvard Business Review.* Hämtad 2021-10-21 https://hbr.org/2021/01/9-trends-that-will-shape-work-in-2021-and-beyond

Noon, M., Blyton, P., & Morrell, K. (2013). *The realities of work: Experiencing work and employment in contemporary society.* Macmillan International Higher Education.

Rubin, L. (2000). *Engagemang i Lutherhjälpen: studier av motiv och drivkrafter hos frivilligt aktiva.* Avhandling. Lunds universitet.

SCB (2021). Coronapandemin slog hårt mot arbetsmarknaden 2020. Hämtad 2021-11-01 https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/arbetskraftsundersokningar/arbetskraftsundersokningarna-aku/pong/statistiknyhet/arbetskraftsundersokningarna-aku-arsmedeltal-2020/

SKK (2021). Husdjur i vart tredje svenskt hem. *Svenska Kennelklubben*. Hämtad 2021-11-02 https://www.skk.se/sv/Agria-SKK-Forskningsfond/Nyhetsarkiv/2021/4/husdjur-i-vart-tredje-svenskt-hem/

Trygghetsrådet (2016). Pressmeddelanden: 1,8 miljoner svenskar vill byta jobb. Publicerad 2016-06-21. Hämtad 2021-10-29 https://news.cision.com/se/trr/r/1-8-miljoner-svenskar-vill-byta-jobb,c2032694

Ulfsdotter Eriksson, Y. (2013). *Personalvetenskap-som förhållningssätt*. Liber AB.

Webster, S. (2018). *Flexible Work Arrangements: Technology Enabling Emerging Populations of Millennials and Baby Boomers*. Temple University, ProQuest Dissertations Publishing.

WHO (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. Hämtad 2021-11-01 https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020

World Economic Forum (2021). Hybrid working is fuelling demand for more tech and bigger homes – both are bad news for the planet. *World Economic* Forum. Hämtad 2021-11-05 från https://www.weforum.org/agenda/2021/10/hybrid-working-fuelling-demand-more-tech-and-bigger-homes-both-covid-lockdown-planet/

DEN DIGITALA SJUKVÅRDENS FRAMMARSCH

ANDERS CARLANDER

Sammanfattning
Digitala vårdalternativ har skjutit i höjden i Sverige och det är sannolikt att coronapandemin har påskyndat utvecklingen på bred front. Ojämlik hälsa är påtaglig på många håll i västvärlden men hur kan vi lösa denna ojämlikhet med ett ojämlikt nyttjande av digitala plattformar i allmänhet och digital vård i synnerhet? För andra året i rad undersöker vi nu vem den typiska digitala vårdpatienten är med ett särskilt fokus på arbetslivets villkor. Det här kapitlet visar att nyttjande av digital vård har ökat från hösten 2019 till hösten 2020 i Västra Götalandsregionen. Resultaten visar vidare att digital vårdkonsumtion är vanligare bland kvinnor, yngre personer, de med högre utbildning och inkomst samt anställda inom privat sektor. Vi ser också tecken på att vissa utbildningsinriktningar förekommer i betydligt högre utsträckning bland de som sökt digital vård. Kapitlet landar avslutningsvis i en diskussion om innebörden av individuella preferenser och egenheter som förklaringsmodell.

En allt större del av vårdutbudet i Sverige sker genom olika typer av digitala vårdtjänster, där patient och sjukvårdspersonal rumsligt är åtskilda och att interaktionen sker via en digital plattform. Digitaliseringen av vården bedöms bland andra av Sveriges Kommuner och Regioner som nödvändig för att kunna möta krav på demografiska utmaningar, men det anses också som att en högre grad av digitala vårdalternativ kan bidra till ”en mer tillgänglig, effektiv och jämlik vård” (SKR, 2021a). Vidare, en accelererad digitalisering av sjukvården i kombination med stora mängder data (”big data”) har också bidragit till stora framsteg, inte minst i kampen mot COVID-19 där artificiell intelligens (”AI”) har varit en nyckelspelare i utvecklingen av vaccin, antivirala läkemedel samt diagnosticering (Maniganda, Praveenkumar & Brindhadevi, 2021). Utan tvivel finns det en stor – åtminstone teoretiskt sett – uppsida i mötet mellan medicin och ny teknik. Men de landvinningar och besparingar som digitalisering medför kan också innebära nya hot. Ny teknik är ofta ganska resursintensiv och kräver kontinuerlig drift och underhåll, sjukvårdspersonalen bör därtill vara villig att ständigt ta till sig ny teknik och information, och det finns betydande risker när det gäller säkerhet och sekretess (Agrawal & Prabakaran, 2020). En annan aspekt är hur den nya teknikens fördelar ska överföras till patienter och individer för att kunna skapa förutsättningar för en jämlik vård. Jämlikhetskommissionen skriver som avslutning i en utredning att en ökad digitalisering inom sjukvården skulle kunna verka jämlikhetsskapande, men

Carlander, Anders (2021) Den digitala sjukvårdens frammarsch. I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

slutsatsen blir likväl att det är en teoretisk möjlighet, då ”andra erfarenheter av ny teknologi är att de som har mer resurser och kunskaper har bättre möjligheter att dra nytta av den nya potentialen” (SOU 2020:46, s. 981). Carlander (2020) resonerar utifrån en liknande premiss; att det finns indikationer på ojämlika hälsoutfall och vård, precis som det finns tecken på vad som tidigare benämnts ”digitala klyftor”, det vill säga att alla inte har möjlighet eller intresse av att tillgodogöra sig ny teknik och innovationer. Det är inte helt klarlagt hur ojämlikheten i hälsoutfall skulle kunna utjämnas med hjälp av att implementera ny teknik som i sin tur präglas av ojämlikhet i grad av ”individuell digitalisering”. Det är emellertid klarlagt att digitala vårdmöten har ökat markant det senaste året och en starkt bidragande orsak tros vara covid-19 pandemin. I Västra Götalandsregionen har man observerat en minskning av antalet fysiska patientbesök men en stor ökning av antalet digitala vårdkontakter och Regionhälsan konstaterar att det totalt sett har resulterat i en ökning av antalet vårdkontakter (Regionhälsan, 2021). I förra årets västsvenska SOM-antologi ”Digitala är vi allihopa?” rapporterade Carlander (2020) att digital vård i högre utsträckning nyttjas av kvinnor, yngre, samt de med högre inkomst. Syftet med det här kapitlet är att undersöka hur skillnaden mellan 2019 och 2020 ser ut i termer av digital vårdkonsumtion och att analysera digital vårdkonsumtion utifrån sociodemografi (kön, ålder), socioekonomi (utbildning, inkomst) men även utifrån arbetslivsfaktorer (anställningssektor, anställningsform). Empiriskt utgår kapitlet från frågor som ställdes vid den västsvenska SOM-undersökningen 2019 samt 2020.

Ökning av digital sjukvård

Vi kan börja med att konstatera att den självrapporterade digitala vårdkonsumtionen har ökat i Västra Götalandsregionen mellan 2019 och 2020. Den huvudsakliga fråga som ligger till grund för det här kapitlet ställer frågan om huruvida respondenten har nyttjat en digital vårdcentral under de senaste 12 månaderna och besvaras med hjälp av tre svarsalternativ. I figur 1 ser vi att den största förändringen mellan 2019 och 2020 har skett hos de som svarar att de själva har nyttjat en digital vårdcentral, medan de som har en nära anhörig som har nyttjat en digital vårdcentral ligger på samma nivå. Resultaten visar att 2019 uppgav 8,9 procent [7,8–10,0 procent (95 procent KI)] att de hade nyttjat en digital vårdcentral någon under de senaste 12 månaderna. På samma fråga ett år senare, under hösten 2020, uppger 13,5 procent [12,3–14,9 procent (95 procent KI)] av de svarande att de har nyttjat en digital vårdcentral. Skillnaden är statistiskt signifikant. Undersöker vi vidare hur fördelningen ser ut mellan åren uppdelat på grupperingar av kön, ålder, utbildning samt inkomst så ser vi att en markant och i de flesta fall signifikant ökning har skett för de flesta förutom de allra äldsta samt de med lägre utbildningsnivå. Det bör emellertid påpekas att felmarginalen är större i vissa grupper då antal svar skiljer sig åt beroende på kombinationen av svarsalternativ (figur 2).

Figur 1 Nyttjande av digital vårdcentral 2019 & 2020 (procent)

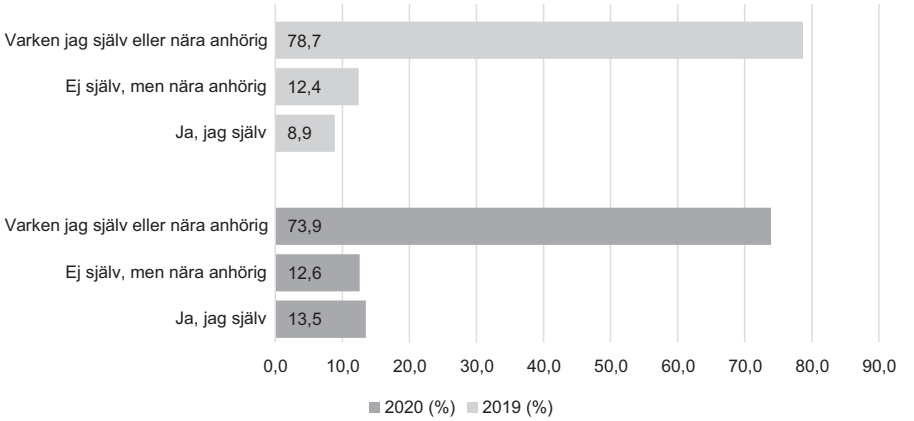

Kommentar: Frågan lyder *'Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan: Digital vårdcentral (ex. KRY, Min Doktor)'*. Frågan har besvarats med hjälp av en tregradig skala, där svarsalternativen framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 samt 2020.

Figur 2 Nyttjande av digital vårdcentral 2019 & 2020 i relation till sociodemografiska och socioekonomiska grupper (procent)

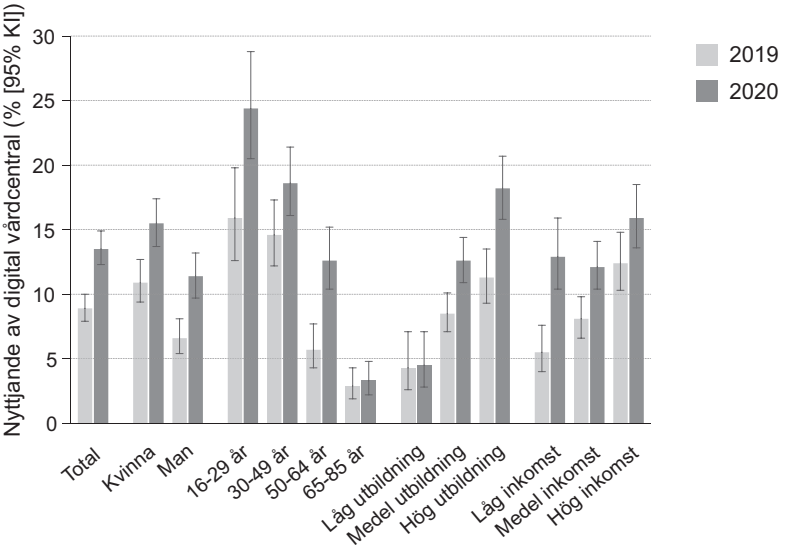

Kommentar: Frågan lyder '*Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan: Digital vårdcentral (ex. KRY, Min Doktor)*'. Figuren visar de som har svarat *'Ja, jag själv'*. För övriga svarsalternativ se figur 1.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 samt 2020.

Undersöker vi i stället hur korrelationen ser ut mellan frågan om nyttjande av digital vårdcentral och kön, ålder, utbildning samt inkomst så ser vi att det är relativt svaga samband (figur 3). Kön och inkomst verkar påverka nyttjande av digital vårdcentral i mindre utsträckning under 2020 jämfört med 2019. Ålder och utbildning uppvisar något starkare samband där högre ålder är relaterat till en lägre benägenhet att ha nyttjat digital vård medan en högre utbildning är förknippat med en något högre benägenhet till att svara ja på frågan om nyttjande av digital vård.

Figur 3 Nyttjande av digital vårdcentral 2019 & 2020 i relation till sociodemografiska och socioekonomiska grupper (korrelation)

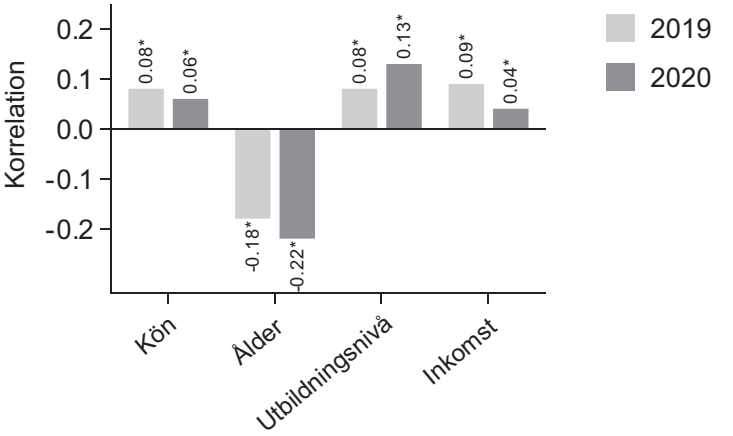

Kommentar: Frågan lyder *'Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan: Digital vårdcentral (ex. KRY, Min Doktor)'*. Figuren visar korrelationskoefficienter ("point-biserial correlation") och signifikansnivå mellan de som har svarat *'Ja, jag själv'* och kön (man (0), kvinna (1)), ålder (16–85 år), utbildningsnivå (1, *'grundskola eller motsvarande, kortare än 9 år'* – 10, *'forskarutbildning')* samt inkomst (1, *'mindre än 10 000 kronor'* – 12, *'mer än 60 000 kronor'*).

Not: * p < .05; ** p < .01; *** p <.001

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 samt 2020.

Arbetslivets villkor och digital sjukvård

Det är också rimligt att undersöka hur olika gruppers arbetsvillkor eventuellt dikterar benägenheten att nyttja digital vård. Vi kan konstatera att det är en marginell skillnad mellan individer som är anställda inom offentlig sektor och privat sektor (figur 4). Vi kan inte säga med säkerhet att skillnaden är signifikant men de som är anställda inom privat sektor 14,9 procent [13,0–17,0 procent (95 procent KI)] nyttjar eventuellt digital vård i högre utsträckning jämfört med de som är anställda inom offentlig sektor 12,0 procent [14,2–10,1 procent (95 procent KI)]. Vidare, vi

kan konstatera att det är en signifikant skillnad mellan de som har en tillsvidare-/fast anställning 12,6 procent [11,3–14,1 procent (95 procent KI)] jämfört med de som har en tidsbegränsad anställning 19,6 procent [15,0–25,1 procent (95 procent KI)]. Det är något färre personer som har svarat att de är egna företagare och osäkerheten ökar därmed i estimatet. Vi kan inte säga att det finns några signifikanta skillnader jämfört med de andra två anställningsformerna men det verkar ligga i linje med de som har en tillsvidare-/fast anställning. En av de större bakomliggande förklaringarna till att vi observerar en så stor skillnad mellan de som har en tillsvidare-/fast anställning och de som har tidsbegränsad anställning är sannolikt att genomsnittsåldern är mycket lägre för de med en tidsbegränsad anställning (M = 37, 34,86–39.14 [95 procent KI]) jämfört med båda egna företagare (M = 59, 57,1–60.9 [95 procent KI]) och de med en tills vidare-/fast anställning (M = 54, 53,3–54.7[95 procent KI]).

Figur 4 Nyttjande av digital vårdcentral 2020 i relation till anställningssektor och anställningsform (procent)

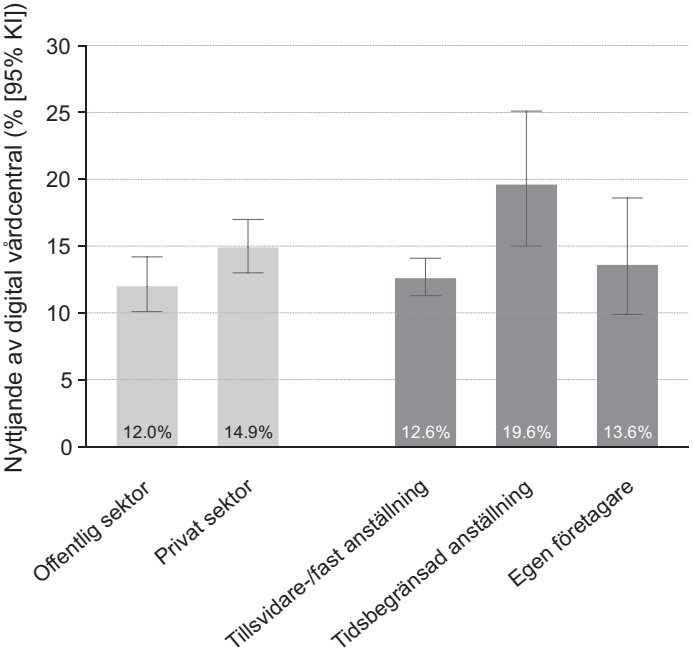

Kommentar: Frågan lyder *'Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat någon av de former av service som anges nedan: Digital vårdcentral (ex. KRY, Min Doktor)'*. Figuren visar de som har svarat *'Ja, jag själv'* i kombination med frågor om anställningssektor (statlig, kommunal samt region) samt anställningsform. Svarsalternativen framgår av figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Digital sjukvård – vem, vad, hur?

Det är förstås ingen lätt att uppgift att besvara vem som nyttjar eller under vilka omständigheter digital sjukvård nyttjas. Svaret landar oftast i ett svävande ”det beror på”. Men vissa generella mönster återkommer likväl. En kartläggning från Region Stockholm visar att benägenheten att söka digital vård påverkas främst av faktorer som att vara född i Sverige, högre utbildning samt hög inkomst (Dahlgren m fl., 2020). Kartläggningen visar också att unga söker digital vård i högre utsträckning men är samtidigt friskare än äldre. Vidare visar också samma kartläggning att den vanligaste åkomman inom diagnospanoramat för digitala läkarbesök var akuta infektioner i de övre luftvägarna. Den här nyanseringen är viktig. Historiskt har högre sjukvårdskonsumtion visat sig vara relaterat till lägre hälsostatus (Agborsangaya m fl., 2013) men det är inte nödvändigtvis sant att en ökad digital sjukvårdskonsumtion innebär en sämre hälsa. Givet att kostnaden för patienten är densamma, vilket vi kan anta (SKR, 2021b), kan det vara den ökade tillgängligheten och bekvämligheten i digital vård som snarare river ner barriärer för vårdkonsumtion i jämförelsen med att söka mer traditionell vård till förmån för digitala alternativ.

Det blir därför mer rimligt att göra kopplingen till de eventuella skillnaderna i grad av individuell digitalisering där vissa grupper befinner sig mer i framkant. Vi vet att det finns digitala klyftor, till exempel mellan hur yngre och äldre konsumerar nyheter (Andersson, 2020). När det kommer till nyhetsläsning blir förvisso skillnaderna mindre mellan olika generationer för varje år men det är samtidigt svårt att hänvisa till att det enbart skulle röra sig om en ålderseffekt eller innovationsbenägenhet, då landets nyhetsredaktioner samtidigt gör stora satsningar på digitala plattformar med olika typer av mervärden till en i sammanhanget rimlig kostnad. I data från den västsvenska SOM-undersökningen 2020 kan vi också konstatera att det verkar finnas en digital klyfta i grad av internetanvändning. Cirka 97 procent av de tillfrågade i åldersspannet 16–49 år använder internet dagligen, 92 procent i åldersgruppen 50–64 år och till sist rör det sig om cirka 66 procent för deltagare mellan 65–85 år. När det kommer till mer specifika aktiviteter på internet, till exempel att använda sociala medier blir klyftan ännu större där cirka 82 procent av 16–29 åringarna uppger dagligen, medan det rör sig om cirka 41 procent av 65–85 åringarna.

Under våren 2021 i samband med vaccineringen mot covid-19 blev många av landets regioner smärtsamt påminda om det digitala utanförskapet för många seniorer i landet. Tidningen Senioren visade att det skiljde sig åt ganska mycket i hur informationen såg ut och vilka alternativ som erbjuds i första hand och skrev samtidigt en anekdot om en äldre man som saknade bank-ID, vilket uppmärksammades på den relativt digitala plattformen Twitter (Hagberg, 2021). Fallet belyser en brist med all teknik eller egentligen alla typer av förändringar från status quo, viljan måste finnas för att kunna tillskansa sig den digitala bekvämligheten. Undantaget

är förstås de som av olika anledningar inte kan ta emot brev i brevlådan eller som inte uppfyller kraven för svenskt bank-ID.

En annan påfallande aspekt av resultaten ovan är dels att högre utbildning verkar indikera en högre benägenhet att söka digital vård, men också till viss del bland de som jobbar i privat sektor. Vad kan detta bero på? Data från den västsvenska SOM-undersökningen 2020 medger förvisso att vi presenterar standard för svensk yrkesklassificering (SSYK) men det blir relativt små grupper vilket innebär hög statistisk osäkerhet. Om vi i stället vänder blicken mot utbildningsinriktning, som i många fall borde stämma någorlunda överens med yrkeskategori, kanske bilden klarnar något. Ett axplock av de 14 olika utbildningsinriktningarna som finns i enkäten visar att det är relativt ovanligt att ha nyttjat digital vård för de som anger hälso-/sjukvård/medicin där strax under 9 procent har nyttjat digital vård. Det är heller inte speciellt vanligt att ha nyttjat digital vård i gruppen som anger teknik/byggteknik/industri/transport där cirka 10 procent svarar ja. I kontrast är det nästan dubbelt så många, omkring 19 procent, som har nyttjat digital vård av de som har läst ekonomi/handel/administration. Vidare, de som svarade naturvetenskap/matematik (≈ 21 procent) eller data/IT (≈ 17 procent) som utbildningsinriktning angav också i relativt hög utsträckning att de har nyttjat digital vård jämfört med exempelvis socialt arbete/omsorg/psykologi (≈ 13 procent) eller pedagogik (≈ 13 procent). Övriga utbildningskategorier har för få antal svar för att med någorlunda säkerhet kunna rapportera en procentsats.

Ovan försök till att nyansera den övergripande siffran om att cirka 13 procent har nyttjat digital vård under året som gått har mynnat ut i att det verkar finnas vissa gruppskillnader. Det är emellertid lite oklart vilken överordnad orsak som ligger till grund för siffran. Som vi ser ovan är det betydligt mycket vanligare bland de med en tidsbegränsad anställning att ha nyttjat digital vård men den skillnaden beror till mycket stor del på att det är yngre som i sin tur är ”mer digitala” som har den typen av anställning. Vidare verkar det vara vanligare att konsultera digitala vårdalternativ för de som jobbar i privat sektor. Lägg därtill att det finns en signifikant korrelation mellan högre utbildning och att ha rapporterat nyttjande av digital vård. Möjligen att vi kommer lite närmare svaret med hjälp av att beakta skillnaderna mellan olika utbildningsinriktningar. När det kommer till att analysera folkhälsans utveckling i Sverige har Folkhälsomyndigheten valt att i huvudsak fokusera på utbildningsnivå som socioekonomisk indikator då den är relativt stabil jämfört med inkomst eller specifika yrken (Folkhälsomyndigheten, 2021). Det går också att föra ett resonemang kring det faktum att utbildningsinriktning kan spegla en mer detaljerad bild av individuella preferenser och egenheter. Då kan det bli än tydligare att världsliga saker som villighet att anamma ny teknik eller förändring till viss del kan bero på intresse samt personlighet. Här vilar eventuellt en utmaning – i synnerhet med tanke på att samhället inte står still.

Referenser

Agrawal, R., & Prabakaran, S. (2020). Big data in digital healthcare: lessons learnt and recommendations for general practice. *Heredity* 124**,** 525–534. https://doi.org/10.1038/s41437-020-0303-2

Andersson, U. (2020). Minskade skillnader mellan yngres och äldres digitala nyhetsvanor. I Anders Carlander, Ulrika Andersson (red) *Digitala är vi allihopa?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Agborsangaya, C.B., Lau, D., Lahtinen, M. *et al.* (2013). Health-related quality of life and healthcare utilization in multimorbidity: results of a cross-sectional survey. *Quality of Life Research*, 22**,** 791–799. https://doi.org/10.1007/s11136-012-0214-7

Carlander, A. (2020). Ettor och nollor i vården. I Anders Carlander, Ulrika Andersson (red) *Digitala är vi allihopa?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Dahlgren C, Hagman M, Sveréus S, Rehnberg C. (2020). *Vilka grupper använder digital vård i Region Stockholm? En kartläggning av konsumtionen av digitala vårdbesök 2016–2018.* Centrum för hälsoekonomi, informatik och sjukvårdsforskning, Region Stockholm; 2020. Rapport 2020:3.

Folkhälsomyndigheten. (2021). *Folkhälsans utveckling. Årsrapport 2021.* Folkhälsomyndigheten, Stockholm. Artikelnummer 21014. Hämtad 2021-09-15 från https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/f/folkhalsans-utveckling--arsrapport-2021/

Hagberg, J. (2021). *Agnes Wold om vaccininformationen: Det är oförskämt*. Tidningen Senioren, Stockholm. Hämtad 2021-09-15 från https://www.senioren.se/nyheter/agnes-wold-om-vaccininformationen-det-ar-oforskamt/

Manigandan, S., Praveenkumar, T.R. & Brindhadevi, K. (2021). A review on role of nitrous oxide nanoparticles, potential vaccine targets, drug, health care and artificial intelligence to combat COVID-19. *Applied Nanoscience* 691. https://doi.org/10.1007/s13204-021-01935-z

Regionhälsan. (2021). Stor ökning av digitala patientmöten till följd av covid-19. Hämtad 2021-09-7 från https://www.vgregion.se/f/regionhalsan/om-regionhalsan/aktuellt-fran-regionhalsan/stor-okning-av-digitala-patientmoten-till-foljd-av-covid-19/

SKR. (2021a). *Digitala vårdtjänster.* Sveriges Kommuner och Regioner, Stockholm. Hämtad 2021-09-07 från https://skr.se/skr/halsasjukvard/utvecklingavverksamhet/ehalsa/dethargorskrinomehalsa/digitalavardtjanster.28304.html

SKR. (2021b). *Patientavgifter i hälso- och sjukvården 2021.* Sveriges Kommuner och Regioner, Stockholm. Hämtad 2021-09-015 från https://skr.se/halsasjukvard/patientinflytande/patientavgifter.14668.html

SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet*. Hämtad 2021-09-07 från: https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/08/sou-202046/

FÖRÄLDRASKAP, SEKTOR OCH ARBETSTID MELLAN MÄN OCH KVINNOR – PÅ ARBETSMARKNADEN INTET NYTT

ELIAS JOHANNESSON

Sammanfattning
I takt med kvinnors ökande deltagande på arbetsmarknaden har den offentliga barnomsorgen byggts ut och rätten till betald föräldraledighet införts. Härigenom skulle kvinnor undvika att reducera sin arbetstid när de blir föräldrar och jämställdhet skulle kunna uppnås på den svenska arbetsmarknaden. Trots dessa politiska ambitioner präglas arbetsmarknaden fortfarande av att kvinnor arbetar deltid oavsett om de har barn eller inte medan män arbetar övertid. Det här kapitlet visar att det är först när män har både småbarn och barn som är äldre än 6 år som de går ned i en arbetstid som omfattar 35-40 timmar per vecka. De är då också nöjda med sin arbetstidsomfattning medan kvinnor i samma livssituation vill gå ned i arbetstid, trots att de arbetar 20-34 timmar per vecka. Kvinnors benägenhet att arbeta deltid håller i sig även senare i livet även om flera av dessa vill gå upp i arbetstid. För männen föreligger rakt motsatt mönster där de arbetar mer och mer ju äldre de blir. Ett tydligt könsuppdelningsmönster framkommer mellan offentlig och privat sektor. Anställningar inom den offentliga sektorn domineras av kvinnor medan männen dominerar inom privat sektor samt egenföretagande.

Den svenska välfärdsstaten vilar på premissen att så många som möjligt är sysselsatta och kan därmed bidra med skatteintäkter. Fram till 1950-talet var arbetsmarknaden främst för den manliga delen av befolkningen då kvinnor skulle ansvara för hushållsarbetet och barnomsorgen. Under 1960- och 1980-talen ökade kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Kvinnor arbetade överlag deltid samtidigt som de behöll huvudansvaret för att ta hand om barnen samt hemmet. Esping-Andersen m.fl., (2002) talar om att denna period kännetecknades av ett slags demokratisering av ekonomin där arbetsmarknaden skulle göras mer tillgänglig och jämställd mellan män och kvinnor. Alla barn skulle ha rätt till förskola, skola, högre utbildning samt att en utökning av föräldraförsäkringen skulle ske. Med hjälp av rätten till förskola och föräldraförsäkring skulle kvinnor ges möjlighet att kombinera barnafödande och förvärvsarbete. Kvinnors intåg på arbetsmarknaden under 1970-talet sågs också mot skenet av kvinnors fria val och ekonomisk frihet (Ellingsæter och Jensen, 2019). Även om det var den 4 augusti

Johannesson, Elias (2021) Föräldraskap, sektor och arbetstid mellan män och kvinnor – på arbetsmarknaden intet nytt. I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

1919 som en urtima riksdag antog beslutet om en åttatimmarsdag, var det 1971 som dagens arbetstidsmodell såg dagens ljus och blev lag. Mellan 1848 och 1919 uppgick den normala arbetstiden till tio timmar och en etappvis minskning av arbetstiden skedde under perioden 1953 och 1973 från 48- till 40-timmarsvecka (Sandström, 1993).

Med tiden, fr.o.m. 2000-talet, kom synen på deltidsarbete att förändras och blev pejorativt laddat då begreppet diskuterades i termer av ofrivilligt deltidsarbete och undersysselsättning. Det började talas om ”deltidsfällan”, sett ur ett ekonomiskt perspektiv. En hög andel deltidsarbetande kvinnor bidrar till att skapa allt större ekonomiska klyftor mellan män och kvinnor, vilket utmynnar i att de har olika ekonomiska förutsättningar inför t.ex. sin pension (Baudin & Micko 2018). Även om andelen heltidstjänster har ökat bland kvinnor är det fortfarande en betydande del som väljer bort att arbeta heltid. Inom vårdsektorn är drygt 60 procent av de anställda på heltid, men ca 8-10 procentenheter av dessa väljer ändå att gå ned till deltid. Således är det drygt hälften av de vårdanställda som arbetar heltid i praktiken (Sveriges Kommuner och Regioner, 2018). Som förklaringar till detta val ges att kvinnor har svårt att uppnå en god balans mellan privat- och arbetsliv. Vård och omsorg är verksamheter som aldrig har stängt utan drivs dygnet runt, vilket gör det t.ex. svårt att hitta nattöppna förskolor. Majoriteten av kvinnorna har fortfarande ansvaret för hushållet och familjelivet (Sveriges kommuner och landsting 2016). En tidsanvändningsundersökning visar t.ex. att kvinnor tillbringar i genomsnitt 60 % mer tid åt barnen än männen (SOU 2015:50). En allt åldrande befolkning medför också ett ökat behov av kommunala och regionala vårdverksamheter. Deltidsarbetet utgör således inte en hållbar lösning på den ökande arbetsbelastningen. Sveriges kommuner och regioner gör bedömningen att det kommer behövas anställas ungefär en halv miljon nya medarbetare för att svara på detta uppdämda vårdbehov fram till år 2023 (Sveriges Kommuner och Regioner, 2018). Mot denna bakgrund har Sveriges kommuner och regioner samt Kommunalarbetarförbundet sjösatt projektet, *Heltidsresan*. Det primära syftet är att öka sysselsättningsgraden från deltid till heltid, så att individerna kan bli ekonomiskt självförsörjande genom en högre regelbunden inkomst och bättre pension för framtiden. Härigenom skulle behovet av nyrekryteringar sjunka genom att redan deltidsarbetande medarbetare arbetar fler timmar per vecka. Enligt de senaste beräkningarna skulle behovet av nyrekryteringar sjunka med 6000 heltidstjänster om varje kommunanställd deltidsarbetare skulle arbeta 1 timme mer i veckan (Sveriges kommuner och regioner 2020).

Det är också sedan länge känt att män arbetar övertid i större utsträckning än kvinnor. 2019 arbetar var femte anställd övertid, enligt statistik från Statistiska Centralbyrån (SCB). 15,3 procent får övertidsersättning medan 5,2 procent arbetar utan ersättning. Det är något vanligare bland högutbildade med övertidsarbete utan ersättning jämfört med lågutbildade. Inom gruppen lågutbildade arbetar 16,2 procent övertid utan ersättning medan motsvarande andel inom gruppen med

gymnasial eller högre utbildningsnivå uppgår till drygt 20 procent. Exempel på övertidsarbete utan ersättning finns t.ex. inom delar av konsultbranschen där allt övertidsarbete avtalas bort i utbyte mot en extra veckas semester. Vidare arbetar drygt var tredje chef övertid. Av dessa arbetar 18,9 procent övertid utan ersättning medan 14,9 får ersättning för att arbeta övertid. Enligt SCB:s kartläggning av övertidsarbetet under åren 2005 och 2019 uppvisar kvinnor en stabil trend medan männen uppvisar en något sjunkande trend.

Det är därför intressant att studera hur män och kvinnor med eller utan barn förhåller sig till arbetstiden. I den västsvenska SOM-undersökningen 2020 tillfrågades respondenterna om deras arbetstid per vecka. Frågan löd: *"Vilken är/var din normala veckoarbetstid?"*. Svarsalternativen var: a) 1-19 timmar/vecka, b) 20-34 timmar/vecka, c) 35-40 timmar/vecka, d) 41-50 timmar/vecka och e) 51 timmar eller mer per vecka. Den andra frågan kretsar kring huruvida respondenten har barn i olika ålderskategorier: a) 0-3 år, b) 4-6 år, c) 7-15 år och d) 16 år eller äldre. I föreliggande analys har en indelning gjorts mellan 0-6 år och 7 år eller äldre. Genom att lägga till alla de personer som inte har några barn har följande fyra kategorier använts: (1) Inga barn, (2) ett eller flera barn i åldern 0-6 år, (3) ett eller flera barn i åldern ≥ 7 år och (4) ett eller flera barn i kategori 2 och 3. Dessa fyra kategorier har sedan slagits samman med kön (man och kvinna) och genererat sammanlagt åtta kategorier.

I detta kapitel har bivariabel korrespondensanalys använts som analysmetod för att studera förhållandet mellan två kategoriska variabler. De kategorier som samvarierar positivt med varandra placerar korrespondensanalysen nära varandra i det geometriska utrymmet. Med detta menas att dessa närliggande kategorier förekommer ofta i materialet. För kategorier som ligger långt från varandra råder ett motsatt förhållande (Clausen, 1998). När vi nu tittar på sambandet mellan veckoarbetstid och kön samt barn skall vi avläsa vilka cirklar som ligger avståndsmässigt nära tringlarna. Ju närmare de ligger varandra desto mer hänger de så att säga ihop. Av figur 1 framkommer ett tydligt mönster där män utan barn arbetar 41 timmar eller fler per vecka. Samma sak gäller för män som har barn som antingen är 7 år eller äldre eller som endast har småbarn. Vidare framgår att det är först när män har barn i både småbarnsålder och äldre än 6-årsåldern som deras normala veckoarbetstid ligger på mellan 35 och 40 timmar. Det är mest förekommande att kvinnor med småbarn arbetar 35-40 timmar i veckan.

Ett intressant resultat utgörs av att kvinnor utan barn arbetar antingen deltid eller upp till heltid (se tringeln K0 i figur 1 ligger mittemellan att arbeta 25-34 och 35-40 timmar i veckan). Medan för motsvarande män ligger arbetstiden mellan 41 och 50 timmar per vecka (se triangeln, M0). Intressant är att kvinnor med barn som är äldre än 6-årsåldern har en normal veckoarbetstid på 1-19 timmar. De skiljer sig från kvinnor som har både småbarn och äldre syskon där den senare gruppen arbetar mellan 20 och 40 timmar per vecka. Detta resultat skulle kunna förklaras med att kvinnor i arbetslivet upplever en negativ inre konflikt på grund

av svårigheter att balansera rollen som yrkesarbetande och som moder. Enligt flera studier (Cifre & Vera, 2019; Notten et al., 2017) kan det förklaras utifrån de sociala förväntningar som dessa kvinnor upplever i form av ett närvarande föräldraskap samtidigt som de känner att de måste leva upp till kraven att de också måste prestera bra i arbetet. Även män upplever att de måste leva upp till könsstereotypa normer och förväntningar i form av att spendera mycket tid på arbetsplatsen och arbeta övertid (Haas & Hwang, 2019). Känslan av att prioritera arbetslivet framför familjelivet har i vissa studier (Canivet et al., 2016; Huffman et al., 2014) kopplats samman med en ökad obalans mellan arbete och privatliv.

Figur 1 Förhållandet mellan kön, barn och normal veckoarbetstid. Bivariabel korrespondensanalys

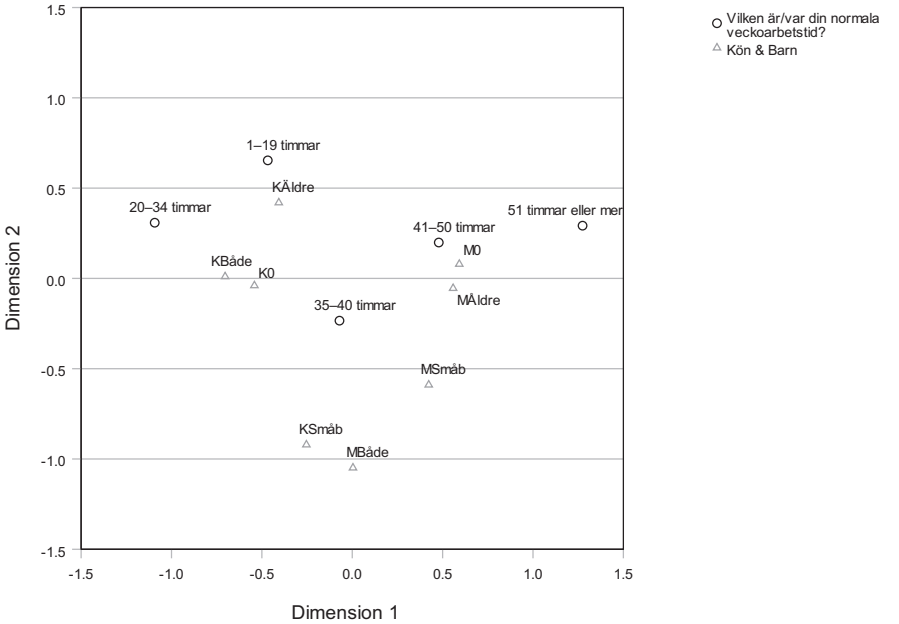

Kommentar: Frågan lyder *'Hur ser ditt hushåll ut?'* K0 = Kvinna, inga barn, KSmåb = Kvinna, endast småbarn (0-6 år), KÄldre =, endast barn som är 7 år eller äldre, Kbåde = Kvinna, både småbarn och äldre än 7 år. M0 = Man, inga barn, MSmåb = Man, endast småbarn (0-6 år), MÄldre = Man, endast barn som är 7 år eller äldre, Mbåde = Man, både småbarn och äldre än 7 år.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Mönstret som framkommer mellan män och kvinnor kan också förstås utifrån Försäkringskassans Socialförsäkringsrapport (2019), som visar att det för män och kvinnor som arbetar inom offentlig sektor finns en mer förstående och accepterande organisationskultur av föräldraskapet jämfört med vad som finns inom den privata

Figur 2 Förhållandet mellan kön, barn och yrkessektor. Bivariabel korrespondensanalys

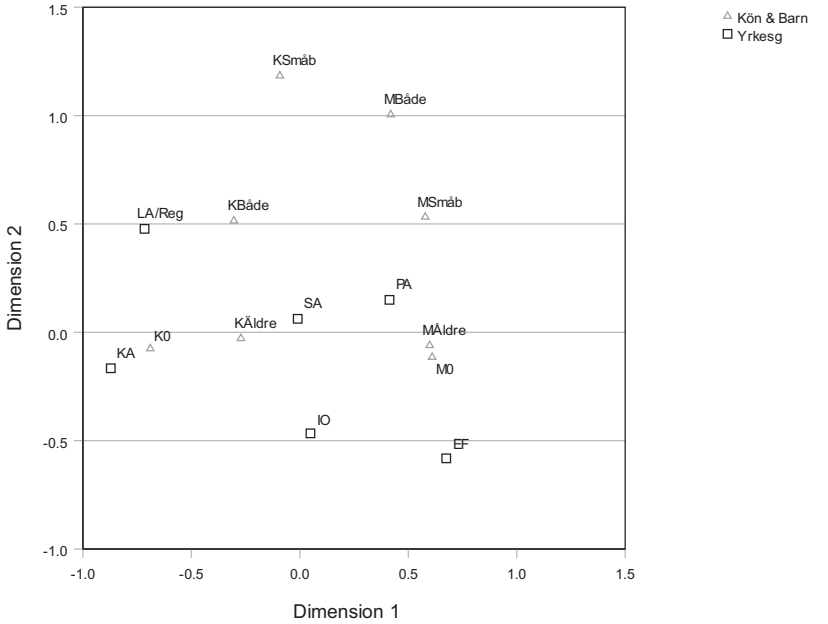

Kommentar: Frågan lyder *'Hur ser ditt hushåll ut?'* K0 = Kvinna, inga barn, KSmåb = Kvinna, endast småbarn (0-6 år), KÄldre =, endast barn som är 7 år eller äldre, Kbåde = Kvinna, både småbarn och äldre än 7 år. M0 = Man, inga barn, MSmåb = Man, endast småbarn (0-6 år), MÄldre = Man, endast barn som är 7 år eller äldre, Mbåde = Man, både småbarn och äldre än 7 år. Frågan om yrkessektor lyder *'Vilken av följande kategorier tillhör/tillhörde du?'* EF = Egenföretagare, IO = Ideell organisation, KA= Kommunanställd, LA/Reg = landstings-/regionsanställd, PA = Privatanställd, SA = Statligt anställd.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

sektorn. Resultaten från denna rapport lyfter fram betydelsen av organisationens roll för att reducera traditionella könsmönster. Denna slutsats ligger i linje med de resultat som pekar på att andelen uttagna föräldradagar påverkas av tidigare historiskt uttag av föräldraledighet och hur arbetsgivaren ser på att medarbetare skall ta ut sin föräldraledighet oavsett om du är man eller kvinna. Medgivande arbetsgivare påverkar främst fäderna till att ta ut fler föräldraledighetsdagar. Även datamaterialet i 2020 års västsvenska SOM-undersökning pekar i riktningen om att män återfinns mestadels i privat sektor medan kvinnor arbetar inom offentlig sektor. En sambandsanalys visar på en tydlig uppdelning mellan sektorstillhörighet och kön. Kvinnor med och utan barn arbetar vanligtvis inom offentlig sektor (landsting/region, kommun eller stat) eller ideella organisationer jämfört med männen som arbetar antingen som egenföretagare eller anställda inom den privata sektorn.

Analysen visar att kvinnor utan barn arbetar oftast inom kommunal verksamhet. Av figur 2 framgår att män utan barn eller män med barn som är äldre än 7 år arbetar som egenföretagare. Däremot ser vi att män med barn under 7 år eller som har båda har småbarn samt barn äldre än 7 år arbetar inom den privata sektorn.

Statistik från SCB (2018) samt Landsorganisationen i Sverige (LO) från 2019 indikerar att det föreligger en traditionell och könsnormativ uppdelning av föräldraledigheten och vård av barn (VAB) mellan män och kvinnor. Detta återspeglas bl.a. genom att män arbetar heltid och kvinnor arbetar deltid (Roman, 2017). Deltid är vanligt bland kvinnor i åldern 25-44 år och är mer förekommande ju fler barn man har. Vidare påpekar Jämställdhetsdelegationen (SOU 2015: 50) att kvinnor arbetar oftare deltid en längre period av sitt liv. Däremot påverkas inte männens arbetstid något nämnbart av föräldraskapet eller av antalet barn. Detta könsmönster återspeglas även i den västsvenska SOM-undersökningen. En sambandsanalys mellan kön och ålder samt normal veckoarbetstid visas i figur 3:

Figur 3 Förhållandet mellan kön, ålder och normal veckoarbetstid. Bivariabel korrespondensanalys

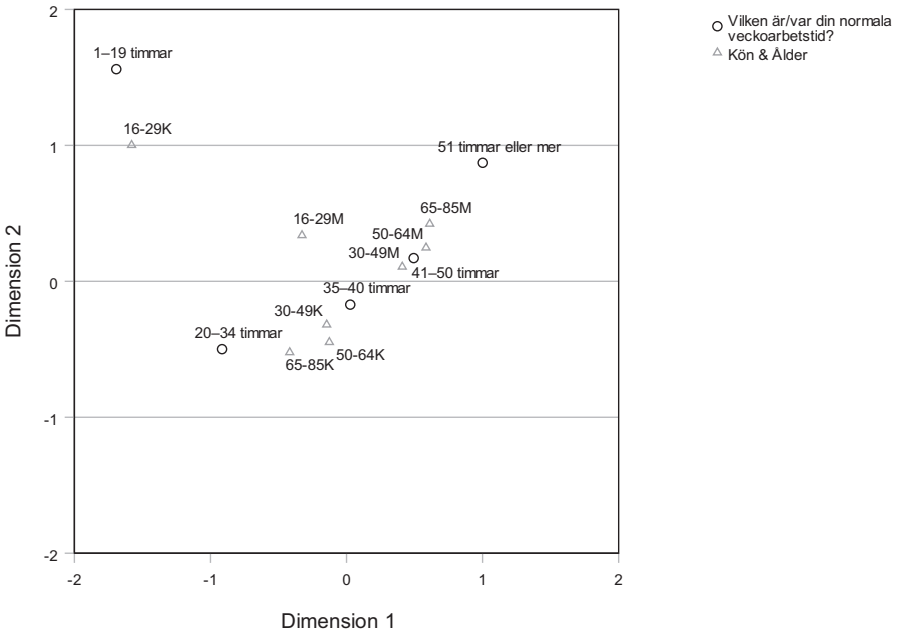

Kommentar: Frågan lyder *'Hur ser ditt hushåll ut?'* 16-29K = Kvinna, 16-29 år, 30-49K = Kvinna, 30-49 år, 50-64K = Kvinna, 50-64 år, 65-85K = Kvinna, 65-85 år. 16-29M = Man, 16-29 år, 30-49M = Man, 30-49 år, 50-64M = Man, 50-64 år, 65-85M = Man, 65-85 år. Frågan om veckoarbetstid lyder *'Vilken är/var din normala veckoarbetstid?'*

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Av figur 3 framgår också att ju äldre männen blir desto mer övertid arbetar de. Den grupp som är mest benägen att arbeta 51 timmar eller fler per vecka är män i åldrarna 65 till 85 år, följt av män i ålderskategorin 50-64 år. Detta fynd ligger i linje med Virgin (2018) som skriver: ”Ingenjörerna jobbar mer ju äldre de blir. Det högsta antalet övertidstimmar arbetar de som är 50 och äldre”. Virgin (2018) skriver att det högsta antalet övertidstimmar per månad svarar manliga 55-59-åringar, enligt löneenkäten från Sveriges Ingenjörer. Mönstret vi ser i figur 3 gäller dock samtliga yrkeskategorier och vi kan misstänka att det handlar om äldre män oftast med chefsposition som fortsätter att arbeta i samma hög arbetstakt efter fyllda 65 år.

En intressant skillnad föreligger mellan män och kvinnor i 16- till 29-årsåldern där kvinnor är mycket mer benägna att arbeta 1-19 timmar per vecka medan män i samma åldersintervall närmar sig minst en 35-timmarsvecka. En möjlig förklaring kan vara att kvinnor studerar vidare i högre utsträckning än män. Enligt SCB är drygt 28 procent av befolkningen högskoleutbildad. Lite mer än hälften av kvinnorna i ålderskategorin 25-44 år har en högskoleutbildning. Statistiska Centralbyrån (2020) rapporterar att kvinnorna utgör 61 procent av samtliga registrerade vid landets högskolor och universitet. Kvinnors fortsatta investering i högre utbildning förhindrar dem att arbeta i lika hög utsträckning som männen i samma ålderskategori, då männen går snabbare in på arbetsmarknaden med lägre utbildningsnivå, vilket skulle kunna förklara skillnaden i figur 3.

Sambandsanalysen (figur 3) visar att medelålders män har en tendens att ligga nära en normal arbetstidsvecka på 41-50 timmar medan motsvarande kvinnor (30-49 år) arbetar deltid med 20-40 timmars veckoarbetstid. Resultatet visar återigen att kvinnor i 50-64-årsåldern förstärker detta mönster av fortsatt deltidsarbete, d.v.s. att kvinnor fortsätter att arbeta deltid även under senare år. Däremot arbetar männen bara mer och mer ju äldre de blir. När vi beaktar viljan till att arbeta fler eller färre timmar framkommer ett något annorlunda mönster (figur 4). Män utan barn och män med både småbarn och äldre barn tänker sig att arbeta i samma utsträckning som tidigare. Analysen i figur 1 visade att män utan barn arbetade 41 eller fler timmar per vecka medan män med både småbarn och äldre barn arbetade 35-40 timmar per vecka. Män med barn som är äldre än sex år efterfrågar färre timmar, d.v.s. de vill minska sin normala arbetstid från 41 eller fler timmar till färre arbetstimmar per vecka.

Av figur 4 framgår att de som är mest benägna att vilja arbeta färre timmar per vecka är kvinnor med småbarn. Analysen i figur 1 visar att dessa kvinnor vanligtvis arbetar 35-40 timmar per vecka. Kvinnor med både småbarn och äldre barn har en önskan om att arbeta fler timmar än vad de gör (dvs 25-34 timmar per vecka). Detta visar att kvinnor som har både småbarn och äldre barn har gått ned i arbetstid, för att under denna period vilja gå upp i arbetstid.

Figur 4 Förhållandet mellan kön, barn och inställning till arbetstid. Bivariabel korrespondensanalys

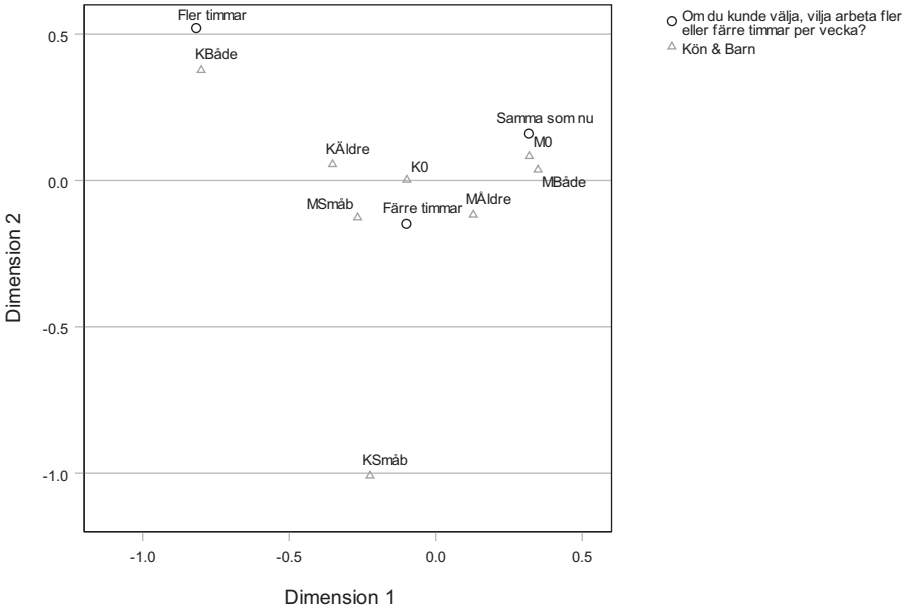

Kommentar: Frågan lyder *'Hur ser ditt hushåll ut?'* K0 = Kvinna, inga barn, KSmåb = Kvinna, endast småbarn (0-6 år), KÄldre =, endast barn som är 7 år eller äldre, Kbåde = Kvinna, både småbarn och äldre än 7 år. M0 = Man, inga barn, MSmåb = Man, endast småbarn (0-6 år), MÄldre = Man, endast barn som är 7 år eller äldre, Mbåde = Man, både småbarn och äldre än 7 år. Frågan om inställning till arbetstid framkommer ur figuren.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Detta kapitel visar på en alltjämt könsuppdelad arbetsmarknad vad gäller arbetstid. Kvinnor arbetar oftare deltid jämfört med män som har en tendens att arbeta övertid. Kvinnor med småbarn försöker arbeta nästintill heltid, dvs 35-40 arbetstimmar per vecka, medan män med småbarn arbetar minst en heltidstjänst om 40 timmar per vecka. Det är först när män har både småbarn och barn som är äldre än sex år som de går ned i en arbetstid som omfattar 35-40 timmar per vecka. I en sådan familjelivssituation är männen nöjda med sin arbetstidsomfattning. Kvinnor som har både småbarn och barn som är äldre än sex år arbetar oftast 20-34 timmar i veckan, vilket gör att de skiljer sig från motsvarande män med upp till 15 färre arbetstimmar per vecka. Kvinnorna i fråga utrycker också en vilja att gå upp i arbetstid. Kvinnors benägenhet att arbeta deltid håller i sig även senare i livet även om flera av dessa vill gå upp i arbetstid. Detta skall ställas mot Centerpartiska ungdomsförbundets (CUF) utspel om ”Britt-Marie, 45,” som inte arbetar utan sitter i fikarummet och bör ge plats åt ungdomar, vilket återspeglar resultaten

föga bra. För männen föreligger rakt motsatt mönster där de arbetar mer och mer ju äldre de blir. Istället borde CUF möjligen beskriva ”Gunnar, 50+” som borde gå ned från övertid till normal arbetstid och därmed bereda ungdomar chans att komma in på arbetsmarknaden.

Yngre och medelålderskvinnors deltidsarbetande skulle kunna tolkas mot bakgrund av olika sociala förväntningar som kvinnor upplever i form av ett närvarande föräldraskap samtidigt som de skall prestera på arbetsplatsen, vilket gör att de måste gå ned i arbetstid för att få livspusslet att gå ihop. Samtidigt föreligger förväntningar på män att de skall kunna spendera mycket tid på arbetsplatsen och arbeta övertid.

Ett tydligt könsuppdelningsmönster framkommer mellan offentlig och privat sektor. Anställningar inom den offentliga sektorn domineras av kvinnor medan männen dominerar inom privat sektor samt egenföretagande. En del av övertiden kan förklaras av att män är oftare egenföretagare än kvinnor. Egenföretagare är den grupp som arbetar mest bland samtliga yrkesgrupper. En diskussion behöver föras inom den offentliga sektorn om hur deltidsarbetande individer kan arbeta mer samtidigt som livspusslet kan gå ihop. Givetvis bör en sådan diskussion föras även med den privata sektorn så att männen inte förväntas ha en normal arbetsveckotid som överstiger 40 timmar.

Avslutningsvis är det intressant att notera att Kommunalarbetarens (Gustafsson Hedenström, et al., 2021) senaste enkätundersökning bland Sveriges kommuner visar att mindre än hälften av kommunerna har infört heltid som norm på en majoritet av anställningarna inom vård och omsorg. Enligt 2016 års målsättning skulle kommuner och landsting ha infört heltid som norm inom vård och omsorg för alla nyanställda. Nu har målet skjutits upp ytterligare tre år till 2024. Ett skäl anges för en lägre veckoarbetstid är att det underlättar schemaläggningen då dessa verksamheter är bemannade dygnet runt. Men mot bakgrund av att kvinnor utan barn eller med yngre och äldre barn vill gå upp i arbetstid borde en diskussion föras inom den offentliga sektorn hur en sådan stegring av arbetstiden skall göras mer rättvis och arbetsmarknaden mer hållbar.

Referenser

Baudin, T. & Micko, L. (2018). *Heltidsarbete som norm för alla. Sveriges kommuner och regioner*, (Rapport. Hämtat från: https://webbutik.skr.se/sv/artiklar/heltidsarbete-som-norm.html).

Canivet, C., Bodin, T., Emmelin, M., Toivanen, S., Moghaddassi, M. & Östergren, P. O. (2016). Precarious employment is a risk factor for poor mental health in young individuals in Sweden: a cohort study with multiple follow-ups. *BMC public health*, 16(1), 1-10.

Cifre, E., & Vera, M. (2019). Editorial: Psychosocial Risks and Health at Work From a Gender Perspective. *Frontiers in Psychology*, 10, 1392.

Clausen, S. E. (1998). *Applied correspondence analysis: An introduction* (Vol. 121). Sage.

Ellingsæter, A. L. & Jensen, R. S. (2019). Politicising Women's Part-Time Work in Norway: A Longitudinal Study of Ideas. *Work, Employment and Society*, 33(3), ss. 444–461.

Esping-Andersen, Gøsta; Gallie, Duncan; Hemerijck, Anton; Myles, John (2002). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Försäkringskassan (2019). Socialförsäkringsrapport 2019:2. *Jämställd föräldraförsäkring; Utvärdering av de reserverade månaderna i föräldraförsäkring*en. [Rapport hämtat från: https://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/7bdc2540-0e28-4766-8e27-02f82244d358/jamstalld-foraldraforsakring-socialforsakringsrapport-2019-2.pdf?MOD=AJPERES&CVID=]

Gustafsson Hedenström, M., Swahn, C. & Klingberg Hjort, M. (2021). Långt kvar till heltid som norm. Kommunalarbetaren. 3 maj 2021. https://ka.se/2021/05/03/langt-kvar-till-heltid-som-norm/

Haas, L. & Hwang, C. P. (2019). Policy is not enough–the influence of the gendered workplace on fathers' use of parental leave in Sweden. *Community, Work & Family*, 22(1), 58-76.

Heltidstidsresan (2021). *Statistik om heltid*. [https://heltid.nu/statistik/ 2021-09-21]

Huffman, A. H., Olson, K. J., O'Gara Jr, T. C. & King, E. B. (2014). Gender role beliefs and fathers' work-family conflict. *Journal of Managerial Psychology*. 29(7), 774–793.

Landsorganisationen i Sverige (LO). (2019). *Orsaker till deltidsarbetet 2018*. https://www.lo.se/start/lo_fakta/orsaker_till_deltidsarbete_2018#:~:text=En%20orsak%20till%20deltidsarbete%20som,allt%20kvinnor%20i%20tj%C3%A4nstemannayrken%20uppger]

Notten, N., Grunow, D. & Verbakel, E. (2017). Social Policies and Families in Stress: Gender and Educational Differences in Work–Family Conflict from a European Perspective. *Social Indicators Research*, 132(3), 1281–1305.

Roman, C. (2017). Between Money and Love: Work-family Conflict Among Swedish Low Income Single Mothers. *Nordic Journal Of Working Life Studies*, 7(3), 23–41.

Sandström, S. (1993). *Sätt fart på kapitalet - korta arbetsdagen: den nya arbetstidsutredningen*. Borås: S. Sandström.

Statistiska centralbyrån (SCB) (2018). *På tal om kvinnor och män. Lathund om Jämställdhet* 2018. Statistiska Centralbyrån.

SOU 2015: 50. *Hela lönen, hela tiden. Utmaningar för ett jämställt arbetsliv*. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i arbetslivet. https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2015/06/sou-201550/

Sveriges kommuner och landsting (2016). *Jämställdhet ur arbetsgivarperspektiv*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-419-9.pdf?issuusl=ignoreSveriges%20kommuner%20och%20landsting

Sveriges Kommuner och Regioner (2018). *Heltidsarbete som norm*, Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. Hämtad den 17 sept 2021 från www.heltid.nu.

Sveriges kommuner och regioner (2020). *Heltidsarbete som norm*.
https://skr.se/arbetsgivarekollektivavtal/personalochkompetensforsorjning/heltid.11441.html

Statistiska centralbyrån (2018). *På tal om kvinnor och män, Lathund om jämställdhet 2018*, Hämtad den 17 september 2021 från www.scb.se

Statistiska centralbyrån (2019). *Befolkningens utbildning 2019. Högst utbildningsnivå bland kvinnor och i våra universitetsstäder*. https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/befolkningens-utbildning/pong/statistiknyhet/befolkningens-utbildning-2019/

Statistiska centralbyrån (2020). *Övertid och mertid 2005–2019*. https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/arbetskraftsundersokningar/arbetskraftsundersokningarna-aku/pong/statistiknyhet/arbetskraftsundersokningarna-aku--tema-overtid-och-mertid-2005-2019/

Virgin, K (2018, 7 juni). Ingenjörernas övertid ökar med åldern. *Ingenjören - Medlemstidning för Sveriges Ingenjörer.* http://www.ingenjoren.se/2018/06/07/ingenjorernas-overtid-okar-med-aldern/

VÄLJARNAS NYA PROBLEM

MARCUS WEISSENBILDER

Sammanfattning
Väljarnas viktigaste samhällsproblem i kommunen och regionen har länge dominerats av samma trio, bestående av sjukvård, utbildning och äldrefrågor. Under de senaste fem åren har dock två nya problem snabbt tagit sig in på listan, sedan 2015 integration och invandring och sedan 2019 lag och ordning. Det sistnämnda problemet har snabbt ökat i omnämnanden, men är under 2020 fortfarande främst en fråga för sympatisörer till de fyra partier som tydligt befinner sig till höger ideologiskt. I följande kapitel redogör jag delvis för hur olika samhällsproblem har utvecklats över tid och vilka partiers sympatisörer som prioriterar olika problem och delvis analyseras specifikt det snabbt ökande problemet lag och ordning. Analyser genomför avslutningsvis på individnivå för att visa vilka faktorer som leder till att invånarna prioriterar lag och ordning som problem, där det visar sig att bostadsort (Göteborg) och ideologi (till höger) är de mest avgörande faktorerna.

I den västsvenska SOM-undersökningen har det under många år frågats om vilka samhällsproblem medborgarna anser viktigast på så väl regional som kommunal nivå. Svaren på dessa frågor har varit relativt stabila över tid (se Martinsson & Carlander, 2021), på den regionala nivån har sjukvård och infrastruktur dominerat agendan och på den kommunala nivån har utbildning, sjukvård och äldrefrågor alltid legat högt på medborgarnas dagordning. Under senare år har dock en del förändringar börjat ske på dessa nivåer, förändringar som speglar väl hur dagordningen har skiftat även på den nationella nivån (se Martinsson & Andersson, 2021). I spåren av flyktingkrisen seglade frågan om invandring och integration snabbt högt upp på listan och under de senaste två åren har frågan om lag och ordning tagit sig högt upp på listan över medborgarnas viktigaste samhällsproblem.

Frågan om vad som är de viktigaste samhällsproblemen för medborgarna just nu är något som alltid väcker mycket debatt. Inte minst inför stundande valår är det viktigt för de partier som är strategiska att inte bara forma opinionen själva, utan att även ta del av opinionsundersökningar för att se vad medborgarna prioriterar inför just detta val. Ett antal olika processer pågår dock när det kommer till hur medborgarnas viktigaste problem formas. Partier sätter en del av agendan själva, medias rapportering påverkar vad som är i fokus och enskilda händelser kan få påverkan över hur viktig en fråga är just för stunden (McCombs & Shaw, 1972; Cohen, 1995). Det är centralt att ha detta i åtanke vid analys av ”medborgarnas

Weissenbilder, Marcus (2021) Väljarnas nya problem. I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

viktigaste samhällsproblem". Olika aktörer kan även utnyttja olika formuleringar i frågeundersökningar för att peka på att just den politik de själva förespråkar är viktig. Kring just frågor om vilka problem som är viktigast för väljarna är det tydligt att formuleringen på den fråga som ställs kan ha stor påverkan. När SOM-institutet frågar om "Hur oroande upplever du själv följande **inför framtiden**?" snarare än "Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast **i dag**?" ligger oftast miljöfrågor högt på agendan, vilket de sällan gör som samhällsproblem när frågan istället handlar om det nuvarande läget. Anspråk på att representera det medborgarna anser vara problem bör alltså alltid föregås av en specificering kring vilket tidsperspektiv som menas.

Trots detta har det visat sig att de samhällsproblem som medborgarna själva anser som viktiga ofta har haft en påverkan på partival (Holmberg, 1981; Budge & Farlie 1983; Petrocik 1996; Green, 2007). När vi nu närmar oss de regionala, kommunala och nationella valen 2022 blir det onekligen intressant att se till hur agendan har förändrats sedan valet 2018, hur olika partiers sympatisörer prioriterar olika samhällsproblem och vilka demografiska och socioekonomiska grupper som är mest troliga att ange det stora "nya" samhällsproblemet lag och ordning. Tidigare rapporter från SOM-institutet har nämligen visat att de aggregerade redovisningar som ofta görs i media tenderar att dölja stora skillnader mellan olika grupper i samhället (Martinsson & Weissenbilder, 2018). Följande kapitel redovisar först hur medborgarnas viktigaste samhällsproblem i kommunen och regionen har förändrats över tid, följt av nedbrytningar på vilka samhällsproblem som olika partiers sympatisörer och olika grupper i samhället prioriterar.

Frågor som utmärker dagordningen 2020 – Nya problem och frågor?

På den kommunala nivån har skola och utbildning länge haft en särställning som det klart viktigaste samhällsproblemet för medborgarna (figur 1). Detta är säkerligen inte förvånande, frågan specificerar i det här fallet vad som är viktigast "i den kommun där du bor" och medborgarna tenderar därmed att ange de frågor och problem som kommunen är huvudman för i högre utsträckning än andra problem. Tillsammans med sjukvården och äldrefrågor har utbildningsfrågan varit de mest stabila samhällsproblem som medborgarna i Västra Götaland anger som viktiga i kommunen. Sedan 2014–2015 har dock en klar förändring skett. I spåren av flyktingkrisen steg frågor om integration och invandring högt upp på listan och under 2015 låg frågan på delad andraplats över de viktigaste kommunala samhällsproblemen för medborgarna, för att sedan sjunka något men hålla sig kvar på en historiskt hög nivå. Även frågan om lag och ordning har under de senaste åren klättrat kraftigt på listan, med de största ökningar att notera sedan 2018. Detta har synts även på den nationella nivån av så väl SOM-institutet (Martinsson, 2021) som andra aktörer (Dagens Nyheter, 2021), samt på den lokala nivån (Sahlin Lilja, Lundmark & Sandelin, 2021).

Figur 1 De fem viktigaste kommunala samhällsproblemen över tid, 2011–2020 (procent)

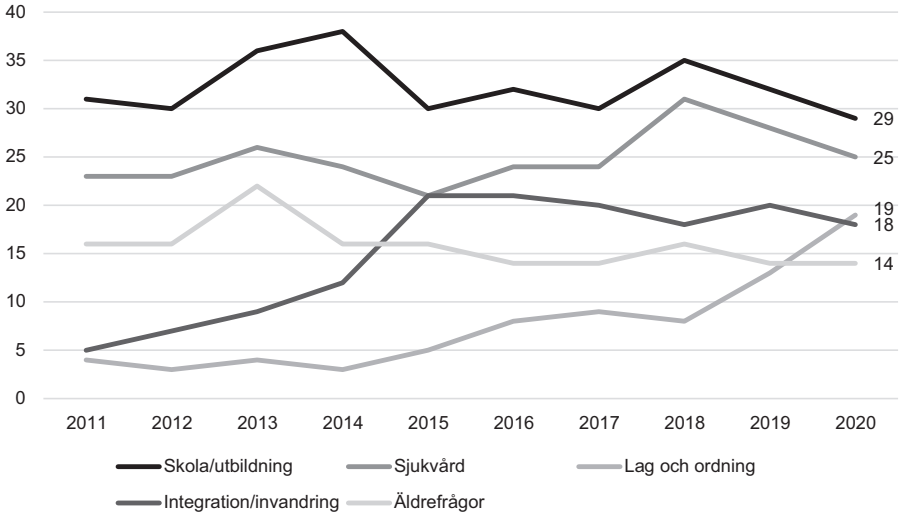

Kommentar: Frågan lyder '*Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i den kommun där du bor*?', där respondenterna får uppge upp till tre frågor eller problem.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2020.

Liknande trender som på den kommunala nivån går även att notera när medborgarna ombeds ange vilka frågor eller samhällsproblem de tycker är viktigast i Västra Götaland (figur 2). På den regionala nivån har sjukvården alltid varit den tydligast dominerande frågan. Likt skolan på den kommunala nivån är det här frågan om vem som är huvudman för området som gör sjukvården så pass dominerande. Noterbart är dock att i spåren av Covid-19 har varken äldrefrågor på den kommunala nivån eller sjukvården på den regionala nivån ökat. Snarare har viss minskning synts, inte minst av frågan om sjukvård på regional nivå, sedan toppen den nådde under valåret 2018, där sjukvårdsfrågan låg högt på så väl medborgarnas agenda som bland de frågor partier pratade mycket om.

Även på den regionala nivån ökade frågan om integration och invandring tydligt 2015, där den la sig på en andraplats, högre än så väl infrastruktur som skola och utbildning. Likt på den kommunala nivån har frågan sjunkit något, men placerar sig fortsatt på en tredjeplats under 2020. Istället har lag och ordning även här tagit plats, så pass högt att det nu anses som det näst viktigaste samhällsproblemet. Aldrig tidigare under SOM-institutets mätningar har vi haft en situation inför ett valår där det bland de tre viktigaste samhällsproblemen i regionen återfinns så väl lag och ordning som integration och invandring. För partier på så väl de regionala, som kommunala och nationella nivåerna ser vi därmed ut att gå in i en valrörelse med en i svensk politisk historia unik topplista över viktigaste samhällsproblem.

Figur 2 De fem viktigaste regionala samhällsproblemen över tid 2011–2020 (procent)

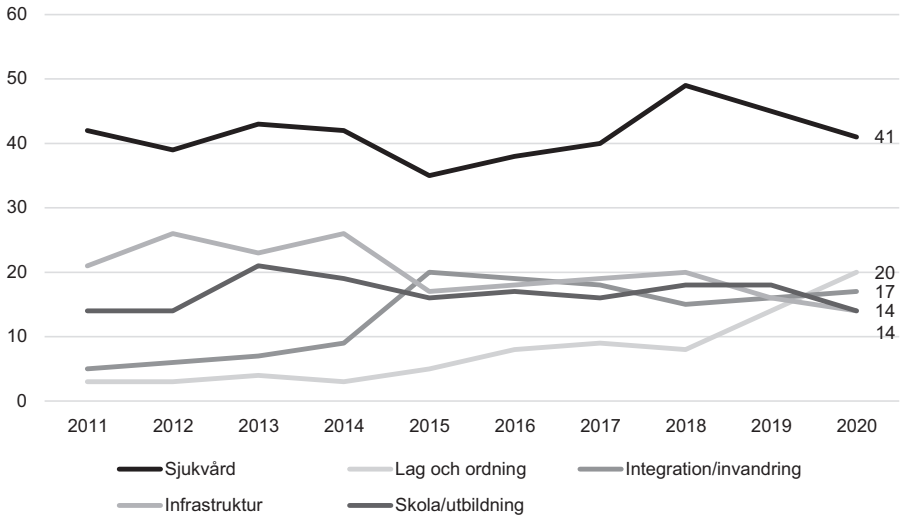

Kommentar: Frågan lyder '*Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Västra Götaland*?', där respondenterna får uppge upp till tre frågor eller problem.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2020.

Partipolitiska skiljelinjer och samarbetspunkter

Låt oss därmed lämna de aggregerade nivåerna och analysera hur olika partiers sympatisörer skiljer sig åt. Även det politiska landskapet har förstås förändrats mycket sedan valet 2018. Liberalerna, Moderaterna och Kristdemokraterna utgör nu, tillsammans med Sverigedemokraterna ett mer tydligt block till höger än tidigare och Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Centerpartiet har tvingats in i ett (ofta obekvämt) samarbete som block. Tabell 1 visar dock att det bland närmast samtliga partisympatisörer är frågan om skola och utbildning som är viktigast i kommunen. Föga förvånande utmärker sig dock Miljöpartiet så till vida att miljöfrågan är viktigast även på kommunal nivå och Sverigedemokraterna kring att frågan om invandring och integration är viktigast.

Det är även tydligt att frågan om lag och ordning är klart viktigare för de fyra partierna till höger av det ideologiska spektrumet. Likt tabell 1 visar har L, M, KD och SD-sympatisörer mer fokus på denna fråga, där lag och ordning ligger på 20–29% (tredje/fjärde plats i rangordning) medan V, S, MP och C-sympatisörer enbart anger lag och ordning kring 11–15% (fjärde/sjätte plats i rangordningen). På den kommunala nivån har visserligen ideologiska och partimässiga konstellationer utspelat sig som inte speglas av den nationella politiken, i frågan om just lag och ordning syns dock vissa av de tendenser som nu mer utmärker även rikspolitiken.

Tabell 1 Viktiga kommunala samhällsproblem bland olika partiers sympatisörer, 2020 (procent)

	V	S	MP	C	L	M	KD	SD
Invandring/integration	16	11	18	12	12	18	21	**44**
Sjukvård	**29**	25	15	25	25	28	**32**	28
Skola/utbildning	**29**	**30**	26	**37**	**42**	**35**	**32**	19
Lag och ordning	12	15	14	11	20	23	26	29
Sociala frågor/problem	19	12	14	12	17	9	15	11
Äldrefrågor	13	17	3	12	16	15	21	15
Miljö/energi	15	10	**31**	10	4	3	7	2
Arbetsmarknad	8	9	8	6	7	5	5	6
Antal svarande	286	702	146	202	125	528	165	376

Kommentar: Frågan lyder: '*Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i den kommun där du bor*?', där respondenterna får uppge upp till tre frågor eller problem. Fet text markerar det problem varje partis sympatisörer har uppgett mest.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Om vi återigen övergår till de viktigaste samhällsproblemen på den regionala nivån för medborgarna i Västra Götaland, så syns fortsatt hur frågan om sjukvård är dominerande bland nästan alla partiers sympatisörer (tabell 2). Enbart Sverigedemokraterna utmärker sig här, genom att även på denna nivå ha invandring och integration som viktigaste samhällsproblem. Även bland Sverigedemokraternas sympatisörer placerar sig dock frågan om sjukvård mycket högt.

Likt på den kommunala nivån finns det även vissa tendenser på den regionala nivån kring att de som sympatiserar med partier som står till höger prioriterar frågar om lag och ordning (tabell 2). Liberalernas sympatisörer sällar sig på den regionala nivån inte till M, KD och SD på samma sätt som på den kommunala nivån, möjligt här är dock att vissa förändringar skett sedan dessa data samlades in under slutet av 2020. På liberalernas partistämma röstades först om möjligheten att ingå i borgerlig regering som kräver aktivt stöd av Sverigedemokraterna under början av 2021 och kommande opinionsundersökningar lär klargöra till hur stor del de som sympatiserar med Liberalerna till ännu större del synkroniserat sin politiska dagordning med M, KD och SD. I övrigt syns inga tydliga trender kring samhällsproblem som olika möjliga koalitionspartners delar, på den regionala nivån har helt enkelt frågan om sjukvård en så pass dominerande roll att det är svårt för många andra frågor att ta sig upp på agendan.

Tabell 2 Viktiga regionala samhällsproblem bland olika partiers sympatisörer, 2020 (procent)

	V	S	MP	C	L	M	KD	SD
Invandring/integration	12	11	15	14	13	16	19	**41**
Sjukvård	**45**	**45**	**40**	**42**	**42**	**42**	**45**	37
Skola/utbildning	14	15	10	13	20	17	12	11
Lag och ordning	11	15	10	15	12	25	30	34
Sociala frågor/problem	12	10	12	8	11	8	15	9
Äldrefrågor	7	7	4	6	8	7	10	12
Miljö/energi	16	9	31	13	5	4	4	2
Arbetsmarknad	9	6	5	6	3	6	5	5
Antal svarande	286	702	146	202	125	528	165	376

Kommentar: Frågan lyder '*Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Västra Götaland*?', där respondenterna får uppge upp till tre frågor eller problem. Fet text markerar det problem varje partis sympatisörer har uppgett mest.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Lag och ordning som regional och lokal fråga bland medborgarna

I syfte att klargöra mer kring vad som karaktäriserar de som anger det ”nya” samhällsproblemet lag och ordning på så väl den regionala som kommunala nivån går vi nu ner på ytterligare en mer specifik nivå. Följande avsnitt inleds med analys av ett antal demografiska och socioekonomiska grupper i samhället, samt i begränsad omfattning även det politiska, sett till vilken självidentifierad ideologisk position respondenterna i undersökningen har. Samtliga av de grupper som analyseras i detta och följande stycken är standardgrupper inom samhällsvetenskaplig forskning, det rör sig om ålder, kön, utbildning, inkomst, var och hur personen bor, vilket sorts hem eller så kallad ”subjektiv klass” respondenterna har, samt ideologi. Tidigare forskning har visat hur demografiska attribut och levnadssituation kan påverka vilka samhällsproblem som anses relevanta. Det kan handla om att personer i olika åldrar av naturliga skäl har varierande prioriteringar, t.ex. i frågan om äldrevården, att faktorer som inkomst påverkar, t.ex. i frågor om välfärd och så vidare. Verklighetsuppfattningar formas av var man befinner sig i livet och detta kan därmed påverka prioriteringsordningar (Zucker, 1978; Walgrave & van Aelst, 2006).

Frågan om lag och ordning skulle potentiellt kunna vara ett område där flera olika faktorer påverkar. Inkomstnivå, bostadsort samt var och hur man rör sig i samhället är faktorer som skulle kunna påverka hur man uppfattar kriminalitet och polisväsende. Tabell 3 redovisar en nedbrytning av frågan om lag och ordning på de ovan nämnda grupperna, bland så väl de som nämnt problemet i kommunen som de som nämnt det i regionen. Fördelen med denna tabell är att vi kan se om

Tabell 3 Lag och ordning som samhällsproblem i kommunen och regionen i olika grupper, 2020 (procent)

		I kommunen	I regionen	Skillnad	Antal svar
Samtliga		19	20	-1	3 005
Kön	Kvinna	17	17	±0	1 604
	Man	21	23	-2	1 395
Ålder	16–29 år	15	12	+3	447
	30–49 år	18	19	-1	872
	50–64 år	23	25	-2	790
	65–85 år	18	20	-2	896
Utbildning	Låg	15	18	-3	451
	Medellåg	20	23	-3	793
	Medelhög	23	22	+1	654
	Hög	19	18	+1	990
Egen månadsinkomst	Max 14 999 SEK	16	16	±0	625
	Mellan 15 000 – 34 999 sek	20	21	-1	1 282
	Mer än 35 000 sek	23	23	±0	900
Delregion i VGR[2]	GBG-regionen	23	22	+1	1 571
	Sjuhärad	23	22	+1	349
	Skaraborg	10	13	-3	477
	FyrBoDal	14	17	-3	447
Stadsområde i Göteborg[3]	Göteborgs kommun (helhet)	29	23	+6	937
	Nordost	20	22	-2	111
	Centrum	27	23	+4	372
	Sydväst	28	20	+8	174
	Hisingen	36	27	+9	279
Subjektiv klass	Arbetarhem	17	19	-2	1 055
	Jordbrukarhem*	6	12	-6	94
	Tjänstemannahem	23	22	+1	1 051
	Högre tjänstemannahem	26	20	+6	295
	Företagarhem	19	23	-4	257
Ideologi	Klart till vänster	10	11	-1	310
	Något till vänster	15	13	+2	655
	Varken vä. eller hö.	18	18	±0	804
	Något till höger	24	26	-2	751
	Klart till höger	32	34	-2	368

Kommentar: För frågans lydelse se figur 1 och figur 2. Tabellen innefattar enbart de som angett minst ett samhällsproblem. Utbildning: Låg = ej fullgjord obligatorisk skola eller grundskola, Medellåg = gymnasium, folkhögskola eller motsvarande, Medelhög = eftergymnasial utbildning, ej examen från högskola/universitet, Hög = examen från högskola/universitet. För delregioner i VGR och stadsområde i Göteborg, se not. En positiv siffra på ”skillnad” innebär att fler i den gruppen har angett lag och ordning som problem i kommunen. *Fåtal svarspersoner, tolkas med försiktighet.

Källa: Den Västsvenska SOM-undersökningen 2020.

det finns skillnader mellan grupper så väl inom en av nivåerna, som mellan de två olika nivåerna. Inledningsvis syns tydligt hur män i större utsträckning uppger lag och ordning som samhällsproblem inom både kommunen och regionen. En viss åldersskillnad syns också, dock i störst utsträckning i jämförelse mellan de yngsta (18–29) och de äldre grupperna, ingen tydlig koppling finns i nivåer av utbildning, däremot verkar de med högre utbildning vara aningen mer benägna att ange frågan.

Ett antal regionala skillnader syns också, där boende i Göteborg och Sjuhärad uppger lag och ordning mer än övriga och de på Hisingen i mycket större utsträckning anser frågan vara ett problem än övriga boende i Göteborg, samt att de i jordbrukarhem är mindre benägna att uppge lag och ordning än de i övriga former av hem. Avslutningsvis syns, föga förvånande, att de till höger och klart till höger i mycket större utsträckning skriver lag och ordning som problem än de till vänster.

Överlag speglar svaren på frågan om kommunen och frågan om regionen varandra väl. I de flesta samhällsproblem brukar en del skillnader finnas mellan de olika nivåerna, då medborgarna som tidigare beskrivit ofta uppfattar att en viss aktör är huvudman för olika frågor på olika nivåer. De enda tydliga signifikanta skillnaderna mellan vilka grupper som angett frågan om lag och ordning på de olika nivåerna är kring Sydväst och Hisingen som stadsområden i Göteborg (båda $p < 0{,}05$). Frågor om lag och ordning har dock varit hett debatterade i Göteborg, vilket troligtvis gör dessa frågor något mer aktuella för invånarna i olika delar av staden.

Ideologi snarare än individualitet som förklaring

De analyser som genomförts ovan är främst av deskriptiv natur och bör därför tolkas med viss försiktighet, skillnader mellan de grupper som beskrivits ovan kan visserligen vara nyttiga att ta med sig vid fortsatt analys, men i de fall statistiska modeller inte formuleras där samtliga variabler plockas in i samma modell är det svårt att uttala sig kring huruvida en faktor faktiskt har starkare påverkan än någon annan. För att få bättre bild över vilka faktorer som faktiskt har starkast påverkan genomförs i detta avsnitt ett antal inledande bivariata följt av multivariata logistiska regressioner kring lag och ordning på så väl kommunal som regional nivå. Resultaten av dessa regressioner finns i tabell 4. Den första kolumnen visar hur olika enskilda faktorer samvarierar kring att nämna lag och ordning som ”problem i den kommun där du bor” medan den andra kolumnen visar multivariata regressioner där samtliga variabler inkluderas. Kolumn tre och fyra visar samma sak, men kring att nämna lag och ordning i regionen istället för kommunen. Variablerna som inkluderats i analysen är kön, utbildning, inkomst, region, subjektiv klass och ideologi med tydliggörande för vilka kategorier som har använts som referenskategorier. Resultaten inom varje variabel bör alltså relateras till den referenskategori som har använts.

Riktningen på de flesta oddskvoter går åt teoretiskt förväntat håll. Män, äldre, de med hög utbildning, höginkomsttagare, hemmahörandes i Göteborg, de från tjänstemanna-/företagarhem och de till höger ideologiskt har närmast genomgående

Tabell 4 Samband av olika faktorer kring att ange lag och ordning som viktigaste samhällsproblem i kommunen och regionen, 2020 (bivariata och multivariata logistiska regressioner, oddskvoter)

	I kommunen		I regionen	
	Bivariat	Multivariat	Bivariat	Multivariat
Kön (kvinna ref.)				
Man	1,33 ***	1,26 **	1,39 ***	1,18
Ålder (19–*29 år ref)*				
30–49 år	1,25	1,29	1,67 ***	2,01 ***
50–64 år	1,72 ***	1,75 ***	2,32 ***	2,78 ***
65–85 år	1,27	1,36	1,84 ***	2,27 ***
Utbildning (låg ref)				
Medellåg	1,44 **	1,34	1,37 ***	1,33
Medelhög	1,68 ***	1,49 **	1,29	1,15
Hög	1,34	1,13	1,00	0,95
*Hushållsinkomst (*15 000 – 34 999 sek *ref)*				
Max 14 999 SEK	0,77 **	0,95	0,75 ***	0,93
Mer än 35 000 sek	1,23 **	0,88	1,11	0,90
Delregion i VGR (GBG-regionen ref)				
Sjuhärad	1,02	1,09	1,02	1,09
Skaraborg	0,37 ***	0,35 ***	0,54 ***	0,47 ***
FyrBoDal	0,57 ***	0,59 ***	0,75 ***	0,71 **
Subjektiv klass (Arbetarhem ref)				
Jordbrukarhem	0,34 **	0,18 ***	0,56 *	0,39 ***
Tjänstemannahem	1,45 ***	1,23	1,20 *	1,01
Högre tjänstemannahem	1,72 ***	1,20	1,05	0,64 **
Företagarhem	1,20	0,77	1,25	0,81
Ideologi (varken vänster eller höger ref)				
Klart till vänster	0,50 ***	0,46 ***	0,57 ***	0,53 ***
Något till vänster	0,80	0,75 *	0,64 ***	0,57 ***
Något till höger	1,49 ***	1,44 ***	1,59 ***	1,55 ***
Klart till höger	2,20 ***	2,05 ***	2,33 ***	2,26 ***
N	-	2 461	-	2 461
Pseudo R2	-	0,07	-	0,07

Kommentar: Resultateten visar oddskvoterna för att ange lag och ordning som samhällsproblem i separata bivariata och sedan multivariata regressioner. Den beroende variabeln bygger på de som angett boende som samhällsproblem på kommunal och regional nivå (se figur 1 och figur 2). Resultaten i tabellen innefattar enbart de som angett minst ett samhällsproblem. För övriga frågors formulering och svarsalternativ se tabell 3. Signifikansnivåerna som redovisas: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1. Oddskvoter över ”1” innebär att fler i denna grupp är troliga att ange ”lag och ordning” som ett samhällsproblem.

Källa: Den Västsvenska SOM-undersökningen 2020.

högre oddskvoter, det vill säga de här grupperna uppvisar starkare positiva samband till att ange lag och ordning som viktigaste samhällsproblem i kommunen och regionen, jämfört med övriga grupper i modellerna. Dessa resultat gäller för så väl de bivariata som multivariata regressionerna i både kommun- och regionfrågorna. Starkast effekt finner vi, likt även de deskriptiva analyserna visade, bland de som identifierar sig själva ”klart till höger” i så väl kommun- som regionfrågorna, medan det på regionfrågan även finns en stark effekt av ålder. De grupper som i minst utsträckning är troliga att omnämna problemet är de från jordbrukarhem (vilket dock är en liten grupp i urvalet) samt de klart och något till vänster.

Ett antal av de resultat som är signifikanta i de enskilda bivariata regressionerna försvinner dock när samtliga variabler inkluderas i samma multivariata modell. På kommunnivå försvinner till stor del främst de effekter som först verkade signifikanta kring utbildning och subjektiv klass. Frågan om ideologi, vilket ofta är bland de starkaste frågorna när det kommer till effekt inom många statsvetenskapliga fenomen, tycks ”äta upp” dessa samband i den multivariata analysen. En stor del inordning från utbildning och subjektiv klass till ideologi finns onekligen, vilket till viss del förklarar hur ideologivariabeln delvis kan ”förklara” eller vara överordnat flertalet övriga samband. På regional nivå syns en något liknande effekt, där dock den annars så starka effekten av kön också försvinner. I båda fallen återstår effekterna av delregion och ideologi som starkast påverkande.

Det tydligaste att ta med sig från analyserna i tabell 4 är den starka effekt som ideologi har kring att nämna lag och ordning som ett samhällsproblem bland medborgarna i Västra Götaland. De deskriptiva analyserna av vilka samhällsproblem som är viktiga för olika partiers sympatisörer visade redan på detta, men de regressionsanalyser som här genomförts visar att detta inte enbart dolde olika demografiska och socioekonomiska sammansättningar bland partiernas sympatisörer.

Nya problem, nya möjligheter för samarbete?

Till viss del går det att hävda att medborgarnas dagordning är fortsatt stabil på den lokala och regionala nivån. Fortsatt finns ett stort fokus på sjukvård, utbildning och äldrefrågor. Det är dock anmärkningsvärt hur frågorna om invandring och integration samt lag och ordning tagit sig in på denna dagordning och blivit bland de mest nämnda frågorna på båda nivåer. Aldrig tidigare har vi gått in i en valrörelse i Västra Götaland där båda dessa frågor, vilket klassiskt sett är frågor högerpartier dominerat, tillsammans har legat så pass högt på dagordningen. De politiska och ideologiska konstellationer som regerar i Västra Götaland och i de olika kommunerna skiljer sig visserligen från de grupper av partier som numera samarbetar på det nationella planet och en viss förändring av dagordningen kan onekligen ske innan valrörelsen drar igång på allvar under 2022. För partier till vänster riskerar den ranking av samhällsproblem som beskrivits i detta kapitel bli utmanande.

Från så väl kategorin ”jordbrukarhem” samt de skillnader som finns i befolkningstäthet mellan de olika delregionerna i Västra Götaland visar analyserna en

tendens att det främst är i städer eller mer tätbefolkade områden som lag och ordning anses vara ett problem. En viss försiktighet bör förstås alltid iakttas i tolkning av samhällsvetenskapliga analyser, verklighetens komplexitet gör att relevanta förklarande variabler lätt utlämnas och att modeller därför (likt de i detta kapitel) har relativt lågt förklaringsvärde. Det är trots det anmärkningsvärt just hur pass stora skillnaderna är mellan de som identifierar sig till vänster och de som identifierar sig till höger av det ideologiska spektrumet när det kommer till frågan om lag och ordning. Under 2020 fanns det i mångt och mycket skilda världsbilder i befolkningen kring huruvida lag och ordning faktiskt är ett prioriterat problem eller inte, där de till höger anser det i stor utsträckning medan de till vänster enbart anser det i något begränsad utsträckning. Spännande här blir att följa huruvida denna fråga går i den riktning invandring och integration har gjort, där de till höger visserligen fortsatt anser det vara ett större problem än de till vänster, men där gapet mellan olika partiers sympatisörer och olika ideologiska grupperingar har minskat betydligt sedan frågan först åter blev aktuell. Som läget är just nu finns det dock en unik möjlighet för de partier som länge profilerat sig inom invandring och integration samt lag och ordning.

Noter

1 SOM-institutet har sedan 1987 årligen ställt frågan om medborgarnas viktigaste samhällsproblem i den nationella SOM-undersökningen. Frågeformuleringen har förblivit helt oförändrad och lyder: ”*Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.*” Svarsformatet består av ett öppet fält där respondenterna har möjlighet att själva skriva tre samhällsproblem. Öppna frågor ställer hårda krav på kodningen av frågan till olika kategorier och SOM-institutet har utvecklat en väl beprövad kodningsmall med tydliga kriterier för olika möjliga samhällsproblem som kan beskrivas av respondenterna. Kodningen resulterar i slutet av bearbetningen i ett tjugotal övergripande kategorier, så kallade huvudkategorier, och ett större antal underkategorier. Detta syftar till att ge oss en klarare bild av svenska folkets viktigaste samhällsproblem som de själva uttrycker dem utan att vi väljer ut ett antal frågor och problem bland vilka de får säga vilket de tycker är viktigast. Viktigt att poängtera i sammanhanget är att vi i kapitlets analyser inte lägger någon värdering i den ordning respondenterna skriver ned sina svar i. De upp till tre angivna svaren betraktas som lika viktiga, oavsett ordningsföljden.

2 Göteborgsregionen: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungssund, Tjörn och Öckerö; Sjuhärad: Bollebygd, Borås, Herrljunga, Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn och Vårgårda; Skaraborg: Essunga, Falköping, Grästorp, Gullspång, Götene, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Mariestad, Skara, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda och Vara;

FyrBoDal: Bengtsfors, Dals-Ed, Färgelanda, Lysekil, Munkedal, Orust, Sotenäs, Strömstad, Tanum, Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg, Mellerud och Åmål.

3 Nordost: Angered, Östra Göteborg, samt en mindre gränsjustering mot Örgryte-Härlanda; Centrum: Örgryte-Härlanda, Centrum, Majorna-Linné samt en mindre gränsjustering mot Östra Göteborg; Sydväst: Askim-Frölunda-Högsbo, Västra Göteborg; Hisingen: Västra Hisingen, Lundby, Norra Hisingen.

Referenser

Budge, I. & Farlie, D. (1983) *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-three Democracies*, London: Allen & Unwin.

Cohen, J. E. (1995). ”Presidential Rhetoric and the Public Agenda.” *American Journal of Political Science* 39(1): 87-107.

Dagens Nyheter (2021-05-08). ”DN Ipsos: Kriminalpolitik viktigare än någonsin för väljarna”. Hämtad 2021-10-20. https://www.dn.se/sverige/dn-ipsos-kriminalpolitik-viktigare-an-nagonsin-for-valjarna/

Gene Zucker, H. (1978). ”The variable nature of news media influence.” *Annals of the International Communication Association*, *2*(1), 225-240.

Green, J. ”When voters and parties agree: Valence issues and party competition.” *Political Studies* 55, no. 3 (2007): 629-655.

Holmberg, S. (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Liber Förlag.

Martinsson, J. & Andersson U. (2021). *Svenska trender 1986-2020*. SOM-rapport 2021. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Martinsson, J. & Carlander, A. (2021). *Västsvenska trender 1998-2020*. SOM-rapport 2021. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Martinsson, J. & Weissenbilder, M. (2018). ”Viktiga valfrågor i Sverige – från miljö till invandring”, i Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden.* Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Martinsson, J. (2021). ”De politiska sakfrågorna inför valet 2022 – Hur ser spelplanen ut?” Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red) *Ingen anledning till oro (?*). Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

McCombs, M. E. & Shaw, D. L. (1972). ”The Agenda-Setting Function of Mass Media.” *Public Opinion Quarterly* 36(1): 176-187.

Petrocik, J. R. (1996) ”Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study.” *American Journal of Political Science* 40:3, pp. 825-850.

Sahlin Lilja, H., Lundmark, S. & Sandelin, F. (2021). ”(O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland”. I Björn Rönnerstrand, Maria Solevid & Henrik Oscarsson (red) *Hög tid för Göteborg*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Walgrave, S. & van Aelst, P. (2006). ”The contingency of the mass media’s political agenda setting power: Toward a preliminary theory.” *Journal of communication*, *56*(1), 88-109.

GOTTGÖRELSE ELLER AUKTORITÄR TENDENS? GÖTEBORGARNAS INSTÄLLNING TILL ATT BYGGA MER I ”KLASSISK” STIL

FELIX ANDERSSON OCH DANIEL ENSTRÖM

Sammanfattning
Under pandemiåret 2020 kom Göteborgspolitiken att kretsa kring en tidigare perifer fråga i den lokalpolitiska debatten: arkitektur. Flera politiker krävde ökad politisk kontroll över arkitekturen på stadens nybyggnation, framförallt genom krav på mer ”klassisk” arkitektur. I detta kapitel studerar vi om förslaget att bygga mer i ”klassisk” stil vid nyproduktion stöds av göteborgarna. Resultaten visar att det finns ett brett stöd för förslaget bland en majoritet av anhängarna till varje enskilt parti i Göteborgs kommunfullmäktige. Anhängare till Socialdemokraterna, som är det parti i offentligheten som tagit starkast ställning för mer ”klassisk” nyproduktion, stöder dock inte förslaget i högre utsträckning än andra partianhängare. Istället är det anhängare till Kristdemokraterna, Demokraterna samt Vänsterpartiet som är de mest positivt inställda till förslaget. Förslaget innehar även ett brett stöd längs med hela vänster-högerskalan, där de ”klart till höger” är mest positiva. Sammantaget finns ett brett stöd för förslaget i alla undersökta undergrupper.

Ett kollektivt trauma?

”KOMMER DU IHÅG”. Det behövs ingen promenadguide för att tolka budskapet på stenstatyn tillhörandes föreningen gamla Annedalspojkar på Brunnsgatan i Göteborg. De tre grovt uthuggna männen stirrar hålögt ut över ett område som inte längre finns. I spillrorna av det gamla Annedal finns bara husgrunderna kvar. När det nya området skulle komma att byggas upp på 70-talet var det ljusgult tegel som skulle dominera, och gatustrukturen vara en helt annan. De boendes upplevelser från förr var nu knutna till affärer, lägenheter, gårdar och gator som bara levde kvar i minnet. Generationsgamla grannskap hade då skingrats, och med dem sociala strukturer som ibland tagit sekler på sig att växa fram. För dessa människor revs inte bara en stadsdel, utan en hel livsvärld (se t.ex. Garellick 2001).

För andra var rivningarna efterlängtade, och de nya modernare husen som både hade vattentoalett och indragen värme kom för många som en skänk från ovan. Levnadsstandarden i de gamla kvarteren hade ofta varit låg och underhållet var på sina ställen gravt eftersatt. Vissa hus var rent fallfärdiga med hål i väggen eller inrasade tak. Många av de som vuxit upp i fattigdomen där avskydde den blotta

Andersson, Felix & Enström, Daniel (2021) Gottgörelse eller auktoritär tendens? Göteborgarnas inställning till att bygga mer i ”klassisk” stil. I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

åsynen av husen. ”Riv råtthålen!” ska KPML(r)-ledaren Frank Baude enligt sägnen ha utropat i en radiosändning 1978. Politiker från yttersta vänstern till den etablerade högern stod enade i sin samlade antipati mot den äldre bebyggelsen. Att riva stadsdelar med låg materiell standard var bara en del av utvecklingen; beslutet om att riva Annedal fattades av en i princip enhällig byggnadsnämnd[1] (Arbetet, 26/5-71).

Tidigare än så, under 1960-talet, utvecklade de styrande politikerna i Göteborg långtgående planer för Engelbrektsleden, en motortrafikled som skulle förbinda Järntorget och Oskarsleden med Korsvägen och Gårdamotet. Bland annat skulle Hagabio-området mellan Skansen Kronan och Oscar Fredrikskyrkan jämnas med marken och asfalteras. Även kvarteren från Skanstorget fram till Vasagatans mynning skulle omvandlas till ett jättelikt trafikmot, med den sexfiliga manegen krattad av bulldozrar (Arbetet, 16/10-67). Planerna för billänken gick till slut i stöpet, men då hade redan fastigheter över hela centrala Göteborg köpts upp i kommunens ägo i syfte att rivas. Andra planer genomfördes framgångsrikt. E6:an plöjdes ut över gammal stadsmylla, och fungerar idag som en betong- och asfaltsbarriär mellan Östra Göteborg och resten av staden (Arbetartidningen, 24/5-61).

Strukturen på de gamla kvarteren var helt enkelt illa anpassad för en mer modernistisk stadsbild. Det fanns ingen plats för bilar, motorleder och parkeringsplatser i den tätt bebyggda kvarterstaden som dominerat i sekler. Från 1900-talets mitt och framåt var det andra ideal som tagit över. Bilen skulle få företräde framför apostlahästarna, och punkthus som lämnade mer plats för trafikerade gator lämpade sig då bättre än gamla kvarter med innergårdar. Dessutom fanns starka krav både från allmänhet och politiker på högre boendekvalité. De utsmyckade träfasaderna på de gamla husen associerades med trånga lägenheter och kalla utedass på gården.

Kraven på standardhöjningar efter andra världskrigets slut och från början av 1950-talet sammanföll dessutom med en skenande bostadsbrist. Möjligheten till att ha delar av byggnaderna som var prefabricerade möjliggjorde att bygga snabbt, med hög standard och till en billigare kostnad. De nya flerfamiljshusen byggdes följaktligen upp i stora projekt i stål och betong, hade större lägenheter, värme och vattentoalett. Många hus revs för att ge plats åt denna nya bebyggelse.

”Totalsaneringarna” som de kallades under 1900-talets andra hälft, eller ”rivningshysterin” som nostalgiska göteborgare kallar tidsandan idag, hade dock sina kritiker även under tiden som demoleringsmaskinerna var som mest aktiva. Konflikten kulminerade när aktivistgruppen ”Husnallarna” i slutet av 80-talet ockuperade rivningskåkar i Haga (GP 29/10-86; GP 26/10-88). Dessa civila olydnadsaktioner var i sin tur föregångna av de fredliga Kungstorgetockupationerna 1976, som framgångsrikt stoppade planer på att bygga ett p-garage där (GP 15/11-81).

Husnallarnas ockupationer brukar ibland hänvisas till som vändpunkten på rivningsepoken i stadens historieskrivning. Även om rivningar fortsatte att genomföras i ytterligare ett par år, bland annat kring Olskroken, så började hus i högre utsträckning renoveras istället för att rivas för att få till de standardhöjningar folkstyret ville uppnå. Att det samtida Haga inte präglas av samma arkitektur som

Landalabergen eller nya Annedal brukar aktivistgrupperna ges äran, eller skulden, för – beroende på vem man frågar.

Det råder ingen tvekan om att både Göteborgs fysiska gestaltning och stadens självbild förändrades efter saneringsåren. Kanske är det just frånvaron av den gamla bebyggelsen som gjort att en debatt om klassisk stil har tagit form i Göteborgs samtida offentlighet. Ett par tidiga debattinlägg handlade just om att lyfta fram klassisk arkitektur som del av en gottgörelse efter rivningsåren. GP:s ledarskribent Adam Cwejman uppmärksammade just denna dimension av frågan i en text från 2018. Återuppbyggnad av rivna hus vore enligt honom *”ett sätt att börja reparera skadorna från en av Göteborgs mest ledsamma epoker”* (GP 29/5-18; GP 31/5-18). Kanske skulle det hjälpa till att bearbeta det kollektiva trauma som statyn utanför Annedalshuset vittnar om.

För kritikerna blir ett påbud om att bygga mer klassiskt istället ett farligt steg tillbaka mot gamla tiders totalitära och homogeniserande regimer. Särskilt illa blir det när de folkvalda ska lägga sig i och detaljstyra hur husen ska se ut. Istället för att verka gottgörande så motverkar det principen om att skilda arkitektoniska uttryck ska få samexistera sida vid sida. När politiker tar direkta gestaltningsbeslut för att bygga mer klassiskt riskerar det därför att hota vårt pluralistiska samhälle.

När representanter för Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna ställde gestaltningskrav på en planerad universitetsbyggnad på Götaplatsen var det flera som reagerade på detta, av just den här anledningen. En av dem var Göteborgs stadsarkitekt Björn Siesjö, som kallade politikernas beteende för *”fullständigt ogenomtänkt populism som faktiskt flirtar med totalitära tankar”* (GP, 8/12-20).

Någon brist på hårda ord har inte rått i den göteborgska gestaltningsdebatten. Brist har emellertid rått på forskning om vad stadens medborgare tycker i frågan. Dessutom råder alltjämt viss begreppsförvirring. I detta kapitel kommer vi därför att titta närmare på både debatten, begreppen och vad invånarna i Göteborg har för åsikter om hur nya hus bör se ut.

Vad är ”klassisk” respektive ”modern” arkitektur?

Nu som förr är frågan om prioritering av det gamla eller det nya kontroversiell. Betydelsen av termerna ”klassisk” och ”modern” arkitektur är beroende på vem som använder dem och i vilket sammanhang de används. En arkitekt eller arkitekturhistoriker menar sannolikt något helt annat med begreppen ”klassisk” och ”modern” arkitektur än vad en politiker som debatterar i en lokaltidning gör. Någon tydlig konsensus bland arkitekter om vad som utgör de olika stilarna går inte heller att finna. Detsamma och möjligen mer därtill gäller sannolikt medborgare i största allmänhet.

Politiker från vänster till höger som förespråkar mer ”klassisk” arkitektur fyller inte heller alltid begreppet med likartat innehåll. Göteborgssocialdemokraten Jonas Attenius förespråkar vad han kallar för ”klassisk Göteborgsstil”, och exemplifierar

då med landshövdingehus (GP, 28/6-21). Den sverigedemokratiske partitoppen Mattias Karlsson lyfter istället fram konservatismens ”klassiska skönhetsideal” (DN, 1/1-20). Karlssons uttalande för nog tankarna till majestätisk klassicism snarare än landshövdingebostäderna, som knappast var ämnade för sin tids samhällselit.

Stildragen som många urbant belägna byggnader har i den västerländska arkitekturen härstammar från början från antikens arkitektur. De klassiska stilidealen därifrån har sedermera utvecklats till andra stilistiska ideal som till exempel barockstil, jugendstil eller nyklassicism. Från arkitekturhistorisk synvinkel kan det finnas framträdande klassiska stildrag även i många moderna byggnader. Även mycket av det som byggs i Sverige idag som betraktas som ”modernt” härstammar från den antika klassiska stilen (Schönbeck, 2004a; Edström, 1980). När det kommer till kontinentala Europa så präglas stadsbilden i många städer än idag av allt ifrån klassicism, nygotik och nyrenässans till äldre träbebyggelse. Samtliga av dessa är stilar som kan läggas i den ”klassiska” kategorin (se t.ex. Watkin 2015 eller Tzonis, 1986).

När det kommer till modernismen, så påbörjade rörelsen sin framfart i Göteborg redan kring sekelskiftet 1900. Den förstärktes ytterligare i samband med introduktionen av funktionalismen, som kom till Göteborg i och med Stockholmsutställningen 1930 (Schönbeck, 2004b). Funktionalismen blev en symbol för det moderna och lyfte fram värdena rymd, ljus och luft. Från en arkitekturhistorisk synpunkt är det dock viktigt att framhålla att det även i funktionalismen går att finna klassiska stilideal, då många arkitekter från den tiden skolades inom den klassiska arkitekturen.

Både arkitekter och politiker strävade att ge så mycket ljusinsläpp i husen som möjligt och skapade stora ytor för rekreation och grönska. Lokala exempel i Göteborg är stadsdelarna Frölunda och Kortedala. Den moderna familjen skulle ges möjlighet att tillbringa livet i områden i städernas utkanter med närhet till arbete, boende och centrum (den så kallade ABC-staden). Denna nya typ av stadsdelar krävde en glesare bebyggelse, vilket de nya transportsätten möjliggjorde. Detta stod i motsats till gamla tiders tätbebyggda rutnätsstad (Urban Utveckling, 2021).

Termen ”klassisk arkitektur” som den kommit att användas i Göteborgs offentliga samtal är däremot skild från den arkitekturhistoriska betydelsen. Den är inte exakt definierad, och betyder sannolikt olika saker för olika personer. Den tenderar att hänvisa till den äldre bebyggelse som uppfördes i Göteborg innan andra världskriget. Ett exempel på en stil som återkommande lyfts fram som ”klassisk” i debatten är de lokaltypiska landshövdingehusen som är vanliga i stadsdelar som Gamlestaden och Kungsladugård. Dessa hus kan vara byggda så sent som på 1930-talet – och hamnar inte per automatik i kategorier som ”klassisk” eller ”modern” arkitektur av en historiker.

Detta kapitel utgår från förhållanden i Göteborgs kommun, där frågan om arkitekturstilar blivit särskilt stark i den politiska debatten under det senaste året. Det kan inte uteslutas att debatten på sikt kan komma att spridas till andra

delar av Västra Götalandsregionen, då frågan om gestaltning av det gemensamma offentliga rummet berör alla oavsett bostadsort. Västsverige präglas av allt från bevarade trästäder som Hjo, till städer som Borås som hyllats för sitt framhävande av modern konst och arkitektur (Hjo kommun, 2021; Sveriges Radio, 2018). Borås är även en stad som, likt Göteborg med E6, E45 och E20, omfamnat den moderna stadsbilden. Motorkorset för riksvägarna 40 och 41-42 avbildar där något som närmast kan liknas vid ett krucifix, som upprättats rakt ovanpå stadskärnan.

Frågan har även lyfts på den nationella politiska arenan. Som tidigare nämnt uttalade den sverigedemokratiske partitoppen Mattias Karlsson i flera intervjuer i början av 2020 kritik mot den samtida arkitekturen, som han ställde mot konservatismens ”klassiska skönhetsideal”. Han påtalade även den homogenisering som han tyckte arkitekturen rört sig mot det senaste seklet. Han menade att modern arkitektur är en del av den samtida vänsterns politiska filosofi, med byggnader som ser ”likadana ut i Novosibirsk som i Rinkeby” (DN, 1/1-20; Fastighetstidningen, 21/2-20).

Även utanför arkitektskrået och etablerade politiker florerar debatten. Här är Arkitekturupproret den intresseorganisation som varit mest aktiv i gestaltningsfrågan under de senaste åren. Arkitekturupproret ”verkar för att tidlösa skönhetsvärden med inspiration från den klassiska byggtraditionen åter ska dominera stadsbyggandet”. Arkitekturupproret är framförallt aktiva i den nationella debatten och har anordnat en rad omröstningar bland sina sympatisörer för att lyfta fram hus som dessa betraktar som vackra respektive fula. Föreningens vision är att arkitekturen vid nybyggnation ska vara mer traditionellt inspirerad, att större hänsyn ska tas till befintligt kulturarv i planeringsprocesser och att stadsplaneringsidealen ska anpassas mer efter lokala förhållanden. De vill dessutom att medborgarna ska ges större inflytande i stadsbyggnadsfrågor (Arkitekturupproret, 2021).

Frågan som det här kapitlet baseras på ställdes i den göteborgska SOM-undersökningen 2020, och lyder: ”Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg? Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä.” Med resonemanget ovan i åtanke är frågeställningen inte helt oproblematisk, men det finns en anledning till att den är formulerad på detta sätt. Då de som svarat på undersökningen tillhör ett representativt urval av invånare i Göteborg utgår vi från att de allra flesta respondenters associationer till termerna ”klassisk” och ”modern” arkitektur ligger närmare den som politiker och engagerade göteborgare använder i gestaltningsdebatten snarare än den som en verksam arkitekt har. Exemplen på materialval är tillagda för att ge en tydligare bild av den typ av hus som åsyftas med termen ”klassisk stil”. Syftet är att tankarna ska föras mot landshövdingehus i Haga och Kungsladugård, de ”Dicksonska” tegelhusen i gamla Annedal, stenhus i Linnéstaden och tegelhusen längs med Älvstränderna som förr huserade varvslokaler och fabriker. I detta kapitel använder vi alltså orden ”klassisk” och ”modern” på ett sätt som vi menar speglar användningen i den allmänna debatten snarare än den arkitekturteoretiska betydelsen.

Lokal arkitektur ett allt hetare ämne i Göteborg

Arkitekturfrågan kom att vålla mycket uppmärksamhet och debatt i Göteborg under 2020. Socialdemokraterna, som var högst delaktiga i att rensa ut den gamla estetiken är numera den högsta rösten när det kommer till att återinföra den som planeringsideal. Startskottet för den uppkomna striden var en debattartikel i Göteborgs-Posten av Socialdemokraternas gruppledare i kommunfullmäktige Jonas Attenius i mars 2020. Debattartikeln rörde de sedan länge utdragna byggnadsplanerna för Skeppsbron, det område utmed Göta Älv som börjar på Stenpirens västra sida och fortsätter mot Masthuggskajen. I artikeln krävde Attenius:

”Klassiska, vackra hus längs kajerna. Istället för glaslådor vill vi se moderna hus med klassisk arkitektur längs Skeppsbron. Det är inga problem rent byggnadstekniskt att bygga moderna hus med traditionell stil på fasaderna. Att knyta an till stadens älskade arkitektur är ett måste för en historisk plats som Skeppsbron.” (GP, 6/3-20).

Attenius förslag fick gehör hos andra partier i kommunfullmäktige, och i den överenskommelse om Skeppsbron mellan alliansstyret och Socialdemokraterna som presenterades några veckor senare slogs fast att den yttre gestaltningen på Skeppsbron skulle präglas av traditionell arkitektur och säkerställas genom avtal mellan staden och exploatörerna (GP, 20/3-20).

I en intervju med Göteborgs-Posten hösten 2020 utvecklade Attenius den nya socialdemokratiska synen på arkitekturfrågan. Attenius hävdade att det finns ett folkligt missnöje med den modernistiska arkitekturstilen och att hus som byggs i traditionell stil med fasader i sten, tegel och trä uppfattas som generellt vackrare än modernistiska ”traditionella glaslådor” (GP, 28/10-20). Attenius lyfte fram landshövdingehusen som ett exempel på ”klassisk Göteborgsstil”, och menade att gestaltningsfrågorna i stadsplaneringen hamnat i skymundan och lett fram till nybyggnationer som *”till stora delar är fyrkantig, stram, avskalad och ganska tråkig.”* Som folkvald politiker lyfte Attenius också fram sin roll som medborgarföreträdare, där medborgarna genom sina folkvalda representanter ska ha ett inflytande över stadsplanering och gestaltning av det offentliga rummet, men också låta medborgarna själva komma till tals genom folkomröstningar kring några av stadens större byggprojekt (GP, 28/6-21). Politikerna måste ta mer kontroll över processen och i tidigare skede få tycka till om utformningen av nybyggnationer så att det som byggs i högre utsträckning knyter an till den omgivande miljön, menade Attenius (GP, 28/10-20).

De båda motsatta sidorna i arkitekturfrågan kom att belysas än mer genom en diskussion i slutet av 2020 och början av 2021, när Socialdemokraterna tillsammans med Demokraterna och Sverigedemokraterna återremitterade detaljplanen för Göteborgs universitets nya konstnärliga fakultet vid Götaplatsen, Nya Konst, till byggnadsnämnden. Attenius kallade byggnaden för *”återigen en ganska fyrkantig låda”* som starkt skulle sticka ut i omgivningen på Götaplatsen. Sverigedemokraterna var också kritiska och särskilt uppmärksammades partiets uttalande i yrkandet om att *”Fyraåringar kan göra finare byggnader i Minecraft”* (GP, 8/12-20).

Reaktionerna mötte stark kritik från verksamma i branschen. Arkitektbyrån bakom förslaget, Tham & Videgård, kallade kritiken *”förvånansvärt okunnig och onyanserad”* (GP, 1/2-21). Stadsarkitekt Björn Siesjö anklagade politikerna för att svika principen om armlängds avstånd mellan politiken och kulturen (GP, 8/12-20). Att politikerna endast eftersträvar en viss typ av stil vittnar om en ytlig arkitektursyn som i längden utgör en risk mot ett pluralistiskt och demokratiskt samhälle, menade Siesjö.

Göteborgs-Postens arkitekturskribent Mark Isitt anklagade Jonas Attenius för röstfiske genom att motsätta sig förslaget för sakens skull utan att närmare förklara vad Socialdemokraterna motsatte sig (GP, 6/2-21). Representanter för Göteborgs universitet kallade vurmandet för ”klassisk” arkitektur för bakåtsträvande och *”en pastisch på gångna tiders arkitektoniska ideal”* (GP, 24/12-20). Förespråkarna av mer traditionell arkitektur hörsammades emellertid av GP:s politiske chefredaktör Adam Cwejman, i samband med offentliggörandet av vinnaren i arkitekturtävlingen om det nya universitetsbiblioteket vid Näckrosdammen. Cwejman kallade vinnarbidraget *”ännu ett trist exempel av samtida arkitektur”* och välkomnade att stadens politiker börjat eftersöka arkitektur som överensstämmer med vad som efterfrågas av medborgarna snarare än arkitekturbyråernas *”stilistiska stiltje”* (GP, 7/6-21).

Även om Socialdemokraterna varit det mest högröstade partiet i stadsbyggnadsfrågan under det senaste året har även initiativ i sakfrågan kommit från partierna till höger. I alliansstyrets budget för 2021 ingick ett pilotprojekt[2] där byggnadsnämnden gavs i uppdrag att ta fram en stadsplan för att Biskopsgården, en stadsdel präglad av miljonprogrammets betong- och punkthus, på sikt ska förvandlas till en trädgårdsstad med landshövdingehus i stil med stadsdelarna Kungsladugård och Örgryte (GP, 16/10-20). Som tidigare nämns nåddes en överenskommelse om Skeppsbron mellan den borgerliga alliansen och Socialdemokraterna kort efter Attenius första debattartikel om behovet om mer ”klassisk” arkitektur (GP, 20/3-20). Att Demokraterna och Sverigedemokraterna stämde in i Socialdemokraternas kritik om planerna för den nya konstnärliga fakulteten vid Götaplatsen och stödde en återremiss indikerar att även oppositionspartierna till höger eftersträvar ett stärkt politiskt inflytande över arkitekturen i Göteborg. Även Vänsterpartiet har välkomnat debatten om gestaltningen av nyproduktionen och ställde sig under våren 2021 bakom hårdare krav från politiker på omformningen av det gamla Smyrnakyrkan-huset i Vasastan (GP, 31/5-21).

I frågan om arkitektur i Göteborg är det inget parti som offentligt gått i tydlig opposition mot Socialdemokraternas inriktning. Istället för att låta sig inrymmas tydligt i existerande politiska skiljelinjer har konflikten snarare kommit att stå mellan folkvalda politiker å ena sidan, och offentliganställda tjänstemän, byggherrar och arkitektbyråer å andra sidan. Politikerna menar att gestaltningen på nyproduktionen i högre utsträckning ska vara ”klassisk” och anknyta till den omgivande miljön. Den ska dessutom styras av medborgarnas preferenser i frågan. De verksamma varnar tvärtom för att politikernas skarpare krav på arkitekturen i nyproduktion

hotar arkitekternas konstnärliga frihet och principen om armlängds avstånd mellan politiken och kulturen. De menar att detta på sikt snarare riskerar att undergräva de demokratiska ideal som politikerna säger sig omhulda.

Vilken arkitekturstil vill göteborgarna ha?

Politiker har i debatten hävdat att ”klassisk” arkitektur är det som faktiskt efterfrågas av medborgarna, men det empiriska underlaget för ett sådant uttalande har hittills varit skralt. Detta gäller både för Göteborg och riket som helhet. Dessutom har det uttryckts en vilja att få ta del av undersökningar om vilken typ av arkitektur allmänheten vill ha. Bland annat stjärnarkitekten Gert Wingårdh uttryckte en sådan önskan när han debatterade en stockholmskreation med en representant från Arkitekturupproret (Sveriges Television, 18/9-21).

Det är dags att åtgärda det. I detta kapitel kartlägger vi därför hur göteborgarnas arkitekturpreferenser faktiskt ser ut. Vi undersöker i vilken utsträckning göteborgarna håller med stadens politiker om behovet av mer ”klassisk” arkitektur i stadsbilden. I kapitlet ställer vi tre övergripande frågor:

1. Vilken inställning har göteborgarna till förslaget om att bygga hus i mer ”klassisk” stil i Göteborg?
2. Skiljer sig inställningen till förslaget mellan olika partianhängare och ideologisk position?
3. Vad utmärker de som är positiva till förslaget om att bygga hus i mer ”klassisk” stil i Göteborg?

För att kunna besvara de tre frågeställningarna analyseras svaren på frågan i 2020 års göteborgska SOM-undersökning, där deltagarna ombads ta ställning till förslaget: ”Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä”. Då frågan kommit ta en allt mer framträdande plats i den politiska debatten i Göteborg under det senaste året undersöker vi i kapitlets första del i vilken utsträckning göteborgarna sympatiserar med förslaget samt hur partipreferens och ideologisk position relaterar till arkitekturpreferenser. I den andra delen tar vi ett bredare grepp och utforskare närmare vilka individuella faktorer som eventuellt påverkar göteborgarnas inställning till att bygga i mer ”klassisk” stil.

Arkitekturpreferenser i Göteborg

Det övergripande resultatet är att förslaget om att bygga mer i klassisk stil i Göteborg har ett brett stöd bland göteborgarna (figur 1). Hela 64 procent av de svarande anger att förslaget är ”mycket bra” eller ”ganska bra”. En pluralitet av göteborgarna, 34 procent, anser att förslaget är ”mycket bra”, medan alternativet ”ganska bra” angavs av 30 procent av de svarande. Närmare en fjärdedel av de svarande, 26

procent, anger att förslaget varken är bra eller dåligt. Andelen som är emot förslaget är betydligt mindre. Endast 6 procent av de svarande anser att förslaget är ”ganska dåligt”, medan 4 procent anser att förslaget är ”mycket dåligt”. Räknar vi bort de som inte har bildat sig en uppfattning från procentbasen (”varken bra eller dåligt förslag”) landar vi på ett starkt positivt balansmått om +74[3].

Figur 1 Inställning till förslaget om att bygga mer i klassisk stil, 2020 (procent)

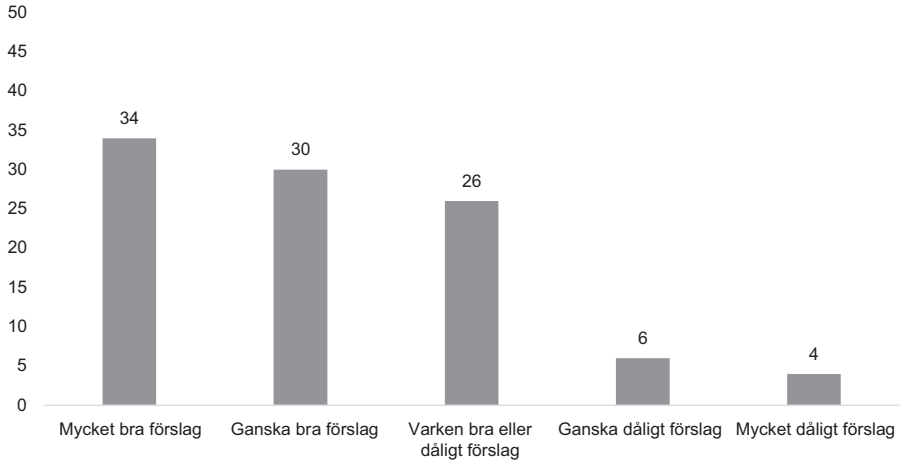

Kommentar: Frågan lyder *’Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg? Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä’*. Svarsalternativen löd *’Mycket bra förslag’, ’Ganska bra förslag’, ’Varken bra eller dåligt förslag’, ’Ganska dåligt förslag’* samt *’Mycket dåligt förslag’*. Figuren anger procentandelarna som angav respektive svarsalternativ. Antal svar: 1841.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2020.

Stödet för att bygga mer i klassisk stil i Göteborg är alltså stort bland göteborgarna. Tabell 1 visar en jämförelse med andra aktuella politiska förslag i Göteborg, som också ställdes i SOM-undersökningen i Göteborg 2020, som indikerar att endast två andra politiska förslag samlar ett högre stöd hos göteborgarna: att satsa på billigare kollektivtrafik och att öka kameraövervakningen på allmänna platser. Förslaget ”Bedriva mer äldrevård i kommunal regi” samlar ett lika stort stöd som förslaget att bygga mer i klassisk stil.

Tabell 1 Andelen som svarat mycket/ganska bra om olika politiska förslag, 2020 (procent)

Satsa på billigare kollektivtrafik	88
Öka kameraövervakningen på allmänna platser	76
Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä	64
Bedriva mer äldrevård i kommunal regi	64
Begränsa användandet av elsparkcyklar	59
Införa ett förbud mot tiggeri	54
Avveckla det aktiva skolvalet i Göteborg	42
Stoppa privatbilismen i innerstaden	38
Bygga det planerade nya Centralbadet	31
Förtäta befintliga bostadsområden	30
Omvandla en del av hyresrätterna i allmännyttan till bostadsrätter	23
Sälja det kommunala elbolaget Göteborg Energi till privata aktörer	12

Kommentar: Frågan lyder *'Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg?'* Svarsalternativen löd *'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag'* samt *'Mycket dåligt förslag'*. I tabellen redovisas andelen som tyckte att förslaget var *'mycket bra'* eller *'ganska bra'*. Lägst antal svar: 1808.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2020.

I debatten om arkitekturstilar i Göteborg så är det framförallt Socialdemokraterna som kommit att lyfta frågan, men som tidigare noterat i kapitlet så har denna debatt inte kommit att dela partierna längs den traditionella vänster-högerdimensionen eller andra välbekanta skiljelinjer i svensk politik. Hur ser då resultaten ut när vi bryter ner siffrorna på partianhängarskap?

I figur 2 presenteras andelen som är positivt inställd till att bygga i mer klassisk stil nedbrutet på de tio partier som är representerade i Göteborgs kommunfullmäktige under innevarande mandatperiod. Som figuren visar framstår inte frågan som partipolariserande bland väljarna i Göteborg. Snarare tvärtom. En majoritet av anhängarna till samtliga partier i Göteborgs kommunfullmäktige anser att förslaget om att bygga mer i klassisk stil är ”mycket bra” eller ”ganska bra”. Förslaget är mest populärt hos anhängare av Kristdemokraterna. 78 procent av de kristdemokratiska partianhängarna i Göteborg anser att förslaget är ”mycket” eller ”ganska” bra. De som tycker om förslaget näst mest är anhängare till Demokraterna, där 73 procent anser att förslaget är ”mycket” eller ”ganska” bra. Därefter följer anhängarna till Vänsterpartiet, där 68 procent anser att förslaget är ”mycket” eller ”ganska” bra. Sverigedemokrater, moderater och miljöpartister ligger också nära varandra i stödet för förslaget, medan anhängare till Centerpartiet och Feministiskt initiativ[4] stödjer förslaget i lika hög utsträckning (57%). Lägst är stödet för förslaget hos anhängare

till Liberalerna, där 56% anser att förslaget är ”mycket” eller ”ganska” bra. En majoritet är alltså positiva även bland de partianhängare där förslaget har lägst stöd.

Två saker är särskilt noterbara i resultaten. För det första är stödet för förslaget bland socialdemokratiska partianhängare inte högre än bland andra partianhängare i Göteborg, trots partiets höga svansföring i debatten. 59 procent av de socialdemokratiska partianhängarna tycker att förslaget är ”mycket” eller ”ganska” bra, vilket innebär att partiets anhängare är i gruppen partier som är relativt sett mindre positivt inställda till att bygga mer i klassisk stil i Göteborg. Socialdemokrater är signifikant mindre positiva till förslaget än både kristdemokrater och anhängare till Demokraterna. Socialdemokraternas höga tonläge i frågan under 2020 tycks hittills alltså inte ha fått något större gensvar från stadens socialdemokratiska väljarkår jämfört med andra partianhängare, även om det kvarstår att en majoritet av de socialdemokratiska sympatisörerna stöder förslaget om att bygga mer i klassisk stil. En stor andel av svaren i 2020 års SOM-undersökning i Göteborg samlades dock in före debatten om arkitektur i Göteborg tog ordentlig fart, och förhållandena kan ha förändrats något vid tidpunkten då detta kapitel släpps.

Figur 2 Stöd för förslaget att bygga mer i klassisk stil uppdelat på partisympati, 2020 (procent)

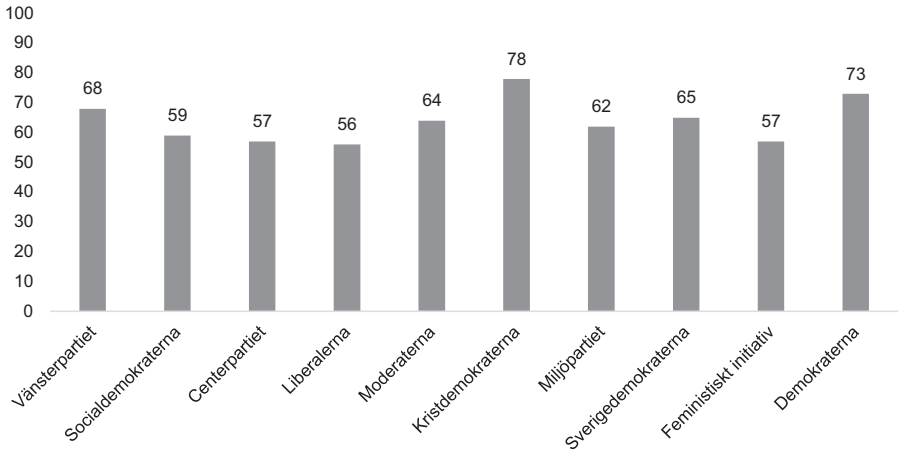

Kommentar: Frågan lyder *’Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg? Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä’*. Svarsalternativen löd *’Mycket bra förslag’, ’Ganska bra förslag’, ’Varken bra eller dåligt förslag’, ’Ganska dåligt förslag’* samt *’Mycket dåligt förslag’*. Frågan om partisympati löd *’Vilket parti tycker du bäst om i Göteborg i dag?’*. I figuren redovisas andelen för respektive parti som tyckte att förslaget var *’mycket bra’* eller *’ganska bra’*. Antal svar: 1558. Lägsta antal svar: 21 (Feministiskt initiativ).

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2020.

Resultaten visar också att frågan inte tycks dela partiernas väljare längs den traditionella vänster-högerdimensionen. Visserligen är fyra av de fem partier där förslaget har störst stöd partier som anses befinna sig till höger, men förslaget samlar som tidigare nämnt stort stöd också bland Vänsterpartiets anhängare. Inom den borgerliga alliansen (Moderaterna, Liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna) är stödet betydligt högre hos kristdemokrater och moderater än hos centerpartister och anhängare till Liberalerna. I den rödgrönrosa koalitionen (Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt initiativ) sticker vänsterpartierna ut som betydligt mer positiva till förslaget än sina koalitionspartners. Det är dock anhängare till Kristdemokraterna respektive Demokraterna som sticker ut i sitt stöd till förslaget. Kristdemokrater är signifikant mer positiva ($p < 0,05$) än anhängare till samtliga övriga partier utom Demokraterna, Vänsterpartiet och Feministiskt initiativ[5]. Skillnaderna i stöd mellan kristdemokrater och miljöpartister är däremot på gränsen till att vara statistiskt signifikant ($p = 0,051$). Anhängare till Demokraterna är signifikant mer positiva ($p < 0,05$) än anhängare till samtliga övriga partier utom Kristdemokraterna och Feministiskt initiativ.

Figur 3 Stöd för förslaget att bygga mer i klassisk stil uppdelat på partikoalitionerna i Göteborgs kommunfullmäktige, 2020 (procent)

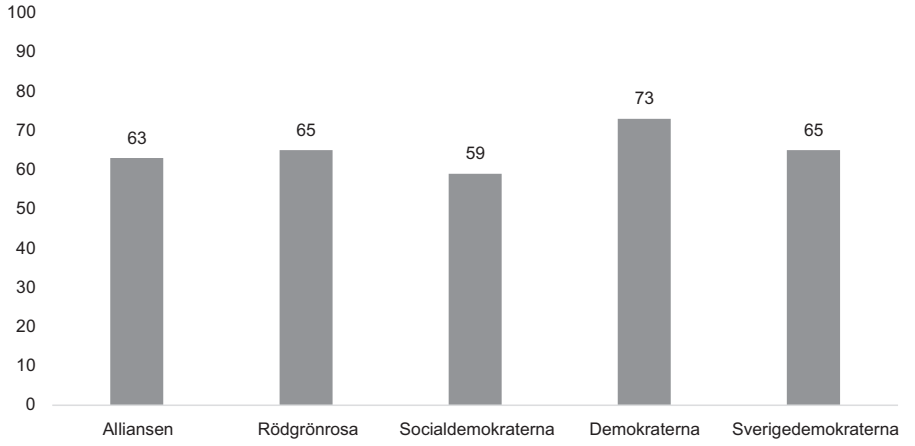

Kommentar: Frågan lyder *'Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg? Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä'*. Svarsalternativen löd *'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag'* samt *'Mycket dåligt förslag'*. Frågan om partisympati löd *'Vilket parti tycker du bäst om i Göteborg i dag?'*. I figuren redovisas andelen för respektive partikoalition som tyckte att förslaget var *'mycket bra'* eller *'ganska bra'*. Antal svar: 1558.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2020.

Att det inte finns några starka partipolitiska skiljelinjer i frågan framträder tydligare i figur 3, som redovisar stödet för förslaget uppdelat på de fem partikoalitionerna i Göteborgs kommunfullmäktige. I linje med resultaten i figur 2 så är anhängare till Demokraterna signifikant mer positiva ($p < 0,05$) till förslaget än någon annan partikoalition i Göteborgs kommunfullmäktige.

Det starka stödet för förslaget att bygga mer klassiskt hos anhängare till Kristdemokraterna och Demokraterna hänger sannolikt ihop med sympatisörernas placering på den politiska vänster-högerdimensionen, som illustreras i figur 4. Bland de göteborgare som identifierar sig klart till höger anser 72 procent att förslaget är ”mycket” bra eller ”ganska” bra. Det är ett statistiskt signifikant högre stöd ($p < 0,05$) för förslaget än bland göteborgare som identifierar sig som klart till vänster, något till vänster, varken vänster eller höger samt något till höger. Oavsett ideologisk hemvist kvarstår dock ett starkt stöd för förslaget både bland folk till vänster, i mitten, och till höger. Mellan göteborgare klart till vänster och något till höger noteras knappt några skillnader i inställningen till förslaget. Trots att stödet alltså är starkast bland göteborgare längst ut till höger kvarstår alltså faktum att gestaltningen av Göteborgs offentliga miljöer inte är en särskilt politiskt polariserande fråga. Bland väljare till vänster och höger i såväl ideologi som partipreferens finns ett brett stöd för förslaget om att bygga mer i klassisk stil i Göteborg.

Figur 4 Stöd för förslaget att bygga mer i klassisk stil uppdelat på placering på vänster-högerskalan, 2020 (procent)

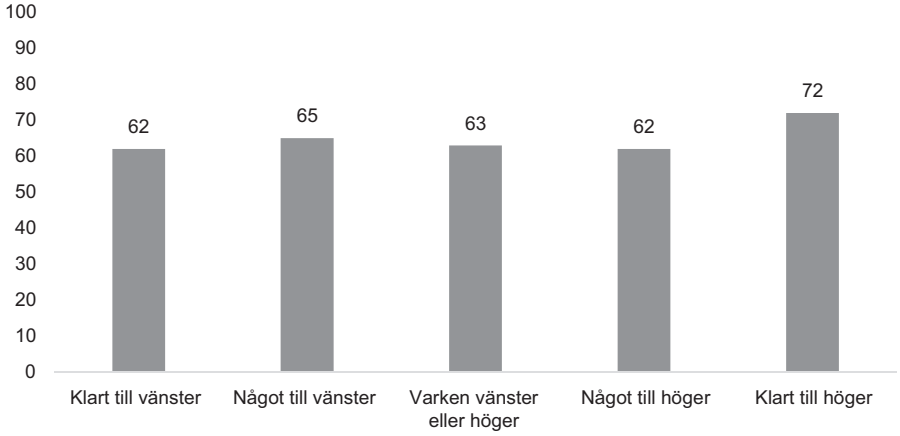

Kommentar: Frågan lyder *’Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg? Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä’*. Svarsalternativen löd *’Mycket bra förslag’, ’Ganska bra förslag’, ’Varken bra eller dåligt förslag’, ’Ganska dåligt förslag’* samt *’Mycket dåligt förslag’*. Frågan om vänster-högerposition löd ’*Var någonstans skulle du placera dig på en vänster-högerskala?’*. I figuren redovisas andelen som tyckte att förslaget var *’mycket bra’* eller *’ganska bra’*. Antal svar: 1804.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2020.

Vad utmärker de göteborgare som vill ha mer klassisk arkitektur?

I kapitlets sista del tittar vi närmare på vilka andra individuella faktorer som eventuellt förklarar skillnader i stödet för förslaget om att bygga mer i klassisk stil i Göteborg. För att utröna skillnader mellan fler sociodemografiska grupper än partianhängare använder vi oss av en regressionsanalys. Tabell 2 visar att stödet för mer klassisk arkitektur i Göteborg förklaras till viss del av kön, ålder och partipreferens. Kvinnor är mer positivt inställda till förslaget än män. Äldre göteborgare stöder byggandet av mer klassisk arkitektur i högre utsträckning än yngre göteborgare. Under kontroll för andra faktorer kvarstår det även en skiljelinje mellan olika partier. Förslaget stöds i högre utsträckning av anhängare till Kristdemokraterna och Demokraterna än andra partier. Det gäller även vänsterpartister, men de är precis på gränsen till att vara signifikant skilda från Socialdemokraterna ($p = 0{,}053$). Däremot har varken utbildningsnivå, hushållsinkomst, svensk uppväxtbakgrund och huruvida man är uppväxt i Göteborg någon påverkan på inställningen till att vilja bygga mer i klassisk stil. Det låga R^2-talet (0,04) indikerar emellertid att arkitekturpreferenser i Göteborg till största delen beror på andra faktorer än de variabler som är inkluderade i modellen.

Tabell 2 Stöd för nya hus i klassisk stil i Göteborg, 2020 (OLS)

Kön (ref. kvinna)	Man	-0.32***
		(0.06)
Ålder (ref. 16–29 år)	30–49 år	0.10
		(0.09)
	50–64 år	0.16
		(0.09)
	65–85 år	0.25**
		(0.09)
Utbildning (ref. låg utbildning)	Medellåg	-0.05
		(0.12)
	Medelhög	-0.10
		(0.12)
	Hög	-0.13
		(0.12)
Hushållsinkomst (ref. mindre än 300 000)	Mellan 301 000 och 700 000 SEK	-0.06
		(0.08)
	Mer än 700 000 SEK	-0.11
		(0.09)
Uppväxt (ref. uppväxt utomlands)	Uppväxt i Sverige	-0.03
		(0.10)
Göteborgare (ref. inflyttad göteborgare)	Uppväxt i Göteborg	0.09
		(0.06)
Partianhängare (ref. Socialdemokraterna)	Vänsterpartiet	0.19
		(0.10)
	Centerpartiet	0.10
		(0.15)
	Liberalerna	-0.09
		(0.13)
	Moderaterna	0.16
		(0.19)
	Kristdemokraterna	0.40*
		(0.16)
	Miljöpartiet	0.14
		(0.13)
	Sverigedemokraterna	0.18
		(0.12)
	Feministiskt initiativ	-0.02
		(0.25)
	Demokraterna	0.38***
		(0.10)
	Konstant	3.86***
		(0.16)
Antal svar		1 373
R2		0.04

Kommentar: Tabellen redovisar resultatet av en OLS-regression. Frågan lyder ’*Vilken är din åsikt om följande förslag som gäller Göteborg? Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä*’. Svarsalternativen löd *’Mycket bra förslag’, ’Ganska bra förslag’, ’Varken bra eller dåligt förslag’, ’Ganska dåligt förslag’* samt *’Mycket dåligt förslag’*.

Standardfelen inom parenteser. * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2020.

Konflikt och samförstånd i den göteborgska arkitekturpolitiken?

Det här kapitlet har belyst göteborgarnas arkitekturpreferenser och tagit avstamp i de senaste årens allt intensivare debatt i staden om gestaltningen av den offentliga miljön.

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns starka indicier på att medborgarna i Göteborg delar politikernas åsikter i frågan. 64 procent av göteborgarna anser att nya hus i Göteborg i högre utsträckning bör byggas i ”klassisk” stil, exempelvis med fasader i sten, tegel eller trä, som under den senaste tidens debatt framför allt förordats av Socialdemokraternas lokala partiföreträdare. En majoritet av anhängarna till samtliga partier i Göteborgs kommunfullmäktige stöder förslaget, vilket indikerar att frågan skär tvärs igenom skiljelinjerna i Göteborgspolitiken. Det är emellertid inte de socialdemokratiska partianhängarna som är mest välvilligt inställda till mer ”klassisk” arkitektur. Istället är det väljare som står klart till höger på vänster-högerskalan och som är anhängare av Kristdemokraterna, Demokraterna och Vänsterpartiet som i störst utsträckning stöder förslaget. Ur ett socioekonomiskt perspektiv kan vi också konstatera att stödet för mer ”klassisk” bebyggelse är högre hos kvinnor och de äldre göteborgarna, men ingen skillnad återfinns mellan olika inkomst- och utbildningsnivåer.

För att kunna dra rimliga slutsatser från resultaten är det dock viktigt att vara medveten om den förvirring som råder kring begreppen ”klassisk” och ”modern” arkitektur. Genom frågeformuleringen ”Nya hus bör i högre utsträckning byggas i klassisk stil, t.ex. med fasader i sten, tegel och trä”, ger resultaten ingen närmare indikation exakt vilken ”klassisk” arkitektur göteborgarna tycks stödja. Huruvida de svarande haft klassiskt göteborgska landshövdingehus i åtanke, eller byggnader inspirerade av konservatismens klassiska skönhetsideal med kolonner och ornament, kan vi inte avgöra. En annan möjlighet är att det höga stödet för ”klassisk” arkitektur i Göteborg snarare bottnar i ett motstånd mot gestaltningen på den nya ”moderna” bebyggelsen. Kanske är det så att ”klassiskt” snarare ses som ett samlande begrepp för alla hus som fanns innan det förespråkarna inte gillar byggdes. Stödet för förslaget skulle i så fall bottna i att komma bort från det ”moderna” snarare än en önskan om att bygga något i en särskild stil.

Hur som helst står det klart att resultaten från detta kapitel kan ge de politiker som offentligt förordat mer ”klassisk” arkitektur i nybyggnation vind i seglen. När både den styrande borgerliga alliansen och Socialdemokraterna gått ut med skarpa förslag om vilka arkitekturstilar som nyproduktion i Göteborg bör uppföras i står det klart att man har göteborgarna med sig. Mellan politiker och väljare tycks det alltså finnas ett stort samförstånd om att begreppet ”klassiskt” bör prägla stadens nyproduktion.

Men spelar väljarattityder någon roll när det kommer till byggnaders gestaltning? Som demonstrerats i detta kapitel har den arkitekturpolitiska konflikten i Göteborg en annorlunda karaktär än många andra politiska konflikter i samhället.

Den står varken mellan olika partier, eller mellan partier och väljare, utan mellan tjänstemän i plan- och byggsektorn och politiker.

Frågorna som konflikten i grunden vilar på är till stor del filosofiska. Är arkitektur främst en konstform eller en samhällsnyttig verksamhet? Är det lika viktigt för politiker att hålla ”en armlängds avstånd” till arkitekturen som till andra kulturyttringar i samhället, som film eller annan bildkonst? Borde det finnas demokratiskt inflytande över hur befolkningens boendemiljöer ser ut, eller är det bäst att detta lämnas över till någon som utbildats inom ämnet?

Hur dessa frågor kommit att ta sig uttryck i den göteborgska arkitekturdebatten tangerar den spänning mellan demokrati och expertstyre som är ett återkommande inslag i politiskt beslutsfattande. En central tes i Platons ”Staten”[6] är att gemensamma angelägenheter ska beslutas av de som anses besitta den ”sanna” kunskapen. Expertis kommer i olika skepnader, exempelvis i form av arkitekter som har de främsta kunskaperna i hur byggnadskonst ska harmonisera med den omgivning den är placerad i. Samtidigt kan arkitektur betraktas som en kollektiv nyttighet, som angår alla i dess omgivning och därför bör vara föremål för demokratisk kontroll oavsett medborgares och dess valda representanters förkunskaper om arkitektur. Det kan också diskuteras om experter på sitt område har bättre smak än den genomsnittlige invånaren. Om nu arkitektur ska ses som en kulturyttring, finns det ”bättre” och ”sämre” smak och vem avgör i så fall vilka som besitter den bättre smaken?

Vilka konsekvenser diskussionen får för den demokratiska kontrollen över nybyggnationens gestaltning i Göteborg får framtiden utvisa. Intressekampen mellan dessa två grupperingar går sannolikt vidare. Samtidigt kan det påtalas att de divergerande synsätten i debatten inte nödvändigtvis behöver stå i konflikt med varandra. Teknokrati och folkstyre kan komplettera varandra till den grad att de bidrar till en starkare demokratisk helhet (se t.ex. Bickerton & Accettiii, 2017). Samtidigt behöver all form av teknokrati bedömas individuellt. Läkare har stort teknokratiskt inflytande över hur sjukhusverksamhet bedrivs, men doktorer har också andra förutsättningar än arkitekter. Behandlingsmetoders effekt är lättare att kvantifiera än god smak.

Oavsett hur var och en svarar på de filosofiska frågorna ovan, menar vi att debatten om den göteborgska arkitekturen är värdefull för den lokala demokratin. Den tvingar politikerna att bli tydligare gentemot såväl arkitekturkår som väljare vilken arkitekturstil de önskar ska prägla den göteborgska stadsbilden. Samtidigt får de som arbetar med byggnad och gestaltning ta del av åsikter från engagerade individer och makthavare utanför branschen. Detta är av godo då kunskapshöjande diskussioner mellan olika parter kan bidra till att värna grundläggande demokratiideal (Ahlbäck Öberg, 2011).

Detta kapitel är enligt vår kännedom den första ansatsen att närmare undersöka göteborgarnas arkitekturpreferenser. Debatten om arkitekturstilar och gestaltning på nybyggnation i Göteborg är ännu i sin linda. Något som alla förhoppningsvis

kan enas om är att den fysiska miljön angår alla som vistas i den. Därför välkomnar vi debatten, oavsett om den göteborgska arkitekturen går i mer ”klassisk” eller ”modern” riktning i framtiden.

Författarnas tack

Detta kapitel har varit ett trevande försök att för första gången närmare undersöka göteborgarnas arkitekturpreferenser från ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Som pionjärer har vi fått vänja oss vid att famla i mörker när vi gång på gång beträtt vad som för oss har varit okänd mark. Vi vill därför rikta ett stort tack till Alexandra Romanov, Arkitekt/SAR, som varit till stor hjälp i författandet av detta kapitel. Särskilt delarna som diskuterar arkitekturhistoria och begreppen ”klassisk” respektive ”modern” arkitektur hade varit svåra att skriva om vi inte hade kunnat rådfråga en verksam arkitekt.

Noter

1 Den enda avvikande rösten kom från en centerpartistisk ledamot som ville invänta den statliga saneringsutredningen innan beslut fattades.

2 Ett liknande initiativ fanns även med i Socialdemokraternas samlade budgetförslag för 2021, som presenterades i oktober 2020.

3 Balansmått visar andelen som svarat mycket/ganska bra förslag minus andelen mycket/ganska dåligt förslag. Måttet varierar mellan -100 (alla svarar dåligt förslag) och +100 (alla svarar bra förslag).

4 Antalet svarande som angav Feministiskt initiativ som bästa parti uppgick enbart till 21 personer.

5 Frånvaron av statistiskt säkerställda skillnader mellan anhängare till Feministiskt initiativ och andra partier beror med största sannolikhet på det låga antalet svarspersoner (21 st) som angett Feministiskt initiativ som bästa parti.

6 Se exempelvis Jan Stolpes utmärkta nyöversättning från 2017.

Referenser

Ahlbäck Öberg, Shirin (2011). Kunskap och politik: mellan nonchalans och teknokrati. Svensk Juristtidning, häfte 8, sid 764-771.

Arbetartidningen (1961). Tingstadsleden stöper i viss mån om Olskrokens ansiktsbild. Publicerad 24 maj 1961.

Arbetet Västsverige (1967). Morgondagens genväg genom Göteborg. Publicerad 16 oktober 1967.

Arbetet Västsverige (1971). Klart igår: Annedal rivs!. Publicerad 26 maj 1971.
Bickerton, Christopher & Accetti, Carlo Invernizzi (2017). Populism and technocracy: opposites or complements?. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, *20*(2), 186-206.
Dagens Nyheter (2020). Mattias Karlsson (SD): Vi har inte råd att vara kaxiga även om vi är störst. Publicerad online 1 januari 2020. https://www.dn.se/nyheter/sverige/strategerna-mattias-karlsson/
Edström, Mats (red.) (1980). *Bevara, förnya, förbättra staden.* Arkitektföreningen Södra Sverige, SAR.
Fastighetstidningen (2021). SD och arkitekturen – en ny front. Publicerad online 21 februari 2020. https://fastighetstidningen.se/sd-och-arkitekturen-en-ny-front/
Garellick, Robert (2001). *Göteborg före grävskoporna*. Robert Garellick Förlag.
Göteborgs-Posten (1981). Fem år sedan ockupationen av Kungstorget. Publicerad 15 november 1981.
Göteborgs-Posten (1986). Fattiga armén har ockuperat hus i Haga. Publicerad 29 september 1986.
Göteborgs-Posten (1988). Nästa gång blir det allvar. Publicerad 26 oktober 1988.
Göteborgs-Posten (2018). Bygg upp husen på Skansberget igen. Publicerad online 29 maj 2018. http://www.gp.se/1.6250295
Göteborgs-Posten (2018). Cwejman: Återuppbygg Göteborg!. Publicerad online 31 maj 2018. http://www.gp.se/1.6287455
Göteborgs-Posten (2020). Dags att rusta upp Skeppsbron - så här vill vi att det ska se ut. Publicerad online 6 mars 2020. http://www.gp.se/1.24884498
Göteborgs-Posten (2020). Alliansen och S eniga om framtiden för Skeppsbron. Publicerad online 20 mars 2020. http://www.gp.se/1.25719675
Göteborgs-Posten (2020). Socialdemokraterna vill stoppa ”glaslådorna” och bygga klassiskt i Göteborg. Publicerad online 28 oktober 2020. http://www.gp.se/1.36234924
Göteborgs-Posten (2020). Chalmerschefen: Ett tecken i tiden att politikerna vill bygga klassiskt. Publicerad online 28 oktober 2020. http://www.gp.se/1.36236317
Göteborgs-Posten (2020). S och SD sågar förslaget för Götaplatsen. Publicerad online 8 december 2020. http://www.gp.se/1.38254545
Göteborgs-Posten (2020). Arkitekturen ska vara djärv - inte en pastisch på äldre ideal. Publicerad online 24 december 2020. http://www.gp.se/1.38974272
Göteborgs-Posten (2021). Striden om Nya Konst rasar vidare – arkitekter slår tillbaka. Publicerad online 1 februari 2021. http://www.gp.se/1.40682636
Göteborgs-Posten (2021). Politikerna vill ställa hårdare krav på gamla Smyrnakyrkan-huset. Publicerad online 31 maj 2021. http://www.gp.se/1.48342799
Göteborgs-Posten (2021). Arkitekturen behöver demokratiseras. Publicerad online 7 juni 2021. http://www.gp.se/1.40682636

Hjo kommun (2021). Tre Trästäder och Europa Nostra. https://hjo.se/kommun--politik/om-hjo/tre-trastader-och-europa-nostra/ (Hämtad 1 november 2021)
Platon (övers. 2017). *Skrifter. Bok 3. Staten.* Atlantis.
Schönbeck, Gun (2004a). *Göteborg genom ritningar – byggande från äldre tid till 1900*. Region- och stadsarkivet i Göteborg.
Schönbeck, Gun (2004b). *Göteborg genom ritningar – byggande under 1900-talet.* Region- och stadsarkivet i Göteborg.
Socialdemokraterna (2020). Välfärden först. Göteborgs stads budget 2021. *https://socialdemokraternagoteborg.se/wp-content/uploads/2020/10/Socialdemokraternas-budget-for-Goteborgs-stad-2021.pdf*
Sveriges Radio (2018). *Borås har fått tillbaka självförtroendet.* Avsnitt av programmet Stadsinspektionen, publicerat på SR:s hemsida 6 september 2019. https://sverigesradio.se/avsnitt/1142843
Sveriges Television (2021). *Arkitektur för vem?*. Avsnitt av programmet Mötet, publicerat på SVT Play 18 september 2021. https://www.svtplay.se/video/32550943/motet/motet-sasong-3-arkitektur-for-vem?info=visa
Tzonis, A., & Lefaivre, L. (1986). *Classical architecture: The poetics of order*. Mit Press.
Urban Utveckling. ABC-stad. https://urbanutveckling.se/abc-stad/ (Hämtad 1 november 2021).
Watkin, David (2015). *A History of Western Architecture*. Laurence King Publishing.

VÄSTSVENSKARS RESVANOR FÖRE OCH UNDER COVID-19

JOHN MAGNUS ROOS

Sammanfattning
Den totala restiden som västsvenskar spenderar till och från olika aktiviteter minskade kraftigt under pandemin. Framför allt minskade resande med kollektivtrafiken. Förutom minskat resande så ersattes kollektivtrafiken av andra färdsätt – mestadels bil och till fots. Kännetecknande för personer som slutade att åka med kollektivtrafiken under pandemin var hög ålder och hög inkomst. Trots att kollektivtrafiken minskat under pandemin så har attityden till kollektivtrafiken blivit något bättre. Det är därför troligt att västsvenskar överlag återgår till kollektivtrafiken i takt med att smittspridning, hemarbete och rekommendationer avtar.

Pandemin slog till på allvar under mars månad 2020 i Sverige. Den 19 mars utfärdade de behöriga myndigheterna en allmän rekommendation om att avstå från icke nödvändiga resor inom landet och alla som kunde arbeta hemifrån skulle göra det. Åtgärderna intensifierades ännu mer när den svenska regeringen förbjöd alla sammankomster med fler än 50 personer från den 29 mars. I maj månad kom ytterligare rekommendationer att äldre personer skulle avstå från sociala kontakter och undvika kollektivtrafiken (Folkhälsomyndigheten, 2021). Samtliga ovan nämnda åtgärder och rekommendationer har troligtvis satt sitt avtryck i folks resevanemönster. Frågan är hur invånarna i Västra Götalandsregionen har använt sig av olika färdmedel före och under pandemin? För att besvara frågan har vi dels använt oss av SOM-institutets västsvenska undersökningar 2019 och 2020 (Falk, Sandelin & Weissenbilder, 2019; Falk, Sandelin & Weissenbilder, 2020), dels av en longitudinell undersökning med före- och eftermätning av samma personer, boende i Göteborgs och Mölndals kommun.

Förändrade färdsätt under pandemin?

Resultaten visar att västsvenskarna har använt kollektivtrafiken i mindre utsträckning under pandemin medan de har kört bil ungefär lika ofta som före pandemin (tabell 1). Det återspeglas i att folk reste mindre frekvent med kollektivtrafiken under 2020 än 2019. Andelen som åkte flera gånger i veckan minskade med åtta procentenheter medan andelen som åkte mindre än en gång i kvartalet ökade med tio procentenheter (tabell 1). Att färre personer använder kollektivtrafiken under

Roos, John Magnus (2021) Västsvenskars resvanor före och under covid-19. I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

covid-19 stämmer väl överens med andra studier (Trafikanalys, 2020; Svensk Kollektivtrafik, 2020). De effekter som vi har funnit är dock betydligt mindre än de effekter som tidigare har rapporterats (Trafikanalys, 2020; Svensk Kollektivtrafik, 2020). En förklaring till att effekterna är mindre i vår undersökning är förmodligen att respondenterna inkluderat tiden före pandemin. Frågan lyder ”Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt kollektivtrafik respektive kört bil?” Enkäten distribuerades ungefär sex månader efter att Världshälsoorganisationen WHO konstaterat att covid-19 utvecklats till en global pandemi.

Beträffande bilanvändning har vi inte funnit några statistiskt säkerställda skillnader (p <,05) mellan 2019 och 2020, vilket är i linje med tidigare studier (Trafikanalys, 2020).

Tabell 1 Användarfrekvenser av kollektivtrafik och bil före och under covid-19, 2019–2020 (procent)

	Mindre än en gång i kvartalet	En gång i kvartalet	En gång i månaden	En gång i veckan	Flera gånger i veckan	Antal svar
Kollektivtrafik						
Före covid-19	35,1	10,4	16,3	12,3	25,6	2 771
Under covid-19	44,9	11,6	15,0	10,8	17,7	2 869
Bil som förare						
Före covid-19	17,5	2,3	4,5	11,2	64,6	2 779
Under covid-19	16,7	2,0	4,7	12,4	64,2	2 878

Kommentar: Frågorna lyder *’Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Kört bil’ ’Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? Åkt med kollektivtrafik’*. Svarsalternativ: *’Ingen gång’, ’Någon gång under de senaste 12 månaderna’, ’Någon gång i halvåret’, ’Någon gång i kvartalet’, ’Någon gång i månaden’, ’Någon gång i veckan’, ’Flera gånger i veckan’*. Svarsalternativen *’Ingen gång’, ’Någon gång under de senaste 12 månaderna’* och *’Någon gång i halvåret’* har slagits ihop till alternativet *’Mindre än en gång i kvartalet’*.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 och 2020.

Respondenterna har angett att de har nyttjat kollektivtrafiken i lägre utsträckning under pandemin jämfört med tidigare, vilket framgår av tabell 2. Jämfört med andra sammanställningar är denna effekt mindre vilket kan sannolikt härledas till att *”Hur brukar du ta dig till arbete/skola?”* associerar till tiden före pandemin. Trots marginella ökningar är det inte statistiskt säkerställt (p <,05) att bil, till fots eller cykel har ökat under pandemin och att ”Tåg/pendeltåg” i kategorin övrigt har minskat. Vidare har cykel och till fots lyfts fram som miljömässigt hållbara färdmedel, men också som sätt att minska trängsel i kollektivtrafiken. Om vi slår ihop cykel och till fots så är det statistiskt säkerställt att dessa hållbara transporter

ökat under pandemin[4]. Det tycks alltså som att minskningen i kollektivtrafiken till arbete/skola till viss del har ersatts av cykel och till fots.

Tabell 2 Huvudsakliga färdmedel till arbete/skola, 2019–2020 (procent)

Färdmedel	2019 (N = 1 733)	2020 (N = 1 830)
Bil	54,9	55,5
Kollektivtrafik*	19,8	16,8
Cykel	13,2	15,0
Till fots	6,2	7,9
Övrigt	5,9	4,8

Kommentar: Frågan lyder *'Hur brukar du ta dig till arbete/skola? Om du använder mer än ett färdmedel, ange det huvudsakliga.'* Svarsalternativ: *'Arbetar ej/studerar ej/ arbetar hemma'. 'Bil som förare', 'Buss', 'Spårvagn', 'MC/moped', 'Till fots', 'Bil som passagerare', 'Tåg/pendeltåg', 'Båt/färja', 'Cykel/elcykel', 'Annat'.* Vi har inte inkluderat personer som svarat *'Arbetar ej/studerar ej/arbetar hemma'*. I tabellen har vi kategoriserat svaren enligt följande: Bil inkluderar *'Bil som förare'* och 'Bil som passagerare'. Kollektivtrafik inkluderar 'Buss' och 'Spårvagn'. Cykel motsvarar svarsalternativet 'Cykel/elcykel'. Till fots motsvarar svarsalternativet 'Till fots'. Övrigt inkluderar svarsalternativen *'MC/moped', 'Tåg/pendeltåg', 'Båt/färja'* och 'Annat'. *p <0,05

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 och 2020.

Förändrade västsvenska attityder till kollektivtrafiken?

Attitydmätningarna tyder på att västsvenskarnas nöjsamhet med kollektivtrafiken till och med har ökat under pandemin – en skillnad som var statistiskt signifikant[5] – trots minskat resande (tabell 3). Däremot är västsvenskarna något mer kritiska till förslaget "Öka andelen som åker kollektivt"[6], vilket sannolikt är relaterat till smittspridningen i samhället och till myndigheternas rekommendationer att avstå från att åka kollektivt. Den mycket positiva attityden både före (medelvärde 4,4) och under (medelvärde 4,3) pandemin, indikerar att västsvenskar överlag vill öka andelen som reser kollektivt. Detta är i linje med den pågående hållbarhetsdebatten, då kollektivtrafiken är bättre ur miljösynpunkt än exempelvis bilismen. Under pandemin är det också något färre västsvenskar som uppger att kollektivtrafiken är ett rimligt alternativ i deras vardag, jämfört med tiden före pandemin[7]. Med tanke på att pandemi var i full gång när den andra enkäten besvarades, kan det tyckas märkligt att västsvenskarna inte ändrat uppfattning i större utsträckning. Under pandemin svarade fortfarande en betydande majoritet av respondenterna att de var för förslaget att fler människor skulle åka kollektivt och att kollektivtrafiken utgjorde ett rimligt alternativ i deras vardag.

Tabell 3 Attityder till kollektivtrafiken före och under covid-19, 2019–2020 (medelvärde, standardavvikelse)

	2019			2020		
	m	sd	Antal svar	m	sd	Antal svar
Generell attityd kommun	3,26	1,13	2 314	3,30	1,09	2 197
Generell attityd region**	3,02	1,10	2 514	3,12	1,06	2 534
Attrahera resenärer***	4,40	0,80	2 377	4,28	0,86	2 421
Rimligt alternativ*	2,47	1,27	2 221	2,37	1,26	2 220

Kommentar: Svarsalternativet *'Ingen uppfattning'* fanns till samtliga frågor, detta alternativ exkluderas i tabellen.[8] Frågorna lyder, generell attityd kommun: *'Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden – kollektivtrafik?'*. Femgradig skala: Mycket missnöjd (1), Ganska missnöjd (2), Varken nöjd eller missnöjd (3), Ganska nöjd (4), Mycket nöjd (5). Generell attityd region: *'Allmänt sett, hur tycker du att Västra Götalandsregionen sköter sin uppgift när det gäller kollektivtrafik?'*. Femgradig skala: Mycket dåligt (1), Ganska dåligt (2), Varken bra eller dåligt (3), Ganska bra (4), Mycket bra (5). Attrahera resenärer: *'Vilken är din åsikt om följande förslag? – Öka andelen som åker kollektivt'*. Femgradig skala: Mycket dåligt (1), Ganska dåligt (2), Varken bra eller dåligt (3), Ganska bra (4), Mycket bra (*5).* Rimligt alternativ: *'Vilken är din bedömning av följande när det gäller kollektivtrafiken i Västra Götaland? Kollektivtrafik är inte ett rimligt alternativ för mig i min vardag'*. Fyrgradig skala: Helt riktigt (1), Delvis riktigt (2), Delvis felaktigt (3), Helt felaktigt (4). kvartalet". *p <,05; **p <,01; ***p <,001.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 och 2020.

För vilka människor är kollektivtrafiken ett rimligt vardagsalternativ?

Resultaten visar generellt att kollektivtrafiken är ett rimligt alternativ för personer boende i större städer. Övriga faktorer som förklarar huruvida kollektivtrafiken är ett rimligt alternativ i vardagen är i fallande ordning, lägre inkomst, högre utbildning och yngre ålder (tabell 4). Hög inkomst predicerar mindre kollektivtrafiksåkande bättre under pandemin än före pandemin (tabell 4), då individer med högre inkomst också sannolikt har tillgång till bil. Även andra studier visar att höginkomsttagare i större utsträckning än andra har ersatt kollektivtrafiken med egen bil, taxi, digitala möten eller distansarbete (Kollektivtrafik, 2020).

Individer äldre än 70 uppmanades att avstå sociala kontakter och resor under pandemin. Dock framkommer ett mönster där stigande ålder under pandemin har en mindre påverkan på påståendet "kollektivtrafiken är inte ett rimligt alternativ i min vardag" jämfört med före utbrottet av covid-19 (Tabell 4). Liknande slutsatser har tidigare dragits av Trafikanalys (2020, s. 49) "Bland de äldre som reser kan vi dock inte bekräfta ett minskat resande [jämfört med övriga populationen], utan där ser vi bara ett övergående minskat resande".

Tabell 4 Faktorer som påverkar om kollektivtrafiken uppfattas som ett rimligt alternativ, före och under covid-19 (beta)

	2019 (Före covid-19)				2020 (Under covid-19)		
Variabel	B	SE B	ß	Variabel	B	SE B	ß
Ålder**	-0,01	0,00	-0,09	Ålder*	-0,01	0,00	-0,07
Kön	-0,03	0,53	-0,01	Kön	0,02	0,05	0,01
Inkomst**	-0,15	0,02	-0,18	Inkomst**	-0,16	0,02	-0,19
Utbildning**	0,44	0,06	0,17	Utbildning**	0,35	0,06	0,14
Storstad**	0,86	0,05	0,33	Storstad**	0,70	0,05	0,27
R^2 **	0,171 ***			R^2 **	0,125 ***		
Antal svar	2 127			Antal svar	2 118		

Kommentar: Vi har använt oss av två linjära regressionsanalyser, en före covid-19 och en under covid-19. Frågan för beroende variabeln lyder *'Vilken är din bedömning av följande när det gäller kollektivtrafiken i Västra Götaland? Kollektivtrafik är inte ett rimligt alternativ för mig i min vardag'*. Fyrgradig skala: Helt riktigt (1), Delvis riktigt (2), Delvis felaktigt (3), Helt felaktigt (4). De fem oberoende variablerna är kodade enligt följande: Ålder: Kontinuerlig skala 16 - 85. Kön: 0 = Kvinna, 1 = Man. Inkomst (månadsinkomst i SEK): 7-gradig skala 1 = Mindre än 10 000, 2 = 10 000–19 999, 3 = 20 000–29 999, 4 = 30 000–39 999, 5 = 40 000–49 999, 6 = 50 000–59 999, 7 = Mer än 60 000. Utbildning: 0 = Lägre än högskola/universitet, 1 = Högskola/universitet. Storstad: 0 = Annan kommun än Mölndal och Göteborg, 1 = Göteborg kommun och Mölndal kommun. *p <,05; **p <,01; ***p <,001.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 och 2020.

Den longitudinella undersökningen i Göteborg och Mölndal

Under hösten 2019 distribuerades en enkät till 1050 personer boende i Göteborg och Mölndals kommun för att kartlägga mobilitetsmönster och resvanor. Enkäten besvarades av 280 personer. Den 11 juni, exakt tre månader efter att Världshälsoorganisationen (WHO) konstaterat att covid-19 är en global pandemi, distribuerades en enkät med motsvarande frågor till samma personer som besvarat den första enkäten. Totalt besvarades enkäten av 179 personer. Det här ger oss en möjlighet att undersöka om och hur covid-19 har påverkat deltagarnas resvanor.

Den totala restiden har minskat

Resultatet pekar på en minskning av den totala restiden från ungefär 10 timmar till 8,5 timmar per vecka bland Göteborgs- och Mölndalsborna,[9] vilket bland annat kan förklaras av minskningar i kollektivtrafiken (buss och spårvagn)[10]. Andra undersökningar visar att minskningar även har skett inom flyg och tåg (Transportanalys, 2020). I tabell 5 inkluderas flyg och tåg i kategorin övrigt.

Tabell 5 Tid för olika färdmedel före och under covid-19, minuter per vecka, 2019–2020 (medelvärde, standardavvikelse)

	Före covid-19		Under covid-19	
Färdmedel	M	SD	M	SD
Till fots	263	249	278	272
Bil	101	216	112	209
Buss***	82	117	30	55
Spårvagn***	73	91	31	51
Cykel	49	107	64	145
Övrigt	15		6	

Kommentar: Frågorna före covid-19 löd *'Hur mycket tid per vecka lägger du uppskattningsvis på att gå till fots till och från olika aktiviteter (exempelvis jobb/studier, affärer, fritidsaktiviteter etc.?'* och *'Hur mycket tid per vecka spenderar du uppskattningsvis i något fordon (exempelvis cykel, kollektivtrafik, bil) på väg till och från olika aktiviteter (exempelvis jobb/studier, affärer, fritidsaktiviteter)?'* följt av öppna svarsalternativ med tid i timmar och minuter. För att beräkna tidsåtgång i olika fordon så ställdes följdfrågan *'Hur stor andel av den totala tiden som du spenderar i något fordon (som du uppgivit i föregående fråga) spenderar du i följande fordon på väg till och från olika aktiviteter (exempelvis jobb/studier, affärer, fritidsaktiviteter etc.)?'* följt av öppna svarsalternativ för procentsatser för respektive fordon (*'Bil', 'Moped/MC', 'Buss', 'Spårvagn', 'Tåg', 'Cykel', 'Flygplan', 'Övrigt'*). Frågorna under covid-19 var identiska förutom att det lades till "Under covid-19" före respektive fråga. *'Moped/mc', 'Tåg'* och *'Flygplan'* utgör en sådan liten tid att de inkluderats i kategorin *'Övrigt'*. Antal svar i båda undersökningarna, före och under covid-19 är 136 personer. Det är samma personer som ingår i båda undersökningarna. ***p <,001. M = Medelvärde i minuter. SD = Standardavvikelse i minuter.

Källa: Undersökningarna "Transporter och mobilitetstjänster" och "Resvanor och vardagsliv före och efter Corona".

Resultaten bekräftar tidigare fynd som gjordes med hjälp av SOM-undersökningen ovan där färdmedel såsom cykel, till fots och bil ökade medan övriga färdsätt minskade under pandemin på grund av Folkhälsomyndighetens allmänna råd om att undvika "icke nödvändiga resor", både i tjänsten och på fritiden samt att arbeta hemifrån om så är möjligt (Trafikanalys, 2020). Dock är inte våra longitudinella resultat signifikanta för färdsätten: bil, till fots och cykel. En orsak till dessa avvikande resultat från den tidigare forskningen (Trafikanalys, 2020) kan bero på det låga antalet som svarade på enkäten vid två tillfällen. På så vis kompletterar våra analyser den tidigare forskningen och understryker att kollektivtrafiken har minskat kraftig, medan några statistiskt säkerställda skillnader inte påträffats beträffande till fots, bil eller cykel.

Antalet resor minskar inom kollektivtrafik, tåg och flyg

I likhet med Trafikanalys (2020) kan vi konstatera att de färdmedel som drabbats hårdast av pandemin beträffande antalet resor är kollektivtrafik, tåg och flyg (tabell

7). Trafikanalys (2020) lyfter det ökade hemarbetet och hemundervisningen som främsta förklaringar till minskat antal resor i kollektivtrafiken. Enligt Trafikanalys (2020) beror minskningen för flyg på internationella restriktioner och rekommendationer att avstå från inrikes resor. De konstaterar också att långa vistelser i tåg och flyg utgör en smittorisk som får människor att avstå (Trafikanalys, 2020). I linje med Trafikanalys (2020) har vi inte statistiskt säkerställt några skillnader i antalet tillfällen som bil och cykel används före och under pandemin[11].

Tabell 6 Användarfrekvenser av olika färdmedel före och under covid-19, 2019–2020 (procent)

	Mindre än en gång i kvartalet	En gång i kvartalet	En gång i månaden	En gång i veckan	Flera gånger i veckan	Antal svar
Kollektivtrafik***						
Före covid-19	5,2	5,2	13,2	15,5	60,9	174
Under covid-19	22,4	12,4	21,8	24,7	18,8	170
Bil som förare						
Före covid-19	33,1	9,9	13,4	16,3	27,3	172
Under covid-19	32,7	8,2	9,9	17,0	32,2	171
Cykel						
Före covid-19	45,3	7,1	12,5	10,7	24,4	168
Under covid-19	43,8	6,4	8,8	13,5	27,5	171
Tåg***						
Före covid-19	44,6	28,3	21,4	4,0	1,7	173
Under covid-19	81,1	10,0	6,5	0,6	1,8	170
Flygplan***						
Före covid-19	77,6	17,1	4,1	1,2	0	170
Under covid-19	97,7	1,8	0,6	0	0	171

Kommentar: Frågan före covid-19 lyder *'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'Åkt med kollektivtrafik', 'Kört bil', 'Cyklat', 'Åkt med tåg', 'Rest med flyg'.* Svarsalternativ: *'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan', 'Flera gånger i veckan'.* Svarsalternativen *'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna'* och *'Någon gång i halvåret'* har slagits ihop till alternativet *'Mindre än en gång i kvartalet'.* Frågan under covid-19 lyder *'Hur ofta har du under det senaste kvartalet (efter Coronautbrottet) gjort flöjande?': 'Åkt med kollektivtrafik', 'Kört bil', 'Cyklat', 'Åkt med tåg', 'Rest med flyg'.* Svarsalternativ *'Ingen gång', 'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan', 'Flera gånger i veckan'.* ***p <,001.

Källa: Undersökningarna ”Transporter och mobilitetstjänster” och ”Resvanor och vardagsliv före och efter Corona”.

Vem slutar åka kollektivt under pandemin?

Den stora förändringen i vardagsresor gäller främst den kraftiga minskningen av kollektivtrafiken. Under pandemins första kvartal valde 22,4 procent att helt avstå från att resa med kollektivtrafiken (tabell 7). Motsvarande siffra före pandemin var 5,2 procent. Vi har valt att titta närmare på de personer som helt avstått från resande med kollektivtrafiken under pandemins första kvartal, trots att de reste mer eller mindre regelbundet med kollektivtrafik före pandemin bröt ut.[12]

Tabell 7 Jämförelse mellan personer som fortsatte att åka kollektivtrafik och personer som upphörde åka kollektivtrafik under pandemin, 2019–2020 (andel, medelvärde)

	Fortsatte åka kollektivtrafik (N = 121)	Upphörde åka kollektivtrafik (N = 33)
Ålder*	43,3 (17,0)	53,2 (19,8)
Kön (kvinnor)	52,3	54,5
Utbildning (universitet)	69,7	60,6
Inkomst	33 091 (17 226)	35 464 (16 797)
Personlighet		
Öppenhet	3,3 (,88)	3,3 (,89)
Målinriktning	3,9 (,68)	3,8 (,74)
Utåtriktning	3,4 (,1,04)	3,5 (,94)
Välvillighet	3,6 (,79)	3,7 (,58)
Ängslighet	2,6 (,88)	2,7 (,72)

Kommentar: I analysen ingår enbart de personer som före covid-19 besvarade frågan *'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'Åkt med kollektivtrafik'* med följande svarsalternativ: *'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan',* eller *'Flera gånger i veckan'.* I gruppen *'Upphörde åka kollektivtrafik'* ingår de som under covid-19 besvarade frågan *'Hur ofta har du under det senaste kvartalet (efter Coronautbrottet) gjort följande?': 'Åkt med kollektivtrafik'* med svarsalternativet *'Ingen gång'.* Ålder mäts med en öppen fråga *'Hur gammal är du?'.* Kön mäts med frågan *'Är du man eller kvinna?'* Svarsalternativ *'Kvinna', 'Man', 'Annat/vill inte svara'.* Utbildning mäts med frågan *'Vilken är din högsta utbildning?' 'Folkskola, grundskola eller motsvarande', 'Gymnasial utbildning', 'Högskola/universitet'.* Inkomst mäts med en öppen fråga *'Ungefär hur stor är din normala månadsinkomst före skatt?'* Personlighet mäts med tio påståenden. Den övergripande frågan lyder: *'I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på dig? Jag ser mig själv som någon som:'* Öppenhet är medelvärdet av *'Har livlig fantasi'* och omvänd *'Har få konstnärliga intressen'.* Målinriktning är medelvärdet av *'Gör ett grundligt jobb'* och omvänd *'Tenderar att vara lat'.* Utåtriktning är medelvärdet av *'Är utåtriktad, sällskaplig'* och omvänd *'Är reserverad'.* Välvillighet är medelvärdet av *'Är i allmänhet tillitsfull'* och omvänd *'Tenderar att hitta fel hos andra'.* Ängslighet är medelvärdet av *'Blir lätt nervös'* och *'Är avspänd, hanterar stress väl'* Svarsalternativ: Stämmer absolut inte (1), Stämmer ganska dåligt (2), Stämmer varken bra eller dåligt (3), Stämmer ganska bra (4), Stämmer absolut (5). (Rammstedt och John, 2007; Gunnarsson, Holmberg och Weibull, 2014). ***p <,001.

Källa: Undersökningarna ”Transporter och mobilitetstjänster” och ”Resvanor och vardagsliv före och efter Corona”.

I analysen ingår enbart personer som använde kollektivtrafiken före pandemin (åtminstone ”En gång i kvartalet”, N = 154). Av dessa personer avstod 33 från kollektivtrafiken helt och hållet under pandemins första månader medan 121 personer fortsatte att åka kollektivt i varierande omfattning. Vi har jämfört demografi (ålder och kön), socioekonomisk status (utbildning och inkomst) och personlighet mellan den grupp som slutade åka kollektivt och den grupp som fortsatte att åka kollektivt (tabell 8). För att mäta personlighet har vi utgått från femfaktormodellen, som mäter graden av öppenhet, målinriktning, utåtriktning, välvillighet och ängslighet (Costa & McCrae, 1992). Högre medelålder är den enda skillnad som vi statistiskt kunnat säkerställa mellan de som fortsatte att åka kollektivtrafik och de som upphörde åka kollektivtrafik under pandemin. Värt att notera är att det rör sig om väldigt små grupper, vilket gör att resultaten bör tolkas med stor försiktighet.

Varför sluta åka kollektivt under pandemin?

Nedan följer en mer beskrivande och kvalitativ bild av några de förklaringar som angavs av de personer som helt avstått från att resa med kollektivtrafiken under pandemins första månader. 27 av de 32 personer som valde att sluta åka kollektivtrafik har angett en förklaring. Förklaringarna har delats upp i tre kategorier[13]:

- *Smittspridning:* 12 personer (44,4 procent) förklarar avståndstagandet till kollektivtrafiken med oro för smittspridning, med betoning på att undvika att själv bli sjuk (men även andras hälsa och att minska smittspridningen i samhället har förekommit). Från några äldre respondenter riktas det även kritik till hur medborgare och Folkhälsomyndigheten hanterar pandemin. En kvinna på 79 år svarar på den öppna frågan varför kollektivtrafiken minskat enligt följande: ”Det är trångt på bussar och spårvagnar. Folk accepterar inte att man vill sitta ensam vid ett säte. Social distans finns inte i kollektivtrafiken. Upplever det därmed obehagligt just nu”. Och en annan kvinna på 77 år svarar: ”Vi som är 70+ ska inte åka kollektivt på grund av smitta. Likaså inte gå i affärer. I stort sett tycker Folkhälsomyndigheten att vi ska hålla oss på avstånd där folk finns”. Annars är det vanligare med ett kortare svar, som exempelvis denna man på 37 år: ”Jag undviker kollektivtrafiken för att minska smittorisk”.
- *Minskat behov:* 8 personer (29,7 procent) förklarar minskningen med att behovet av att åka med kollektivtrafiken har avtagit på grund av hemarbete och uteblivna fritidsaktiviteter. En kvinna på 34 år svarar: ”Har inte åkt kollektivt sedan corona kom. Gjorde det förr varje dag till jobbet, nu jobbar jag hemma”, och en kvinna på 68 år skriver ”corona orsakade att jag inte kan vara med på gympan. Corona orsakade att jag inte kan vara med på mina två körer som jag saknar ofantligt mycket”. En man på 32 år svarar: ”Jag har jobbat hemma och inte deltagit i sociala aktiviteter”.

- *Lyda myndigheter:* 5 personer (18,5 procent) uppger att den främsta anledningen till minskad kollektivtrafik är att de vill följa myndigheters rekommendationer. En kvinna på 69 år svarar ”Jag följer de restriktioner som myndigheter anger”, medan en kvinna på 85 år svarar ”Jag får inte åka kollektivt och accepterar det!”. En man på 34 svarar kort ”Rekommendationer och begränsningar”.

Trafikanalys (2020) har främst förklarat den minskande kollektivtrafiken under pandemins första halvår med mer hemarbete och hemundervisning. Från vår analys ovan framkommer alternativa förklaringar i form av smittspridning och att lyda myndigheter. Det finns alltså olika motiv till att personer valt att avstå från kollektivtrafiken under pandemin.

Kollektivtrafik rimmar dåligt med social distansering

Under covid-19 minskade västsvenskarnas resor med kollektivtrafiken (buss och spårvagn), både beträffande tid med färdsätten och antalet tillfällen. Däremot är det inte statistiskt säkerställt att bilåkande, cyklande eller till fots ökade under pandemin. Kollektivtrafiken ersattes alltså primärt inte av andra färdsätt, utan minskade framför allt för att boende i Västsverige spenderade mindre tid på att ta sig till och från olika aktiviteter. Trots kraftig minskningen av kollektivtrafiken har attityderna förbättrats något. Västsvenskarna tycker alltså inte överlag att kollektivtrafiken hanterade pandemin felaktigt, utan det var snarare färdsättet som sådant som inte lämpat sig under pandemin. Detta torde innebära att kollektivtrafiken kommer att vinna tillbaka sina resenärer i takt med att pandemin lägger sig, förutsatt att västsvenskarna återgår till sina tidigare aktiviteter och arbetsförhållanden. Det kan dock ta tid att återgå till kollektivtrafiken hos de som övergått till bil under pandemin (Gunnarsson-Östling, Robért & Fauré, 2021).

En del metodbrister har diskuterats löpande i detta kapitel. Som synes är effekterna mycket mindre i den första studien på regional nivå än i den andra studien som baserar sig på samma boende i stadskommunerna Göteborg och Mölndal. En förklaring till detta kan vara att frågeformuleringen i den regionala undersökningen inte frågar specifikt om förhållandena här och nu, utan att respondenten tillåts att associera till förhållanden före pandemin. Vi vet alltså inte riktigt hur respondenterna har tolkat frågorna.

Till sist är det viktigt att poängtera att båda undersökningarna här framförallt härrör sig till pandemins början. Enkäten i den regionala studien distribuerades ungefär sex månader in i pandemin och enkäten i studien för enbart Göteborg och Mölndal distribuerades två månader in i pandemin, förutsatt att pandemins startdatum var då Världshälsoorganisationen WHO konstaterade att covid-19 var en pandemi. Detta kapitel behöver kompletteras med ytterligare undersökningar så att vi får en mer heltäckande bild över mobilitetsmönster och resvanor under covid-19.

Författarens tack

Detta kapitel har finansierats av Chalmers Styrkeområde Transport/GU SFO Transport.

Noter

1 Ett oberoende Chi-två test (Yates kontinuitetskorrigering) indikerar att andelen personer som använder kollektivtrafiken flera gånger i veckan är större 2019 jämfört med 2020, χ^2 (1, n = 5 640) = 51,21, p <,001, phi = -,01.

2 Ett oberoende Chi-två test (Yates kontinuitetskorrigering) indikerar att andelen personer som använder kollektivtrafiken mindre än en gång per kvartal är mindre 2019 jämfört med 2020, χ^2 (1, n = 5 640) = 54,03, p <,001, phi = -,10. Enligt Cohen (1988) anses dessa effekter vara små.

3 Ett oberoende Chi-två test (Yates kontinuitetskorrigering) indikerar att andelen personer som använder kollektivtrafiken som främsta transportmedel till arbete/skola är större 2019 jämfört med 2020, χ^2 (1, n = 3 563) = 5,23, p = ,022, phi = -,04. Enligt Cohen (1988) anses effekten vara väldigt liten. För Cohens kriterium är 0,10 = liten effekt, 0,30 = mellan effekt, 0,50 = stor effekt.

4 Ett oberoende Chi-två test (Yates kontinuitetskorrigering) indikerar ett statistiskt säkerställt samband mellan mätningarna före och under pandemin om till fots och cykel slås samman till en kategori χ^2 (1, n = 3 563) = 6,16, p = ,013, phi = ,04. Däremot indikerar oberoende Chi-två test (Yates kontinuitetskorrigering) inga statistiskt säkerställt samband mellan cykel och mättillfälle χ^2 (1, n = 3 563) = 2,28, p = ,131, eller mellan till fots och mättillfälle χ^2 (1, n = 3 563) = 3,38, p = ,066.

5 Ett oberoende t-test genfördes för att jämföra den generella attityden till kollektivtrafiken i Västra Götalandsregionen mellan respondenterna före Covid-19 (2019) och under Covid-19 (2020). Det är statistiskt säkerställt att den generella attityden till kollektivtrafiken var sämre före Covid-19 (M = 3,02, SD = 1,10) än under Covid-19 (M = 3,12, SD = 1,06; t (5 046) = -3,20, p = ,001. (två-delad). Eta² (,002) indikerar en väldigt liten effekt. Ett oberoende t-test genfördes även för att jämföra den generella attityden till kollektivtrafiken i respondenternas boendekommun före Covid-19 (3 019) och under Covid-19 (2020). Det fanns ingen statistiskt säkerställd skillnad före (M = 3,26, SD = 1,13) och under Covid-19 (M = 3,30, SD = 1,09; t (4 509) = -1,30, p = ,194 (två-delad).

6 Ett oberoende t-test genfördes för att jämföra respondenternas åsikt till förslaget att öka andelen resenärer med kollektivtrafiken före och under pandemin. Det är statistiskt säkerställt att fler hade en positiv åsikt till förslaget före Covid-19

(M = 4,40 , SD = ,80) än under Covid-19 (M = 4,28, SD = ,86; t (4 776) = 4,83, p = ,005 (två-delad). Eta² (,20) indikerar en liten effekt.

7 Ett oberoende t-test genfördes för att jämföra om kollektivtrafiken uppfattades som ett rimligt vardagsalternativ för respondenter före Covid-19 och under Covid-19. Det är statistiskt säkerställt att fler uppfattade kollektivtrafiken som ett rimligt vardagsalternativ före Covid-19 (M = 2,47, SD = 1,27) än under Covid-19 (M = 2,37, SD = 1,26; t (4 439) = 2,59, p = ,010. (två-delad). Eta² (,002) indikerar en väldigt liten effekt.

8 Generellt kan sägas att andelen respondenter som svarade ”Ingen uppfattning” är något större 2020 än 2019. Andelen för respektive år och fråga är enligt följande: Fråga: ”Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden – kollektivtrafik?”. Andel ”Ingen uppfattning”: 16,3% 2019; 21,2% 2020. Fråga: ”Allmänt sett, hur tycker du att Västra Götalandsregionen sköter sin uppgift när det gäller kollektivtrafik?”. Andel ”Ingen uppfattning”: 10,0% 2019 och 11,8% 2020. Fråga: ”Vilken är din åsikt om följande förslag? – Öka andelen som åker kollektivt”. Andel ”Ingen uppfattning”: 13,4% 2019 och 14,5% 2020. Fråga: ”Vilken är din bedömning av följande när det gäller kollektivtrafiken i Västra Götaland? Kollektivtrafik är inte ett rimligt alternativ för mig i min vardag”. Andel ”Ingen uppfattning”: 18,4% 2019 och 20,1% 2020.

9 Ett t-test med beroende mätningar genomfördes för att undersöka om tiden som spenderas till och från olika aktiviteter har förändrats under Covid-19. Det är statistiskt säkerställt att tiden i minuter har minskat från mätningen före Covid-19 (M = 603,72 , SD = 453,38) till mätningen under Covid-19 (M = 517,29, SD = 362,76), t (139) = -2,00, p = ,047. Medeltiden minskade med 52,10 minuter med ett 95% konfidensintervall som varierar från -171,74 till -1,14. Eta² (,03) indikerar en ganska liten effekt. Riktlinjerna för att tolka effektstorlekarna (Eta²) inom beteendevetenskapliga ämnen är enligt följande: ,01 = liten effekt ,06 = mellan effekt, 0,14 = stor effekt. (Cohen, 1988).

10 T-test med beroende mätningar har genomförts för att undersöka om tiden som spenderas i buss respektive spårvagn till och från olika aktiviteter har förändrats under Covid-19. Det är statistiskt säkerställt att människor spenderat mindre tid i buss från mätningen före Covid-19 (M = 29,63 , SD = 54,63) till mätningen under Covid-19 (M = 81,73, SD = 117,44), t (135) = -5,75, p <,001 (två-delad). Medeltiden minskade med 52,10 minuter med ett 95% konfidensintervall som varierar från -70,03 till -34,17. Eta² (,20) indikerar en väldigt stor effekt. Det är statistiskt säkerställt att människor spenderat mindre tid i spårvagn från mätningen före Covid-19 (M = 72,62, SD = 91,04) till mätningen under Covid-19 (M = 30,64, SD = 51,15), t (135) = -6,34, p <,001 (två-delad). Medeltiden minskade med 41,98 minuter med ett 95%

konfidensintervall som varierar från -55,07 till -28,88. Eta² (,23) indikerar en väldigt stor effekt. Riktlinjerna för att tolka effektstorlekarna (Eta²) inom beteendevetenskapliga ämnen är enligt följande: ,01 = liten effekt ,06 = mellan effekt, 0,14 = stor effekt. (Cohen, 1988).

11 McNemarś test har använts för att statistiskt säkerställa skillnader i användande av följande svarsalternativ före och under Covid-19: ”Kollektivtrafik flera gånger i veckan” (n = 165, p <,001), ”Kollivtrafik mindre än en gång i kvartalet” (n = 165, p <,001), ”Bil som förare flera gånger i veckan” (n = 164, p = ,311), ”Cykel flera gånger i veckan” (n = 161, p = ,392), ”Tåg mindre än en gång i kvartalet” (n = 164, p <,001), ”Flyg mindre än en gång i kvartalet” (n =162, p <,001).

12 Överlag reste personer som upphörde med kollektivtrafiken under pandemin mindre frekvent före pandemin jämfört med de som fortsatte att åka kollektivtrafik under pandemin. De personer som reste mindre frekvent än en gång i kvartalet före pandemin är inte inkluderade i tabellen nedan.

Användande av kollektivtrafik före pandemin hos respondenter som under pandemin fortsatte respektive upphörde åka kollektivtrafik, procent

	En gång i kvartalet	En gång i månaden	En gång i veckan	Flera gånger i veckan	Antal svar
Fortsatte att åka	2,4	11,3	16,9	69,4	124
Upphörde att åka	15,2	24,1	15,2	45,5	33

13 2 personer (7.4 procent) valde att åka kollektivtrafik av någon annan anledning som inte direkt kan härledas till pandemin, exempelvis att de flyttat ut på landet.

Referenser

Cohen, J. W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed). Hillsdale, NJ. Lawrence Erlbaum Associates.

Costa, P. T., Jr. & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI): Professional Manual.* Odessa, TX: Psychological Assessment Resources.

Gunnarsson, M., Holmberg, S. & Weibull, L. (2014). Går det att mäta personlighet? I Henrik Oscarsson och Annika Bergström (red) *Mittfåra & marginal*, Göteborg: SOM-institutet.

Gunnarsson-Östling, U, Robért, M. & Fauré, E. (2021). Alternativa resepraktiker? Potentiella beteendeförändringar i spåren av COVID-19. Stockholm: Institutionen för hållbar utveckling, miljövetenskap och teknik (SEED), KTH.

Falk, E., Sandelin, F. & Weissenbilder, M. (2019). *Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 – En metodöversikt, SOM-rapport nr 2020:4*, Göteborgs universitet.

Falk, E., Sandelin, F. & Weissenbilder, M. (2020). *Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 – En metodöversikt, SOM-rapport nr 2021:3*, Göteborgs universitet.

Folkhälsomyndigheten (2021). *Utrikesfödda och covid-19 – Konstaterade fall, IVA-vård och avlidna bland utrikesfödda i Sverige 13 mars 2020–15 februari 2021*. Stockholm.

Rammstedt, B. & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in personality,* 41, 203-212.

Trafikanalys (2020). *Resmönster under coronapandemins första halvår*. Rapport 2020:13.

Svensk Kollektivtrafik (2020b), Kollektivtrafikbarometern – Frågor kopplade till coronapandemin mars-maj 2020.

Trafikanalys (2021). *Järnvägstransporter*. Publicerad 15 september 2021. Nerladdad 6 oktober 2021, från www.trafa.se/bantrafik/jarnvagstransporter/

MINDRE VIKTIGT OCH INTE SÅ SVÅRT?

EN ÖVERSIKT AV ÄMNET INFRASTRUKTUR OCH INSTÄLLNING TILL ARBETSMARKNAD I VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

KLARA WÄRNLÖF BOVÉ

Sammanfattning

En väl utvecklad infrastruktur är en förutsättning för en levande region. Korta reseavstånd till arbete och fritidsaktiviteter minskar de upplevda avstånden inom regionen och främjar en levande arbetsmarknad. Detta kapitel berör två huvudsakliga teman – infrastruktur som en viktig samhällsfråga och för vem samt utmaningen att hitta ett bra jobb i närhet till boendeområdet och vem som upplever det svårast. Analysen visar att infrastruktur var en viktig fråga för medelålders män med hög utbildning som hade en negativ inställning till Västlänken 2011 men att infrastruktur fallit i viktighetsgrad vid jämförelser med data från 2020. Minskningen visar sig störst i de grupper som främst nämnde området som viktigt. Att hitta ett bra jobb där en bor upplevs mindre svårt 2020 än 2014 men utmaningarna består för äldre och personer boende utanför Göteborg och kranskommunerna.

Sedan de västsvenska SOM-undersökningarnas start har frågan om viktiga regionala och kommunala samhällsproblem och frågor ställts. Frågan är formulerad som "*Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Västra Götaland idag*? *Ange högst tre frågor/samhällsproblem.*" samt motsvarande fråga för *"..kommunen där du bor"*. Frågan besvaras i ett öppet fält där respondenten får skriva sitt svar fritt[1]. Infrastruktur *på regional nivå* har nämnts i varierande grad, 1 av 5 till 1 av 4 av de svarande har angett infrastruktur som en viktig fråga/samhällsproblem sedan 1998. Omnämnandet av infrastruktur nådde sin topp 2012 då 1 av 4 uppgav det som en av maximalt tre viktiga samhällsfrågor/samhällsproblem (figur 1). Under samma tidsperiod har även frågor ställts om åsikt i beslutade trafikåtgärder. Västragötalänningarna har fått ta ställning till vad de tycker om Västlänken, Marieholmstunneln och trängselskatten på samma sätt sedan 2011 (tabell 1). Vidare har inställningen till arbetsmarknaden i regionen undersökts vid två tillfällen (2014 och 2020.) Kapitlets andra del berör frågan om möjligheten att hitta ett bra jobb i närhet till boendet.

Således ämnar kapitlet både att undersöka för vem infrastruktur är en viktig fråga och om sannolikheten att nämna infrastruktur som ett samhällsproblem/ fråga påverkas av inställning till ett antal beslutade trafikåtgärder samt vilka grupper som upplever det svårast att hitta ett bra jobb där dom bor.

Wärnlöf Bové, Klara (2021) Mindre viktigt och inte så svårt? I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Infrastruktur i väst

Västra Götalandsregionens ansvar för infrastrukturella satsningar har varit i ropet under det senaste decenniet utifrån de stora satsningar som utretts, beslutats, påbörjats och genomförts. Infrastruktur som begrepp beskrivs som *anläggningar och strukturer och säkrat grundläggande funktioner i samhället* (Wikipedia, 2021). Därmed inrymmer infrastruktur elnät, vägar och järnvägar, digital infrastruktur och telefonnätet. I kapitlet fokuserar vi på den del av infrastruktur som berör tåg och vägnätet.

För att minska de upplevda avstånden är en väl utvecklad infrastruktur där kommunikationer- både kollektivtrafik, godstransport och privatpendling viktigt. En långsiktigt hållbar utveckling av infrastruktur främjar också investeringsviljan hos företag och är i linje med både nationella och regionala mål. Boende i regionen är beroende av ett väl fungerande vägnät och kollektivtrafik för att hålla landsbygden levande och underlätta pendling mellan landsbygd och stad. Investeringar i infrastruktur är kopplade till ökad välfärd i form av tids- och kostnadsbesparingar, ökad säkerhet inom transportsektorn och rent ekonomiska vinster i form av ekonomisk tillväxt och ett ökat antal arbetstillfällen (Vytautas & Simkunaite, 2009).

När beslutet fattades om att inleda projekt *Västsvenska paketet* hade säkerligen beslutsfattarna allt det ovan nämnda och mycket mer i åtanke. Själva beskriver huvudmannen, Trafikverket satsningen såhär "*Västsverige växer och utvecklas.… Genom att investera i infrastruktur öppnar vi möjligheter för en positiv utveckling.… För att knyta ihop Västsverige och göra regionen starkare krävs omfattande insatser*" (Trafikverket, 2021). Under 2010 beslutades alltså om stora investeringar i Västra Götalands infrastruktur genom det så kallade Västsvenska paketet. Utbyggd kollektivtrafik, Marieholmstunneln, en ny bro till Hisingen, en ny knutpunkt i Gamlestaden, Västlänken, och trängselskatten i Göteborg är alla delar av det Västsvenska paketet.

Paketet har mött motstånd och kritik både exemplifierat av den namninsamling som ledde till den lokala folkomröstningen om trängselskatten som ägde rum i samband med 2014 års nationella, regionala och lokala val, samt lokalpartiet Demokraternas valframgångar 2018. Folkomröstningen 2014 resulterade i att 57 procent röstade nej till trängselskattens fortsatta förekommande i Göteborgs Stad, 43 procent röstade ja och valdeltagandet var 73 procent (www.val.se). Folkomröstningen var rådgivande och det slutgiltiga beslutet om trängselskatt togs i riksdagen där det fanns en stabil majoritet för trängselskattens varande (Sveriges Riksdag, 2012). Demokraterna gick till val 2018 på att stoppa byggandet av västlänken och nådde stora valframgångar med 18 procent av väljarstödet och blev därmed Göteborgs näst största parti. Den samlade kritiken har bland annat handlat om orättvist placerade kontrollpunkter för trängselskatten, bristfällig ekonomisk insyn, stor miljöpåverkan men också om projektet i dess form ens är väl ämnat för att åstadkomma de mål som uppges (Eriksson, o.a., 2012; Lidbeck, 2021; Stoppa västlänken, 2018).

Figur 1 Andel som nämnt infrastruktur som en av högst tre viktiga samhällsfrågor/samhällsproblem på regional nivå, samt antal träffar på valda sökord i mediearkivet, 2011–2020 (procent, antal)

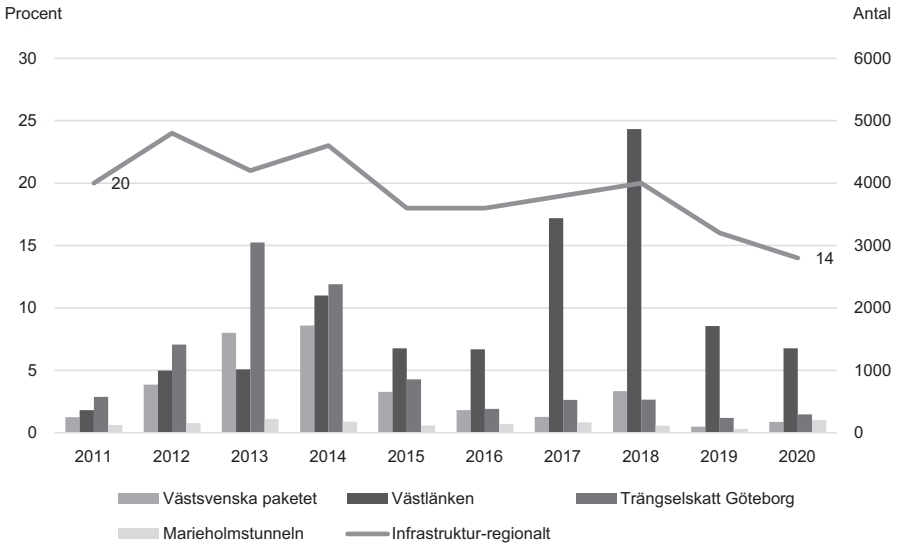

Kommentar: Frågan lyder *'Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Västra Götaland? Ange högst tre frågor/ samhällsproblem.'* Sökord i Retrievers mediearkiv enligt redovisade kategorier.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011–2020 och Mediearkivet.

Detta kapitel fokuserar på tre trafikåtgärder. Den första, trängselskatten i Göteborg som infördes 1 januari 2013 efter beslut i riksdagen maj 2012. Den andra, arbetet med Marieholmstunneln (*ny* älvtunnel) vilket påbörjades med schaktning 2016, togs i trafik den 16 december 2020 och utgör numera en ytterligare förbindelse mellan fastlandet och Hisingen och slutligen Västlänken (*tågtunnel under Göteborg*) som är västsvenska paketets största projekt vilket inleddes i maj 2018 med förväntad invigning 2026.

Fokus i följande analys ligger på ändpunkterna under tidsperioden 2011–2020 och tabell 1 redovisar Västra Götalänningarnas åsikter om trafikåtgärderna vid dessa två tillfällen. 2011 svarade drygt 40 procent att de inte hade någon uppfattning om *Marieholmstunneln* och *Västlänken* medan 26 procent hävdade *ingen uppfattning* i frågan om *trängselskatten*. 2020 står andelen med ingen uppfattning i frågan om *Marieholmstunneln* kvar vid liknande nivåer medan andelen utan åsikt i frågan om *trängselskatt* och *Västlänken* sjunkit med sju (7) respektive sex (6) procentenheter.

Bland dem som har en åsikt i frågan visar tabell 1 på de största skillnaderna gällande åsikten i fråga om Västlänken där andel som svarat att det är en mycket eller ganska bra trafikåtgärd minskat från 41 procent till 29 procent och andelen som

tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt ökat från 7 procent till 23 procent. Skillnaden mellan 2011 och 2020 gällande åsikterna om Västlänken sätter fingret på en pedagogisk utmaning som innebär att jämföra vår första mätning av Västlänkens varande med den senaste utan att ta hänsyn till svängningarna däremellan. Figur 1 ger en indikation på att kännedomen om Västlänken var begränsad gällande omfattning och innehåll 2011. Sökordet *Västlänken* gav utslag 362 tillfällen i Mediearkivet under 2011 jämfört med nära 5 000 gånger 2018. Åsikterna kring trängselskattens vara eller inte vara har blivit mer positiv då andelen som tycker förslaget är bra har ökat från 17 procent till 29 procent medan andelen negativa minskat från 46 procent till 38 procent. Motsvarande förändring för Marieholmstunneln är andelen som tycker mycket eller ganska bra om förslaget 2011 var 48 procent, en andel som minskade till 29 procent 2020.

Tabell 1 Uppfattning om aktuella infrastrukturprojekt, Västra Götaland och 2011 och 2020 (procent)

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen upp-fattning	Summa procent	Antal svarande
2011								
Trängselskatt i Göteborg	8	9	11	10	36	26	100	3 008
Marieholmtunnel (ny älvtunnel)	28	20	7	1	1	43	100	2 999
Västlänken (tågtunnel under Göteborg)	20	21	10	3	4	42	100	3 005
2020								
Trängselskatt i Göteborg	10	19	16	13	25	19	100	2 859
Marieholmtunnel (ny älvtunnel)	19	20	10	2	3	46	100	2 840
Västlänken (tågtunnel under Göteborg)	11	18	12	7	16	36	100	2 857

Kommentar: Frågan lyder *'Vilken är din åsikt om följande beslutade trafikåtgärder?'* Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Samtliga svarsalternativ redovisade.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011 och 2020.

En översiktlig analys av förändringarna redovisade i tabell 1 jämförda med omnämningen av trafikåtgärderna i mediearkivet samt den redovisade tidsplanen för de olika projekten indikerar att ett högre omnämnande av frågan i medier, och närhet i tid till projektets genomförande resulterar i en mer negativ inställning till trafikförslagen. Trängselskatten nådde sin mesta omnämning i medierna inför och kring folkomröstningen 2014, Marieholmstunneln har nämnts i lägre utsträckning under hela tidsperioden men en liten ökning i samband med starten av projektet

och inför dess öppnande 2020. Västlänken är den trafikåtgärd som utan jämförelse har omnämnts mest i medierna med en mindre topp under valåret 2014 och sin verkliga toppnotering inför byggstart och kring valet 2018.

Viktigt för vem?

För att åter närma oss kopplingen mellan att nämna infrastruktur som en viktig fråga /ett viktigt samhällsproblem och åsikten i olika trafikåtgärder visar tabell 2 andelen som nämner infrastruktur i olika socioekonomiska grupper, boendekommun, pendlingsvana samt åsikt i de olika beslutade trafikåtgärderna. Boendekommun representerar huruvida infrastruktur omnämns oftare beroende på om du bor i en storstad, kranskommun eller övrig kommun i Västsverige. I och med att infrastruktur kommer analyseras i relation till Göteborgscentrerade trafikåtgärder så fyller variabeln även en sekundär funktion. Pendlingsvana är inkluderad för att belysa beröringsgrad. Varierar viktighetsgraden av infrastruktur beroende på om bil eller kollektivtrafik är vanligaste pendlingsdonet?

På aggregerad nivå har omnämnandet av infrastruktur minskat från 20 procent 2011 till 11 procent 2020. Under samma period har integration/migration seglat upp som en permanent fråga på invånarnas topp 10 lista över viktiga samhällsfrågor/problem. Även skola/utbildning har etablerat sig på en topplacering medan den ständigt mest omnämnda kategorin sjukvård varit ohotad etta under hela perioden (Martinsson & Andersson, Västsvenska trender 1998–2020, 2020). Omnämnandet av infrastruktur har gått ner 9 procentenheter under perioden 2011–2020 men under ytan på minskningen på aggregerad nivå hittar vi en stor variation av förändringar som hjälper oss att förstå för vem som frågan var viktigast 2011 och om det förändrats 10 år senare.

Inledningsvis kan noteras att förändringen i andelen som nämnt infrastruktur i de redovisade grupperna har minskat i alla grupper, samt att andelen omnämnanden är *signifikant* lägre i samtliga fall med undantag för tre grupper. Personer i åldersgruppen 16–29 år, pendlare som använder annat transportmedel än bil och kollektivtrafik samt gruppen som är positivt inställda till trängselskatten nämner alla infrastruktur i något lägre grad 2020 än 2011 men minskningen är inte signifikant.

De största förändringarna finner vi i de grupper som i högst utsträckning nämnde infrastruktur 2011 och det är också inom de grupperna som omnämnandet har minskat mest. Bilpendlare samt personer negativa till västlänken var de grupper som i högst grad nämnde infrastruktur 2011. 2020 ingår samma grupper fortfarande i segmentet med jämförelsevis högst omnämningar men har minskat med 18 och 16 procentenheter respektive. Minskningar runt 10 procentenheter hittar vi i grupperna män, 30–64 åringar, medel- och högutbildade samt boende i kranskommuner medan andelen omnämningar som minskat i lägre grad än genomsnittet hittar vi bland annat i grupperna kvinnor, 65+, lågutbildade samt pendlare med annat färdmedlen än bil.

Tabell 2 Andel västsvenskar som nämner infrastruktur som en viktig regional samhällsfråga/ samhällsproblem 2011 och 2020 (procent, procentdifferenser och signifikans)

	2011		2020		
	Infrastruktur	Antal	Infrastruktur	Antal	Differens
Samtliga	20	3 151	14	3 005	-6 **
Kön					
Kvinna	16	1 673	11	1 604	-5 **
Man	24	1 478	17	1 395	-7 **
Ålder					
16–29 år	15	468	12	447	-3
30–49 år	22	969	15	872	-7 **
50–64 år	23	901	15	790	-8 **
65–85 år	17	812	13	896	-4 **
Utbildning[1]					
Låg	11	652	6	451	-5 **
Medel	19	1 299	12	1 158	-7 **
Hög	27	1 111	19	1 279	-8 **
Kommun					
Göteborg	21	882	17	937	-4 **
Kranskommun[2]	25	776	17	795	-8 **
Annan kommun i Västra Götaland	16	1 493	10	1 273	-6 **
Pendlare					
Arbetar/studerar ej	17	712	12	805	-5 **
Bilpendlare	32	1 209	14	1 024	-18 **
Kollektivtrafik (buss/tåg/spårvagn)	23	387	17	366	-6 **
Annat	19	843	16	810	-2
Åsikt om Västlänken					
Positiv	26	1 239	19	833	-7 **
Varken positiv eller negativ	21	286	14	338	-7 **
Negativ	34	214	18	672	-16 **
Ingen uppfattning	12	1 266	9	1 014	-3 **
Åsikt om Trängselskatt i Göteborg					
Positiv	24	506	21	779	-3
Varken positiv eller negativ	24	328	15	454	-9 **
Negativ	24	1 399	13	1 096	-11 **
Ingen uppfattning	10	775	6	530	-4 **
Åsikt om Marieholmstunneln					
Positiv	27	1 431	19	1 116	-8 **
Varken positiv eller negativ	20	217	13	298	-7 **
Negativ	27	63	15	128	-12 **
Ingen uppfattning	12	1 288	11	1 298	-1 **

Kommentar: Frågan lyder *'Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Västra Götaland? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.'* [1] Låg = ej fullgjord obligatorisk skola eller grundskola, Medellåg = gymnasium, folkhögskola eller motsvarande, Medelhög = eftergymnasial utbildning, men ej examen från högskola/universitet, Hög = examen från högskola/universitet. [2]I kranskommun ingår Kungsbacka. Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum och Alingsås. **Signifikant förändring 95 procent, ensidigt test.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011 och 2020.

2011 nämndes infrastruktur oftare av personer negativa till Västlänken jämfört med de som var positiva, lika ofta av dem med positivt eller negativ inställning till trängselskatten och Marieholmstunneln. 2020 förändrades läget till att åsikt i frågan om västlänken inte påverkade andelen som nämnde infrastruktur medan de med *positiv* inställning till trängselskatt och Marieholmstunneln nämnde infrastruktur i högre grad än dom med negativ inställning.

För att pröva huruvida det finns ett samband mellan åsikt i frågor om trafikåtgärder och benägenhet att nämna infrastruktur som ett av max tre viktiga samhällsfrågor/ problem utfördes även en analys som bygger på en större regressionsmodell där vi kunnat ta hänsyn till många olika faktorer samtidigt (se appendix 1). Huvudsambanden avser benägenheten att nämna infrastruktur beroende på åsikt om tre beslutade trafikåtgärder. Sambandet har analyserats under kontroll för socioekonomiska faktorer, kommun och pendlingsvanor enligt redovisat i tabell 2.

Ett signifikant samband mellan åsikt i fråga om Marieholmstunneln och benägenhet att nämna infrastruktur finns för både 2011 och 2020 i riktningen att desto mer positiv till Marieholmstunneln desto mer benägen att nämna infrastruktur som en viktig fråga /problem. Gällande trängselskatten finns inget signifikant samband 2011 men ett svagt sådant 2020. Även då i riktningen att den som är positivt inställd till trängselskatten 2020 har högre benägenhet att nämna infrastruktur. Slutligen gällande västlänken, det västsvenska paketets största projekt, finns det där något samband mellan åsikt i frågan och benägenhet att tycka infrastruktur är viktigt? Svaret är ett rungande nej. Åsikt i frågan om västlänken påverkar inte benägenheten att nämna infrastruktur som ett av max tre samhällsfrågor/ problem i de västsvenska SOM-undersökningarna varken 2011 eller 2020.

Pendling i tid och distans

Motivationen bakom att utveckla infrastrukturen i en region är som tidigare nämnt förknippat med en vilja utöka den möjliga geografiska arbetsmarknaden, möjliggöra effektiv pendling mellan stad och landsbygd för att upprätthålla en tillgänglig region. Tendensen under pandemiåren må ha varit att utflyttning från städer har ökat då både högre utbildning och en del av arbetsmarknaden blivit ortsoberoende, men den långsiktiga trenden har varit en ökad grad av urbanisering. Städerna lockar där både de kvalificerade och okvalificerade jobben är fler i både proportion och antal (Svanström, 2015).

Vad en person i arbetsför ålder betraktar som geografisk gångbar arbetsmarknad baseras både på praktiska förutsättningar och på förväntningar på hur långt en ska behöva pendla till ett arbete innan det blir aktuellt att flytta för att arbeta eller söka nya jobb. Praktiska förutsättningar kan ha att göra med tillgång till bil eller kollektivtrafik medan förväntningar har mer att göra med hur valt transportmedel fungerar och vad en är van vid.

Figur 2a Pendling till skola/ arbete i minuter, 2014 och 2020 (medelvärde)

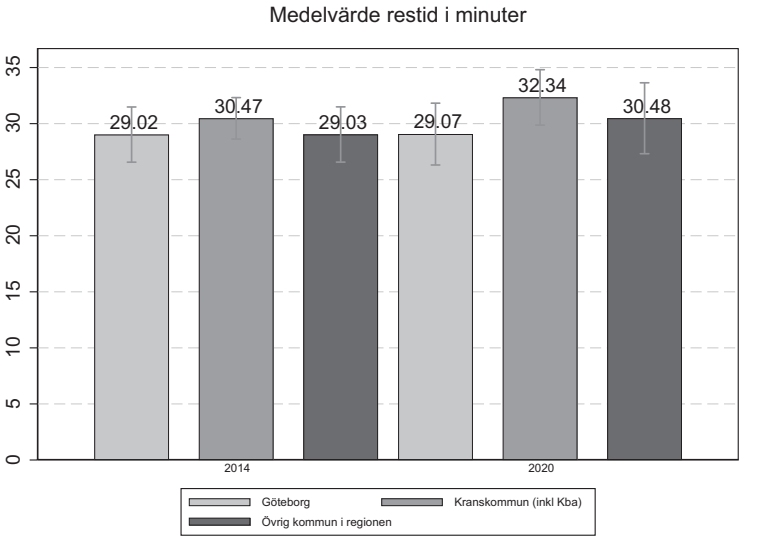

Figur 2b Pendling till skola/ arbete i kilometer, 2014 och 2020 (medelvärde)

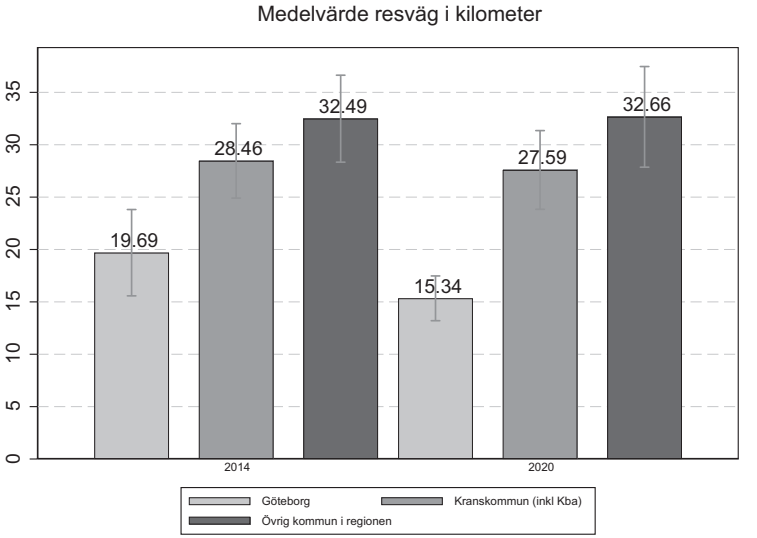

Kommentar: Frågan lyder *'Ungefär hur lång resväg respektive restid har du normalt till arbetet/ skolan?'* Värden över 500 km och 500 minuter har kodats bort i underlaget. Endast personer som uppger att dom arbetar/studerar och tar sig till arbete/ skola genom bil som passagerare/ förare, buss, spårvagn eller pendeltåg är med i basen. Antal 2014: 1 451 och antal 2020: 1 382.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 och 2020.

Distansen kollektivtrafikpendlare i Göteborgs Stad täcker på 30 minuters pendling kan skilja sig från distansen en bilpendlare i andra delar av regionen täcker på samma tid. Figur 2a och 2b visar just detta, att medelvärdet på antal minuter som boende i olika delar av regionen pendlar till arbete eller studier i Göteborg, kranskommuner och övrigt i regionen skiljer sig marginellt. Restid i minuter har inte heller förändrats nämnvärt sedan 2014. Runt 30 minuter tar det för boende i Västra Götalandsregionen att ta sig till arbete eller studier. Däremot är distansen de färdas under denna halvtimme signifikant längre utanför Göteborg än i Göteborgs Stad (figur 2b).

Arbetsmarknad i boendeområdet

I de västsvenska SOM-undersökningarna har ett antal frågor ställts på temat *I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om din nuvarande arbetssituation?* I frågebatteriet ombeds det av de svarande som är förvärvsarbetande ta ställning till ett antal påståenden varav ett lyder Det är svårt att hitta ett arbete som passar mig bra där jag bor. Frågan har ställts två gånger, 2014 och 2020 och tabell 3 redovisar andelen som angett att de instämmer helt i påståendet. Andelen som finner det svårt att hitta ett arbete som passar bra där dom bor har sjunkit signifikant med sex procentenheter. Alla signifikanta förändringar i upplevd svårighet att hitta ett bra jobb i boendeområdet är negativa, det vill säga att färre instämmer helt i påståendet idag jämfört med 2014. Störst minskning finner vi i grupperna män, 50–64 åringar med medellåg utbildning, boende utanför Göteborgs Stad och bil/kollektivpendlare där minskningen i samtliga fall ligger runt 7 procentenheter.

Återigen testar vi sambandet med hjälp av en regressionsmodell där vi kunnat ta hänsyn till många olika faktorer samtidigt (se appendix 2). Under kontroll för övriga variabler i modellen så är det färre yngre än äldre som håller med om påståendet både 2014 och 2020. Boende i kranskommuner (inkl. Kungsbacka) jämfört med boende i Göteborg höll i högre grad med om att det är svårt att hitta ett bra arbete där dom bor 2014 medan den effekten försvunnit i samma modell 2020. Både 2014 och 2020 håller boende i andra delar av Västra Götalandsregionen med om påståendet i högre utsträckning än boende i Göteborg. Kollektivtrafikpendlare uppgav 2014 att det var svårt att hitta arbete nära boendet 2014 – en effekt som försvunnit i 2020 års mätningar.

Tabell 3 I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om din nuvarande arbetssituation? Det är svårt att hitta ett arbete som passar mig bra där jag bor 2014 och 2020 (procent, procentdifferenser)

	2014		2020		
	Instämmer helt	Antal	Instämmer helt	Antal	Differens
Samtliga	20	1 659	14	1 739	-6 **
Kön					
Kvinna	17	840	15	906	-2
Man	23	816	14	828	-9 **
Ålder					
16–29 år	24	230	18	229	-6
30–49 år	19	702	15	757	-4 **
50–64 år	21	636	13	659	-8 **
65–85 år	9	91	10	94	+1
Utbildning[1]					
Låg	25	134	20	89	-5
Medel låg	23	515	16	492	-8 **
Medel hög	20	372	15	409	-5 **
Hög	16	628	13	741	-3
Kommun					
Göteborg	12	525	10	593	-2
Kranskommun[2]	22	440	15	479	-7 **
Annan kommun i Västra Götaland	24	694	18	667	-6 **
Pendlare					
Arbetar/studerar ej	15	26	16	56	+1
Bilpendlare	21	935	15	1 051	-6 **
Kollektivtrafik (buss/tåg/spårvagn)	19	263	12	181	-7 **
Annat	17	435	13	451	-4 **

Kommentar: Frågan lyder *'I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om din nuvarande arbetssituation? Det är svårt att hitta ett arbete som passar mig bra där jag bor.'* [1] Låg = ej fullgjord obligatorisk skola eller grundskola, Medellåg = gymnasium, folkhögskola eller motsvarande, Medelhög = eftergymnasial utbildning, men ej examen från högskola/universitet, Hög = examen från högskola/universitet. [2]I kranskommun ingår Kungsbacka. Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum och Alingsås. **Signifikant förändring 95 procent, ensidigt test.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 och 2020.

Avslutning

Den västsvenska SOM-undersökningen 2011 och 2020 visar att färre personer nu än då anser att infrastruktur är en av tre viktiga samhällsfrågor eller samhällsproblem. Andelen som i fritextsvar uppger infrastruktur som en viktig samhällsfråga/samhällsproblem har minskat med 9 procentenheter när 2020 års undersökning jämförs med 2011 års undersökning. Omnämnanden 2011 gjordes i högst grad av äldre bilpendlande män, med hög utbildning och bosatta i kranskommun. 2020

återfinns samma grupper bland dem som nämner infrastruktur i högst utsträckning men utan att särskilja sig från övriga grupper i lika hög grad. De huvudsamband som var signifikanta i vår regressionsmodell var i positiv riktning. Resultaten visar därmed att, tvärt emot vad en kan tänka sig så är den grupp som nämner infrastruktur som en viktig samhällsfråga/ problem mer positiva än negativa till flera av de trafikåtgärder som det frågats om. De som nämnde infrastruktur som en viktig samhällsfråga/problem var mer positivt inställda till *trängselskatten* i mätningen 2020 samt *Marieholmstunneln* i mätningarna 2011 och 2020.

Invånare i Västra Götalandsregionen som arbetar eller studerar har liknande restid till arbetsplats/studier oavsett var i regionen en bor. Sträckan som täcks under dessa minuter varierar dock. Den upplevda svårigheten att hitta ett bra jobb i området där en bor är högre bland äldre än yngre. Mellan mätningarna 2014 och 2020 har andelen som uppger det svårt att hitta ett bra jobb i området minskat signifikant. Spridningen mellan de som tyckte det var minst och mest svårt att hitta ett bra arbete i boendeområdet har minskat när 2020 jämförs med 2014. Svårast att hitta ett bra jobb där en bor upplevs det dock fortsatt för unga samt boende utanför Göteborg med omnejd. Personer som pendlar med hjälp av kollektivtrafik upplevde det svårt 2014 medan pendlingsvanor inte har någon signifikant påverkan på hur svårigheter med att hitta jobb i närheten upplevs 2020. Då mätningar inte gjorts mellan åren är det svårt att varken bekräfta eller dementera att den uppmätta minskningen är kopplad till den pandemi som härjade under tiden som svaren 2020 samlades in. Arbetsmarknaden under pandemin möjliggjorde och påtvingade en större flexibilitet till hemarbete för flera sektorer. Framtida studier får visa i vilken grad den ökande andelen hemarbete under pandemin består, samt hur det i så fall påverkar den regionala arbetsmarknadens upplevda tillgänglighet.

Både omnämnandet av infrastruktur och den upplevda svårigheten att få ett bra jobb i närheten av boendet har minskat vid en jämförelse mellan början och slutet av det senaste decenniet. Infrastrukturens plats på invånarnas agenda har dels fått konkurrens av andra viktiga frågor som seglat upp på dagordningen och dels så har den bitvis hätska debatten om regionens infrastruktursatsningar minskat. Andra studier visar att tiden ännu inte läkt de sår som skapades gällande politikerförtroende i trafiksatsningarnas kärna, Göteborg som resultat av att flertalet av infrastruktursatsningarna inte hade folkligt stöd (Oscarsson, Solevid, & Ahlbom, 2021). Det ligger därmed närmare till hands att tro att andra frågors relativa viktighet är vad som gjort att andelen omnämnanden av infrastruktur minskat mellan åren.

Not

1 Den fråga som används sedan 1998 i de västsvenska SOM-undersökningarna lyder: ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.” och svarsformatet består av ett öppet fält där respondenterna har möjlighet att själva skriva ned upp till tre samhällsproblem. SOM-institutet har utvecklat en kodningsmall för olika möjliga samhällsproblem och frågor som kan beskrivas av respondenterna. Kodningen resulterar i dryga 20-talet övergripande huvudkategorier där infrastruktur är en av dem. De upp till tre angivna svaren betraktas i våra analyser här som lika viktiga, oavsett ordningsföljden de skrivs i. Genom åren har ändå detta frågeinstrument visat sig fungera väl då andelen som ger ett svar på frågan har legat över 80 procent (Martinsson & Weissenbilder, Polariserade problembeskrivningar?, 2019).

Referenser

Eriksson, L., Grek, M., Norberg, C., Olsson, E., Sjöqvist, O. & Spånglund, A. (2012). Västlänken – Analys ur ett tekniskt och ekonomiskt perspektiv. *Institutionen för Bygg- och Miljöteknik*, 64-69.

Lidbeck, K. (den 25 juni 2021). Var är debatten om Västlänken? *Göteborgs-Posten*.

Martinsson, J. & Andersson, U. (2020). *Västsvenska trender 1998–2020.* Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Martinsson, J. & Weissenbilder, M. (2019). Polariserade problembeskrivningar? i U. Andersson, B. Rönnerstrand, P. Öhberg & A. Bergström (red), *Storm och stiljte* (s. 409-419). Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Oscarsson, H., Solevid, M. & Ahlbom, J. (2021). Hur mår demokratin i Göteborg? i B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (red), *Hög tid för Göteborg* (s. 37-63). Göteborg: SOM-institutet.

Stoppa västlänken (den 15 Augusti 2018). Hämtat från stopavastlanken.nu: http://stoppavastlanken.nu/experternas-tunga-kritik/

Svanström, S. (den 3 Mars 2015). *Urbanisering – från land till stad*. Hämtat från www.scb.se: https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/

Sveriges Riksdag (den 24 April 2012). Hämtat från www.riksdagen.se: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/interpellation/trangselskatten-i-goteborg_H010391

Trafikverket (den 14 oktober 2021). *Västsvenska paketet*. Hämtat från Trafikverket: https://www.trafikverket.se/nara-dig/Vastra-gotaland/vi-bygger-och-forbattrar/Vastsvenska-paketet/

Vytautas, S. & Simkunaite, I. (den 5 augusti 2009). Socio-Economic Impact of Infrastructure Investments. *Economics of Engineering Decisions, 63*(3), s. 16-25.

Wikipedia (den 31 oktober 2021). *Wikipedia*. Hämtat från https://sv.wikipedia.org/wiki/Infrastruktur: https://sv.wikipedia.org/wiki/Infrastruktur

Appendix 1. Samband mellan åsikt om trafikåtgärder och benägenhet att nämna infrastruktur, 2011 och 2011 (predicerade sannolikheter)

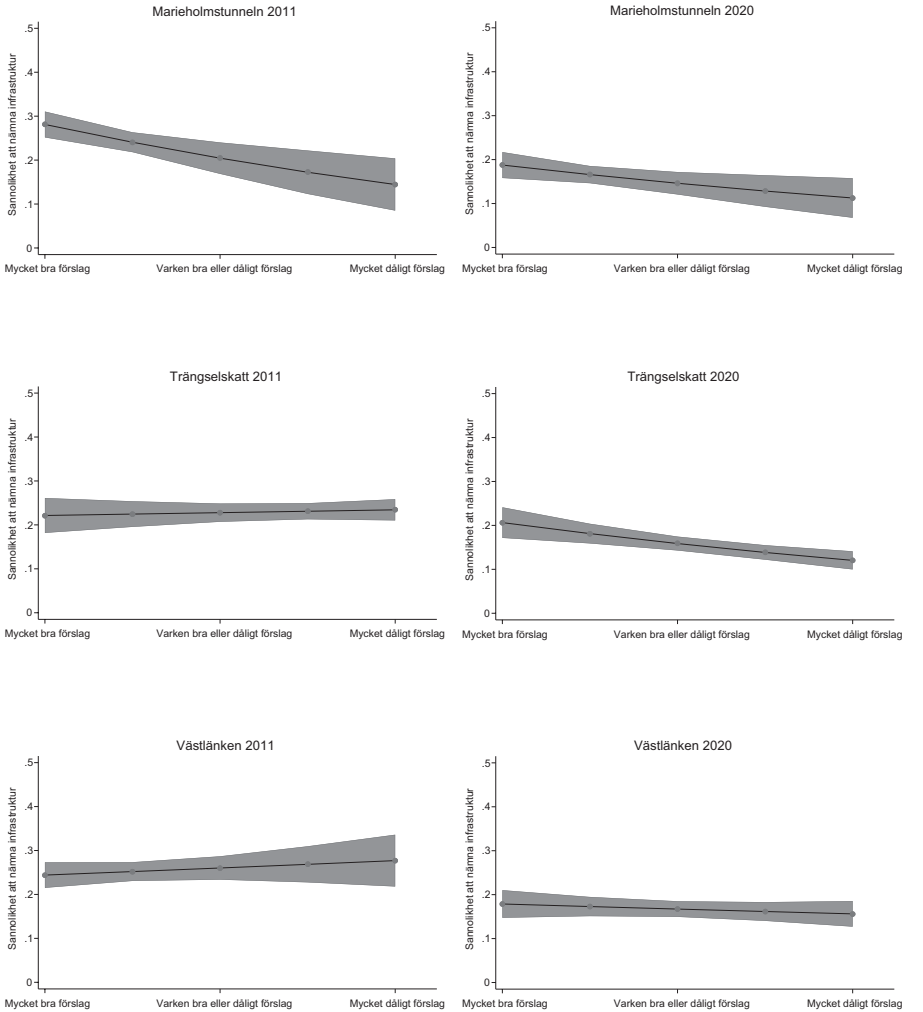

Kommentar: Figurerna visar den förväntade andelen som nämner infrastruktur som en viktig samhällsfråga/ samhällsproblem och konfidensintervall för grupper med åsikt i frågor om trafikåtgärder år 2011 och 2020. Modellen är kontrollerad för kön, ålder, utbildningsnivå, boendekommun och pendlingsvanor (se tabell 2 för detaljer om olika befolkningsgrupper).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2011 och 2020.

Appendix 2.

Figur i OLS Regressionsanalys: Svårigheter att hitta ett bra arbete där jag bor, 2014

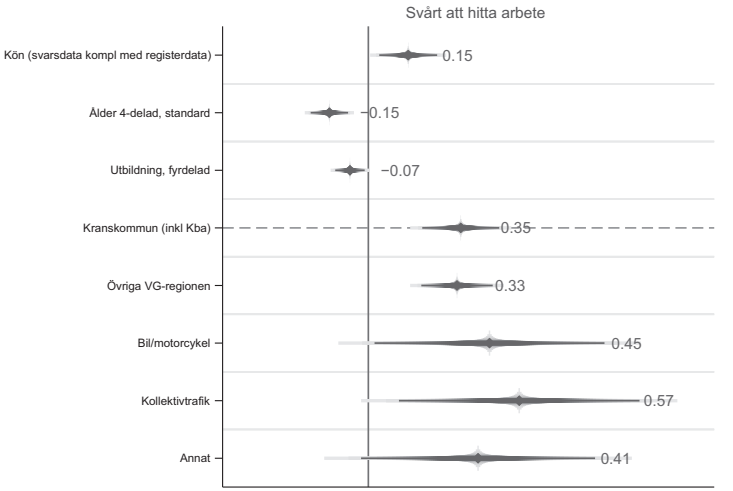

Figur ii OLS Regressionsanalys: Svårigheter att hitta ett bra arbete där jag bor, 2020

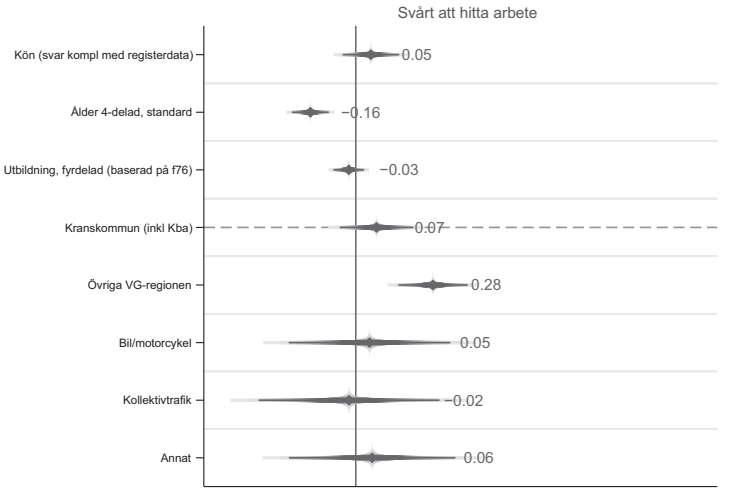

Kommentar: Frågan lyder *'I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om din nuvarande arbetssituation? Det är svårt att hitta ett arbete som passar mig bra där jag bor.'* 1= Instämmer inte alls, 4= instämmer helt. Figurerna visar utfallet av en OLS regressionsanalys.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014 och 2020.

Metodredovisning

DEN VÄSTSVENSKA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2020[1]

ELISABETH FALK

Sammanfattning
Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 är den tjugonionde sedan starten 1992.[2] Studien genomförs primärt via postala enkäter men respondenterna ges även möjligheten att svara digitalt via internet. Varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska vara jämförbara. Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 skickades till ett slumpmässigt urval om 6 000 personer i åldrarna 16–85 år. Svarsfrekvensen var 52 procent, vilket är på ungefär samma nivå som svarsfrekvensen legat på under de senaste åren för de västsvenska SOM-undersökningarna.

SOM-institutet genomförde hösten 2020 för 29:e året i rad en regional frågeundersökning med syfte att kartlägga västsvenska folkets vanor och attityder på ett flertal områden med fokus på (S)amhälle, (O)pinion och (M)edier. Den västsvenska SOM-undersökningen genomfördes parallellt med den 35:e nationella SOM-undersökningen och den femte lokala SOM-undersökningen i Göteborg.

Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 skickades till sammanlagt 6 000 personer i åldrarna 16–85 år med primär folkbokföringsadress i Västra Götalandsregionen eller Kungsbacka kommun. Data samlades in framförallt genom svar på postala enkäter men också genom svar på webben. Andelen som besvarade enkäten via pappersformulär i 2020 års västsvenska SOM-undersökning var 76,2 procent och 23,8 procent besvarade den via internet. Kontinuitet i fältarbete och frågeutformning är viktig för datakvaliteten och för jämförelser över tid. Det här kapitlet presenterar den västsvenska SOM-undersökningens genomförande genom att beskriva olika aspekter av undersökningsåret 2020 i detalj.

Urval

Den västsvenska SOM-undersökningen baseras likt övriga SOM-undersökningar på ett sannolikhetsurval av personer som är slumpmässigt utvalda från den population i det geografiska område som avses. Det betyder att sammansättningen av personer som är utvalda att delta i undersökningen i hög grad speglar sammansättningen i befolkningen i Västra Götalandsregionen samt Kungsbacka kommun. Urvalsramen utgörs av Skatteverkets folkbokföringsregister och innefattar alla svenska

Falk, Elisabeth (2021) Den västsvenska SOM-undersökningen 2020. I Anders Carlander & Elias Johannesson (red) *Alltid måndag?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

och utländska medborgare i åldrarna 16–85 år som i slutet av augusti 2020 hade sin primära adress i Västra Götaland samt Kungsbacka. År 2020 ingick totalt 6 000 personer i urvalet till den västsvenska SOM-undersökningen. Urvalsstorleken har förändrats över tid vilket redovisas i tabell 1.

Tabell 1 Den västsvenska SOM-undersökningens urval 1992–2020

År	Urvalsmetod	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1992	Systematiskt sannolikhetsurval	1	2 800	Både sv. & utl.	15–80 år
1993	”	”	2 800	Endast sv.	”
1994	”	”	2 800	Både sv. & utl.	”
1995	”	”	2 799	Endast sv.	”
1996–1997	”	”	2 900	Både sv. & utl.	”
1998	”	”	5 800	”	”
1999	”	”	5 900	”	”
2000–2008	”	2	6 000	”	”
2009	”	”	6 000	”	16–85 år
2010–2015	”	1	6 000	”	”
2016 Ordinarie urval	”	”	6 071	”	”
2016 Experimentgrupp	”	”	1 929	”	19–85 år[1]
2017 Ordinarie urval	”	”	3 000	”	16–85 år
2017 Experimentgrupp	”	”	3 000	”	”
2018	”	”	6 000	”	”
2019	”	”	6 000	”	”
2020	”	”	6 000	”	”

Kommentar: [1]Urvalet för 2016 års experimentgrupp skiljer sig åldersmässigt från det ordinarie urvalet. Det beror på att experimentgruppen erbjöds incitament i form av en skraplott (trisslott), vilket enligt den svenska lotterilagen är förbjudet att distribuera till personer under 18 år. Det totala urvalet i den västsvenska SOM-undersökningen 2016 var 8 000. För detaljerad beskrivning av 2016 års tvådelade urval se *SOM-undersökningarna 2016 – en metodöversikt* av Arkhede m.fl. (2017). Experimentet i 2016 års undersökning avsåg incitament och i 2017 års undersökning avsåg experimentet telefonpåminnelser.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2020.

Frågeformulär

Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 bestod av 77 frågor fördelade på 16 sidor i pappersenkäten. Frågorna utformades av SOM-institutet i samråd med Västra Götalandsregionen. Frågorna var av olika karaktär och indelade i 7 underrubriker som exempelvis *Nyheter & medier*, *Regionala frågor i Västra Götaland* och *Offentlig service*. Flertalet frågor har ställts i många år och svaren bidrar till att

bibehålla tidsserier som påbörjats i samband med den första undersökningen 1992. Frågorna i den västsvenska SOM-undersökningen fokuserar speciellt på områden som är aktuella på regional nivå så som offentlig service och infrastruktur. De flesta frågorna besvarades genom att kryssa i en ruta som motsvarar ett fast svarsalternativ. Ett mindre antal frågor erbjöd respondenterna möjlighet att själva skriva ut sitt svar i fritext. Svaren kodades sedan manuellt enligt ett schema av en grupp kodare på SOM-institutet.[3] Aktuella kodscheman finns tillgängliga i kodboken för 2020 års västsvenska SOM-undersökning som finns att ladda ned på SOM-institutets webbsida.[4] Sist i formuläret ställdes ett antal frågor om respondentens bakgrund och boendesituation. Respondenterna gavs även möjligheten att svara på enkäten digitalt. Webbformuläret framställdes av SOM-institutet i webbverktyget Qualtrics.[5] Utformningen av frågorna var i mycket hög utsträckning den samma i pappers- och webbenkäten men av praktiska skäl innehöll webbenkäten fler sidbrytningar. Frågor som respondenten eventuellt instruerades att hoppa över i pappersenkäten doldes automatiskt i webbversionen. Det elektroniska formuläret var främst framtaget för att besvaras på en dator eller enhet med en stor skärm vilket innebar att ytterligare utseendemässiga skillnader eventuellt kunde förekomma om respondenten valde att besvara enkäten på till exempel en mobiltelefon.

Fältarbete

Fältarbetet för den västsvenska SOM-undersökningen 2020 har i huvudsak följt upplägget från tidigare års undersökningar. Utskick och insamling av enkäter utfördes av ett fristående fältföretag[6] i nära samarbete med SOM-institutet som kontinuerligt utvärderade genomförandet. Undersökningsföretaget ansvarade för den tekniska delen av datainsamlingen såsom tryck, distribution och skanning, medan SOM-institutet svarade för allt innehåll i utskick och enkäter, samt kodning av fritextfrågor. Datainsamlingsarbetet startade på hösten och pågick till slutet av december 2020. Arbetet inleddes i början av september med ett aviseringskort som informerade respondenterna om att de blivit slumpmässigt utvalda att delta i årets västsvenska SOM-undersökning. En vecka senare skickades enkäten ut tillsammans med ett följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutets verksamhet, kort information på nio olika språk, svarskuvert samt en penna. Under resterande del av fältperioden genomfördes en serie påminnelseinsatser per brev och sms. Samtliga påminnelser innehöll inloggningsuppgifter och länk till webbenkäten. De utvalda respondenterna kunde när som helst under fältperioden avböja sin medverkan genom att ta kontakt med SOM-institutet varpå påminnelserna upphörde. Sedan 2019 genomförs inga telefonpåminnelser. Anledningen är att telefonpåminnelserna i SOM-undersökningarna har visat sig ge starkast effekt på de äldre respondenterna, en grupp som redan är överrepresenterad. På så sätt bidrog de till ytterligare åldersskevheter, med en enbart marginell höjning av svarsfrekvens (Arkhede, 2018).

Under fältperioden skickades varje vecka ett tackbrev till de respondenter som svarat under veckan som gått. Tackbrevet innehöll en belöning i form av en trisslott, alternativt en Sverigecheck (värde 50 kr) till de som var 17 år eller yngre när fältarbetet inleddes. Belöningen till respondenter som besvarat enkäten infördes mot bakgrund av resultatet av 2016 års metodexperiment, då effekten av incitament testades i SOM-undersökningen i Göteborg. I experimentet framkom att incitament i form av trisslotter hade positiv effekt på nettosvarsfrekvensen, ungefär 4–6 procentenheter, utan att försämra datakvaliteten (Arkhede, Oscarsson & Vernersdotter, 2017). Från och med 2017 års SOM-undersökningar erbjuds därför denna belöning till samtliga svarande (med undantag för personer som är 17 år eller yngre när fältarbetet inleds som istället får en Sverigecheck värde 50 kr).

Tabell 2 redogör för fältplanen i sin helhet och listar de datum vid vilket varje insats skickades ut. I normalfallet medför ett postalt utskick att materialet når respondenten 2–4 arbetsdagar efter utskicksdatum, medan ett sms når respondenten i princip direkt.

Tabell 2 Fältinsatser i den västsvenska SOM-undersökningen 2020

7 september	Utskick av **aviseringsvykort.**
14 september	Utskick **1** av enkät, följebrev, informationsbroschyr, information på nio språk, svarskuvert och penna. Möjligheten att svara på webben introduceras.
23 september	Utskick av **tack-/påminnelsevykort** (med omslutande kuvert).
1 oktober	Utskick av **SMS 1**[1] till respondenter som ännu inte sänt in enkäten.
8 oktober	Utskick **2** av enkät, följebrev och svarskuvert till respondenter som ännu inte sänt in enkäten.
20 oktober	Utskick av **SMS 2** till respondenter som ännu inte sänt in enkäten. Innehållande möjlighet att svara nej.[2]
29 oktober	Utskick **3** av enkät, följebrev och svarskuvert till respondenter som ännu inte sänt in enkäten.
5 november	Utskick av **SMS 3** till respondenter som ännu inte sänt in enkäten. Innehållande möjlighet att svara nej.
12 november	Utskick **4** av enkät, följebrev och svarskuvert till respondenter som ännu inte sänt in enkäten.
19 november	Utskick av **SMS 4** till respondenter som ännu inte sänt in enkäten. Innehållande möjlighet att svara nej.
30 november	Utskick **5** av enkät, följebrev, svarskuvert och bortfallsenkät till respondenter som ännu inte sänt in enkäten.
21 december	**Fältstopp**

Kommentar: [1]Alla respondenter med känt mobiltelefonnummer fick ett SMS med länk till webbsidan där respondenten loggar in med sina användaruppgifter. [2]Från och med SMS 2 fanns möjligheten att avböja att delta i undersökningen genom att svara ”NEJ” på SMS:et. De som avböjde medverkan fick därefter inga fler påminnelser.

Fältarbetet avslutades med att fältföretaget utförde en slutskanning av inkomna enkäter och sammanställde en datafil som skickades till SOM-institutet för validering den 7 januari 2021. Den sista registrerade enkäten inkom 29 december. Vid datavalideringsprocessens slut avidentifierades enkäterna och alla kontaktuppgifter raderades. De fysiska enkäterna som kommit in förstördes i enlighet med bestämmelser om sekretessavfall.

Webbenkäter

Sedan 2012 används en undersökningsdesign som kallas blandad datainsamling (*mixed mode*). Det innebär att flera datainsamlingsmetoder används i en och samma frågeundersökning. Respondenterna har sedan närmare 10 år haft möjlighet att även fylla i enkäten på webben. Den digitala versionen av formulären programmerades i webbverktyget Qualtrics och administrerades av SOM-institutet, medan pappersenkäten administrerades av fältföretaget.

Det var 714 personer som valde att besvara enkäten via internet 2020, vilket motsvarar 11,9 procent av bruttourvalet och 23,8 procent av samtliga svarande 2020. Det kan jämföras med att andelen webbsvar av samtliga svarande låg på 18,4 procent 2019 och 16,7 procent 2018.

Inflöde

De flesta respondenter som väljer att delta i SOM-undersökningarna svarar inom några veckor. Det generella inflödesmönstret med högt inflöde de första veckorna i samband med de första påminnelserna upprepade sig även 2020 (figur 1).

Under de första 15 dagarna inkom ungefär hälften av de svar som kom att bli den slutgiltiga svarsfrekvensen, vilket var 52 procent. Efter 45 dagar (29 oktober 2020) hade nästan 85 procent av de slutgiltiga svaren kommit in. Anledningen till att fältperioden fortsätter en längre tid efter detta är att olika grupper i befolkningen tenderar att svara vid olika tillfällen under datainsamlingsperioden. Analyser av inflödesmönstret visar bland annat att grupper som i hög grad svarar på SOM-undersökningarna, såsom äldre och politiskt intresserade, ofta svarar tidigt under fältperioden. De grupper som är underrepresenterade i den slutgiltiga svarsfilen så som yngre och personer från arbetarhem svarar i högre grad senare under fältperioden. Genom att ge dem som får en enkät skickad hem till sig möjligheten att svara under längre period ökar andelen svarspersoner från grupper som vanligtvis är underrepresenterade. Vi undviker därmed att förstärka mönster av till exempel den överrepresentation av grupper med stort politiskt intresse och hög ålder som ofta förekommer i opinionsundersökningar.

Figur 1 Kumulativt inflöde av enkäter i den västsvenska SOM-undersökningen 2020 (kumulativ procent av bruttourvalet)

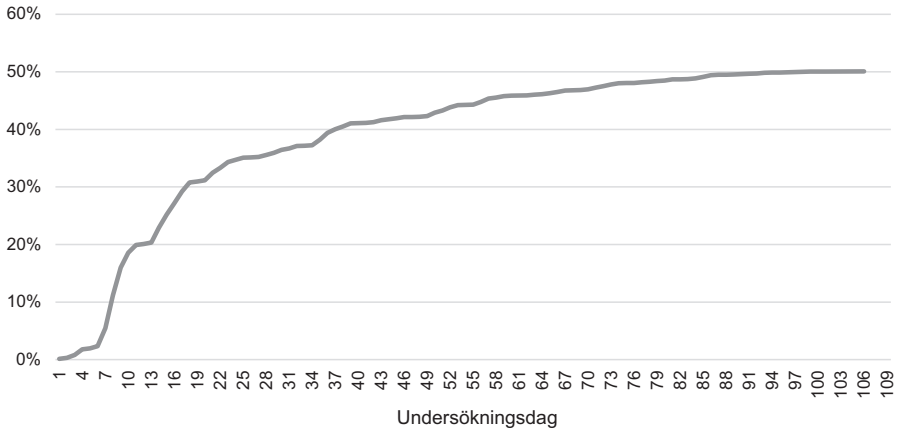

Kommentar: Figuren visar andel inkomna formulär per undersökningsdag.
Källa*:* Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Svarsfrekvens och bortfall

Svarsfrekvensen för SOM-undersökningarna har successivt sjunkit under 2000-talet (se tabell 3). I 2020 års västsvenska SOM-undersökning noteras dock en svag uppgång i svarsfrekvens med två procentenheter från året innan, vilket kan indikera en viss stabilisering av den nedåtgående trend i svarsfrekvens som drabbar enkätundersökningar överlag. Från 1997, då hela Västra Götaland var med i urvalet[7] för den västsvenska SOM-undersökningen var svarsfrekvensen under de första fem åren i genomsnitt 67 procent och de senaste fem åren har den genomsnittliga svarsfrekvensen varit drygt 51 procent.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 6 000 personer (bruttourvalet) var det 3 005 personer som besvarade och skickade in formuläret. Från bruttourvalet har det så kallade naturliga bortfallet definierats bort, vilket är personer som är fysiskt eller mentalt oförmögna att svara på enkäten, personer som är avlidna, bortresta under större delen av fältperioden, emigrerade, har språksvårigheter eller inte alls talar svenska. Sammanlagt 225 personer, motsvarande 3,8 procent, räknades bort som naturligt bortfall i 2020 års västsvenska SOM-undersökning. Antalet personer som svarat på undersökningen alternativt noterats som naturligt bortfall redovisas i tabell 4. Informationen om svarsbortfallet, alltså de respondenter som inte kan eller vill svara på enkäten, har inhämtats på flera sätt: direkt från respondenter eller anhöriga som hört av sig under fältarbetets gång, via den bifogade bortfallsenkäten i sista påminnelsen med frågor om varför man inte önskar eller kan delta i undersökningen samt via Skatteverkets befolkningsregister.

Tabell 3 Svarsfrekvensen i de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2020 (procent)

Under-söknings-år	Brutto-urval	Netto-urval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svars-frekvens (brutto)	**Svars-frekvens (netto)**	Fältarbete utfört av
1992	2 800	2 650	5,4 %	1 603	57 %	60 %	Linfab
1993	2 800	2 647	5,5 %	1 586	57 %	60 %	Linfab
1994	2 800	2 639	5,8 %	1 591	57 %	60 %	Linfab
1995	2 799	2 620	6,4 %	1 709	61 %	65 %	Temo
1996	2 900	2 621	9,6 %	1 807	62 %	69 %	Gallup
1997	2 900	2 637	9,1 %	1 845	64 %	70 %	Gallup
1998*	5 800	5 385	7,2 %	3 487	60 %	65 %	Sifo
1999	5 900	5 557	5,8 %	3 760	64 %	68 %	Kinnmark
2000	6 000	5 602	6,6 %	3 684	61 %	66 %	Kinnmark
2001	6 000	5 420	9,7 %	3 808	63 %	70 %	Kinnmark
2002	6 000	5 538	7,7 %	3 792	63 %	68 %	Kinnmark
2003	6 000	5 537	7,7 %	3 654	61 %	66 %	Kinnmark
2004	6 000	5 489	8,5 %	3 630	61 %	66 %	Kinnmark
2005	6 000	5 505	8,3 %	3 419	57 %	62 %	Kinnmark
2006	6 000	5 462	9,0 %	3 347	56 %	61 %	ScandInfo
2007	6 000	5 491	8,5 %	3 420	57 %	62 %	Kinnmark
2008	6 000	5 553	7,5 %	3 240	54 %	58 %	Kinnmark
2009	6 000	5 539	7,7 %	3 368	56 %	61 %	Kinnmark
2010	6 000	5 503	8,8 %	3 276	55 %	59 %	Kinnmark
2011	6 000	5 493	8,5 %	3 135	53 %	57 %	Kinnmark
2012	6 000	5 511	8,2 %	3 186	53 %	58 %	Kinnmark
2013	6 000	5 608	6,5 %	2 983	50 %	53 %	Kinnmark
2014	6 000	5 626	6,2 %	2 900	48 %	52 %	Kinnmark
2015	6 000	5 609	6,5 %	2 830	47 %	50 %	Kinnmark
2016 Ordinarie	6 071	5 745	5,4 %	2 800	46 %	49 %	Kinnmark
2016 Experiment	1 929	1 850	4,1 %	1 016	53 %	55 %	Kinnmark
2017 Ordinarie	3 000	2 863	4,6 %	1 576	53 %	55 %	Indikator
2017 Experiment	3 000	2 895	3,5 %	1 483	49 %	51 %	Indikator
2018	6 000	5 756	4,1 %	2 913	49 %	51 %	Indikator
2019	6 000	5 839	2,1 %	2 898	48 %	50 %	Indikator
2020	6 000	5 775	3,8 %	3 005	50 %	52 %	Indikator

***Kommentar**:* Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas personer som är fysiskt eller mentalt oförmögna att svara på enkäten, personer som är avlidna, bortresta under större delen av fältperioden, emigrerade, har språksvårigheter eller inte alls talar svenska. *Från och med 1997 års undersökning ingår hela Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i urvalet. Innan dess ingick endast Göteborg med kranskommuner. Notera att experimentet i 2016 års undersökning avsåg incitament och i 2017 års undersökning avsåg experimentet telefonpåminnelser, där de som var med i experimentgruppen 2017 *inte* fick telefonpåminnelser till skillnad från ordinarie gruppen som fick telefonpåminnelser.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2020.

Tabell 4 Svarande och bortfall i den västsvenska SOM-undersökningen 2020

	Den västsvenska SOM-undersökningen
Bruttourval	6 000
Naturligt bortfall	225 (3,8 %)
Nettourval	5 775
Vägran	403
Ej anträffade	2 367
Antal svarande	3 005
Svarsfrekvens brutto	50 %
Svarsfrekvens netto	52 %

***Kommentar**:* Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas personer som är fysiskt eller mentalt oförmögna att svara på enkäten, personer som är avlidna, bortresta under större delen av fältperioden, emigrerade, har språksvårigheter eller inte alls talar svenska. Bruttosvarsfrekvenserna som här rapporteras följer den standard som upprättats av den amerikanska organisationen AAPORs definition (RR2) (AAPOR, 2015.)

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2020.

Representativitet

Bortfall riskerar att leda till avvikelser från representativiteten mellan population och de som deltar i undersökningen, vilket måste tas i beaktande när materialet analyseras. Vilka som svarar och vilka som inte svarar på en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga gruppers blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor.

Av appendix A–C framgår hur svarsbenägenheten i de västsvenska SOM-undersökningarna varierar med kön, ålder och geografisk hemvist över tid. Små avvikelser finns i samtliga parametrar där exempelvis andelen svarande i Göteborg är något lägre än andelen göteborgare i urvalet. Kvinnor svarar i något högre utsträckning än män, en skillnad som varit stabil sedan början av 2000-talet. Representativiteten i olika åldersgrupper utgör den största utmaningen då de yngre åldersgrupperna i ökande utsträckning är underrepresenterade. Vi har studerat vilka konsekvenser skevheterna i representativiteten har för undersökningens träffsäkerhet genom att vikta resultaten för kön, ålder och geografisk hemvist och jämfört utfallet i den viktade och den oviktade gruppen. Elias Markstedt (2014) har visat att träffsäkerheten i attitydfrågor om politiska förslag och bedömningar av ekonomin är hög trots de sjunkande svarsfrekvenserna. Frågor om nyhetskonsumtion påverkas däremot något mer av att delar av befolkningen har en lägre representativitet i svarsunderlaget.

De övertid dalande svarsfrekvenserna har alltså en effekt på svarens träffsäkerhet i vissa typer av frågor där det finns stora generationsskillnader.

Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 besvarades av 3 005 personer vilket motsvarar en nettosvarsfrekvens på 52 procent. Trots att 48 procent inte svarade på enkäten är den demografiska representativiteten i svarsgruppen god. SOM-institutet fortsätter att utvärdera och utveckla tillvägagångsätt och metoder för att optimera datakvaliteten och dess påverkan på analysmöjligheter.

Noter

1 Kapitlet bygger på tidigare års metodredogörelser, se exempelvis Falk (2020) samt 2020 års metodrapport, se Falk, Sandelin & Weissenbilder (2021).

2 Samtidigt som den västsvenska SOM-undersökningen genomfördes även den nationella SOM-undersökningen och SOM-undersökningen i Göteborg.

3 Kodningsarbetet har utförts av Josefine Magnusson och Erik Vestin. Underlaget för kodningen finns tillgängligt i kodboken för 2020 års västsvenska SOM-undersökning (se www.gu.se/som-institutet/som-undersokningarna/frageformular-och-kodbocker).

4 www.gu.se/som-institutet/som-undersokningarna/frageformular-och-kodbocker.

5 Qualtrics är ett webbverktyg som används för att genomföra enkätundersökningar.

6 Institutet för kvalitetsindikatorer, Indikator, anlitades 2020.

7 Åren 1992–1996 var bara Göteborg med kranskommuner med i undersökningen.

Referenser

Arkhede, Sofia (2018). *Effects of telephone reminders on survey response rates in the SOM-surveys*. LORE methodological note 2018:1, Göteborgs universitet.

Arkhede, Sofia, Bové, Josefine, Bové, Klara & Daniel Jansson (2017). *SOM-undersökningarna 2016 – en metodöversikt.* Rapport 2017:34. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Arkhede, Sofia, Oscarsson, Henrik & Frida Vernersdotter (2017). *Incentivizing the SOM-surveys: Estimating the effects on questionnaire response rates*. LORE methodological note 2017:1, Göteborgs universitet.

AAPOR (2015). Standard definitions. *The American Association for Public Opinion Research,* 8th edition.

Markstedt, Elias (2014). *Representativitet och viktning – Riks-SOM som spegel av det svenska samhället 1986–2013*. Rapport 2012:30 v2. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Falk, Elisabeth (2020). Den västsvenska SOM-undersökningen 2019 i Anders Carlander & Ulrika Andersson (red) *Digitala är vi allihopa?* Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Falk, Elisabeth, Sandelin, Frida & Marcus Weissenbilder (2021). *Den västsvenska SOM-undersökningen 2020 – En metodöversikt*. Rapport 2021:3. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitetet.

Appendix A Fördelning över invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner och övriga Västra Götaland i befolkningen 16–85 år (2010–2020), i urvalet och bland de svarande (1999–2020) i de västsvenska SOM-undersökningarna (procent)

		Område				
År	Grupp	Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland	Summa	Antal
1999	Urval (brutto)	30	24	46	100	5 900
	Svarande	29	24	47	100	3 760
2000	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Svarande	28	25	47	100	3 684
2001	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 808
2002	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Svarande	28	26	46	100	3 792
2003	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 654
2004	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Svarande	30	24	46	100	3 630
2005	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 419
2006	Urval (brutto)	30	24	46	100	6 000
	Svarande	28	24	48	100	3 347
2007	Urval (brutto)	31	22	47	100	6 000
	Svarande	30	24	46	100	3 420
2008	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Svarande	29	24	45	100	3 240
2009	Urval (brutto)	30	25	45	100	6 000
	Svarande	28	26	46	100	3 368
	Befolkning	32	24	44	100	1 322 426
2010	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	32	24	44	100	5 506
	Svarande	30	25	45	100	3 276
	Befolkning	32	24	44	100	1 331 458
2011	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 493
	Svarande	28	25	47	100	3 151
	Befolkning	32	24	44	100	1 338 066
2012	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	31	25	44	100	5 511
	Svarande	29	25	46	100	3 186
	Befolkning	32	25	43	100	1 347 293
2013	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	31	25	44	100	5 608
	Svarande	31	24	45	100	2 983

Forts.

Appendix A forts.

		Område				
År	Grupp	Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland	Summa	Antal
	Befolkning	32	24	44	100	1 359 047
2014	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	32	24	44	100	5 626
	Svarande	29	26	45	100	2 900
	Befolkning	33	24	43	100	1 369 777
2015	Urval (brutto)	33	24	43	100	6 000
	Nettourval	33	24	43	100	5 609
	Svarande	31	24	45	100	2 830
	Befolkning	32	24	44	100	1 386 329
2016	Urval (brutto)	32	25	43	100	6 071
Ordinarie	Nettourval	31	26	43	100	5 745
	Svarande	30	27	43	100	2 800
2016	Urval (brutto)	30	25	45	100	1 929
Experiment	Nettourval	30	25	45	100	1 850
	Svarande	29	24	47	100	1 015
	Befolkning	33	24	43	100	1 400 539
2017	Urval (brutto)	30	23	47	100	3 000
Ordinarie	Nettourval	30	23	47	100	2 863
	Svarande	31	24	45	100	1 576
2017	Urval (brutto)	33	24	43	100	3 000
Experiment	Nettourval	33	24	43	100	2 895
	Svarande	30	25	45	100	1 483
	Befolkning	32	25	43	100	1 415 336
2018	Urval (brutto)	31	26	43	100	6 000
	Nettourval	31	26	43	100	5 756
	Svarande	29	27	44	100	2 913
	Befolkning	33	25	42	100	1 429 307
2019	Urval (brutto)	33	25	42	100	6 000
	Nettourval	33	25	42	100	5 839
	Svarande	31	25	44	100	2 898
	Befolkning	33	25	42	100	1 437 632
2020	Urval (brutto)	33	25	42	100	6 000
	Nettourval	33	25	42	100	5 775
	Svarande	31	27	42	100	3 005

***Kommentar**:* Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas personer som är fysiskt eller mentalt oförmögna att svara på enkäten, personer som är avlidna, bortresta under större delen av fältperioden, emigrerade, har språksvårigheter eller inte alls talar svenska. Göteborgs kranskommuner är samtliga kommuner i Göteborgsregionen exklusive Göteborgs kommun. Experimentet i 2016 års undersökning avsåg incitament och i 2017 års undersökning avsåg experimentet telefonpåminnelser.

***Källa**:* De västsvenska SOM-undersökningarna 1999–2020. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

Appendix B Åldersgruppernas fördelning hos befolkningen (2002–2020), i urvalet och bland de svarande (1992–2020) i de västsvenska SOM-undersökningarna (procent)

		Åldersgrupp						
År	Grupp	15–29	30–49	50–64	65–80	65–85	Summa	Antal
1992	Urval	27	38	19	16		100	
	Svarande	25	37	21	17		100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16		100	
	Svarande	27	36	20	17		100	1 586
1994	Urval	27	37	20	16		100	
	Svarande	27	36	22	15		100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16		100	
	Svarande	26	37	22	15		100	1 708
1996	Urval	25	38	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 807
1997	Urval	26	37	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 845
1998	Urval	24	37	24	16		101	5 385
	Svarande	22	36	25	17		100	3 487
1999	Urval	25	35	24	16		100	5 900
	Svarande	22	34	27	17		100	3 760
2000	Urval (15-80)	24	36	24	16		100	5 815
	Svarande (15-80)	21	34	27	18		100	3 597
2000	Urval (15-85)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande (15-85)	20	33	27		20	100	3 684
2001	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande	20	35	27		19	100	3 808
	Befolkning	23	35	23		19	100	1 245 689
2002	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	25		17	100	5 538
	Svarande	20	34	27		19	100	3 792
	Befolkning	23	35	23		19	100	1 254 946
2003	Urval (brutto)	24	34	23		19	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 537
	Svarande	20	33	27		20	100	3 654
	Befolkning	23	35	22		20	100	1 257 591
2004	Urval (brutto)	24	33	23		20	100	6 000
	Nettourval	24	33	24		19	100	5489
	Svarande	20	32	26		22	100	3630
	Befolkning	23	35	24		18	100	1 268 979
2005	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	36	24		17	100	5 505
	Svarande	19	33	27		21	100	3 419
	Befolkning	23	33	25		19	100	1 269 125
2006	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 462
	Svarande	18	32	28		22	100	3 347

Forts.

Appendix B forts.

		Åldersgrupp						
År	Grupp	15–29	16–29	30–49	50–64	65–85	Summa	Antal
	Befolkning	24		34	23	19	100	1 298 829
2007	Urval (brutto)	24		34	24	18	100	6 000
	Nettourval	23		35	24	18	100	5 491
	Svarande	19		32	27	21	100	3 420
	Befolkning	24		34	24	18	100	1 309 857
2008	Urval (brutto)	24		33	24	19	100	6 000
	Nettourval	23		34	25	18	100	5 553
	Svarande	18		31	29	23	100	3 240
	Befolkning		23	34	24	19	100	1 300 914
2009	Urval (brutto)		24	34	23	22	100	6 000
	Nettourval		22	34	24	20	100	5 539
	Svarande		16	32	27	25	100	3 368
	Befolkning		23	34	23	20	100	1 322 426
2010	Urval (brutto)		23	33	23	20	100	6 000
	Nettourval		22	34	24	20	100	5 506
	Svarande		17	32	27	24	100	3 276
	Befolkning		23	34	23	20	100	1 331 458
2011	Urval (brutto)		22	34	24	20	100	6 000
	Nettourval		21	35	25	19	100	5 493
	Svarande		15	31	28	26	100	3 151
	Befolkning		23	33	23	21	100	1 338 065
2012	Urval (brutto)		23	33	23	21	100	6 000
	Netto urval		22	34	23	21	100	5 511
	Svarande		16	31	25	28	100	3 186
	Befolkning		23	33	23	21	100	1 347 293
2013	Urval (brutto)		23	34	22	21	100	6 000
	Netto urval		22	35	22	21	100	5 608
	Svarande		15	31	25	29	100	2 983
	Befolkning		23	33	23	21	100	1 359 047
2014	Urval (brutto)		21	34	23	22	100	6 000
	Netto urval		21	35	23	21	100	5 626
	Svarande		14	29	27	30	100	2 900
	Befolkning		23	33	23	21	100	1 369 777
2015	Urval (brutto)		23	33	23	21	100	6 000
	Netto urval		22	33	24	21	100	5 609
	Svarande		14	29	27	30	100	2 830
	Befolkning		22	33	23	22	100	1 386 329
2016	Urval (brutto)		23	32	23	22	100	6 071
Ordinarie	Netto urval		23	32	23	22	100	5 445
	Svarande		15	28	26	31	100	2 800
2016	Urval (brutto)		21	34	22	23	100	1 929
Experiment	Netto urval		21	34	23	22	100	1 850
	Svarande		14	31	25	30	100	1 015

Forts.

Appendix B forts.

		Åldersgrupp					
År	Grupp	16–29	30–49	50–64	65–85	Summa	Antal
	Befolkning	22	33	22	22	100	1 400 539
2017	Urval (brutto)	23	34	24	20	100	3 000
Ordinarie	Netto urval	23	34	24	20	100	2 863
	Svarande	18	33	24	25	100	1 576
2017	Urval (brutto)	21	30	22	28	100	3 000
Experiment	Netto urval	21	30	22	28	100	2 895
	Svarande	15	25	24	36	100	1 483
	Befolkning	22	33	23	22	100	1 415 336
2018	Urval (brutto)	22	32	23	23	100	6 000
	Netto urval	22	33	23	22	100	5 756
	Svarande	15	29	27	29	100	2 913
	Befolkning	22	33	23	22	100	1 429 307
2019	Urval (brutto)	23	32	23	22	100	6 000
	Netto urval	22	32	24	22	100	5 839
	Svarande	15	27	27	31	100	2 898
	Befolkning	22	33	23	22	100	1 437 632
2020	Urval (brutto)	21	33	24	22	100	6 000
	Netto urval	21	33	24	22	100	5 775
	Svarande	15	29	26	30	100	3 005

Kommentar: I jämförelsesyfte redovisas för år 2000 även resultat för ett begränsat urval som omfattar samma åldersintervall, 15–80 år, som de tidigare årens undersökningar. Fr.o.m. 2009 ingår inte 15-åringar i SOM-undersökningarna varför resultaten inte är helt jämförbara beträffande yngsta åldersgruppen. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB). Experimentet i 2016 års undersökning avsåg incitament och i 2017 års undersökning avsåg experimentet telefonpåminnelser.

Källa*:* De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2020. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

Appendix C Könsfördelning hos befolkningen (2010–2020), i urvalet (2010–2020) och bland de svarande (1992–2020) i de västsvenska SOM-undersökningarna (procent)

		Kön		
År	Grupp	Män	Kvinnor	Summa
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	47	53	100
1999	Svarande	48	52	100
2000	Svarande	49	51	100
2001	Svarande	47	53	100
2002	Svarande	48	52	100
2003	Svarande	47	53	100
2004	Svarande	47	53	100
2005	Svarande	47	53	100
2006	Svarande	47	53	100
2007	Svarande	47	53	100
2008	Svarande	47	53	100
2009	Svarande	47	53	100
	Befolkningen	50	50	100
2010	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	46	54	100
	Befolkningen	50	50	100
2011	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
	Befolkningen	50	50	100
2012	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
	Befolkningen	50	50	100
2013	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100
	Befolkningen	50	50	100
2014	Bruttourval	51	49	100
	Nettourval	51	49	100
	Svarande	48	52	100

Forts.

Appendix C forts.

		Kön		
År	Grupp	Män	Kvinnor	Summa
	Befolkningen	50	50	100
2015	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	49	51	100
	Befolkningen	50	50	100
2016	Bruttourval	51	49	100
Ordinarie	Nettourval	51	49	100
	Svarande	49	51	100
2016	Bruttourval	50	50	100
Experiment	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
	Befolkningen	50	50	100
2017	Bruttourval	50	50	100
Ordinarie	Nettourval	51	49	100
	Svarande	52	48	100
2017	Bruttourval	51	49	100
Experiment	Nettourval	51	49	100
	Svarande	50	50	100
	Befolkning	50	50	100
2018	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
	Befolkning	50	50	100
2019	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100
	Befolkning	51	49	100
2020	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100

Kommentar: Experimentet i 2016 års undersökning avsåg incitament och i 2017 års undersökning avsåg experimentet telefonpåminnelser.

Källa*:* De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2020. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

OM FÖRFATTARNA

Felix Andersson, pol master, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Han är särskilt intresserad av frågor som rör politisk representation, politisk responsivitet och svensk politisk historia.
Kontakt: felix.andersson@gu.se

Anders Carlander, forskare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Med en bakgrund inom ekonomi och psykologi handlar mycket av hans forskning om hur olika människor hanterar risk och osäkerhet och hur det relaterar till hälsa.
Kontakt: anders.carlander@gu.se

Daniel Enström, fil kand, är masterstudent och före detta biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Han intresserar sig särskilt för sociala skiljelinjer och förhållandet mellan ideologiska preferenser och policyattityder.
Kontakt: denstrm@gmail.com

Elisabeth Falk, fil master, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hon är särskilt intresserad av mellanmänsklig tillit och medborgares förtroende för olika samhällsinstitutioner och aktörer.
Kontakt: elisabeth.falk@gu.se

Elias Johannesson, fil dr, är verksam som universitetslektor på Personalvetarprogrammet vid Högskolan Väst. Hans forskningsintressen rör personlighetsdrag, intelligens, informellt lärande och välbefinnande.
Kontakt: elias.johannesson@hv.se

John Magnus Roos fil dr, är verksam vid Högskolan i Skövde och Centrum för konsumtionsforskning (CFK) vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Han forskar bl.a. på frågor om konsumtion, personlighetsdrag, beteendeförändring och välbefinnande.
Kontakt: magnus.roos@cfk.gu.se

Marcus Weissenbilder, fil master, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hans forskningsintressen rör EU-frågor och politisk ekonomi.
Kontakt: marcus.weissenbilder@gu.se

Klara Wärnlöf Bové, fil master, är verksam som undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.
Kontakt: klara.bove@som.gu.se

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
   Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
   Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
   Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
   Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
   Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
   Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
   Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
   ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
   Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
   ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
   Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
   ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
    Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
    Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--11--SE
12. Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
    Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
    Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
    Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
    ISRN GU-STJM-SOM--14--SE. ISBN 91-972694-1-7

15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE. ISBN 91-972694-2-5

16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittiotalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE. ISBN 91-972694-3-3

17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE. ISBN 91-972694-4-1

18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE. ISBN 91-972694-5-X

19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE. ISBN 91-972694-7-6

20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssamhället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE. ISBN 91-972694-8-4

21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE. ISBN 91-972694-9-2

22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE. ISBN 91-973670-1-X

23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8. ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE

24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6. ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE

25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4. ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE

26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0. ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE

27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9. ISRN: GU-STJM-SOM--27--E

28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7. ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

29. Wadbring, Ingela: Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red): *Efter Arbetet.* Synen på nedläggningen och dess konsekvenser. Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer) ISSN: 1101-4692 och 0428-4788. ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE

30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken.* Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-973670-9-5. ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE

31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige* Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-01-8. ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE

32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender* Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-02-6. ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE

33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfängans marknad* Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-03-4. ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE

34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans* Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-04-2. ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE

35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring* Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-05-05-13

36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går* Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-06-9. ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE

37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige* Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-07-7. ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE

38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne* Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-08-5. ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE

39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld* Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer) ISBN: 91-89673-09-3. ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE

40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005* Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer) ISBN: 978-91-89673-10-6. ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE

41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige* Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer) ISBN: 978-91-89673-11-3. ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE

42. Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0. ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE

43. Nilsson, Lennart & Antoni, Rudolf (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7. ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE

44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4. ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE

45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1. ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE

46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8. ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE

47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2. ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE

48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5. ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE

49. Oskarson, Maria, Bentgsson, Mattias & Berglund, Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass

50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9. ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE

51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5. ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE

52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2. ISRN: GU-STJM--52--SE

53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*
Göteborg 2012. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-22-9. ISRN: GU-STJM--53--SE

54. Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, PO (red) *Värmländskt landskap*
Göteborg 2012. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-86637-04-0. ISRN: GU-STJM--54--SE

55. Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*
Göteborg 2012, 216 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-23-6. ISRN: GU-STJM--55--SE

56. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
I framtidens skugga
Göteborg 2012, 696 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-24-3. ISRN: GU-STJM--56--SE

57. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Medborgarna om välfärden
Göteborg 2012, 248 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-25-0. ISRN: GU-STJM--57--SE

58. Ohlsson, Jonas & Bergström, Annika (red)
Vanor och attityder i förändring
Göteborg 2013, 228 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-26-7. ISRN: GU-STJM--58--SE

59. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
Vägskäl
Göteborg 2013, 784 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-27-4. ISRN: GU-STJM--59--SE

60. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
En region för alla?
Göteborg 2013, 286 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-29-8. ISRN: GU-STJM--60--SE

61. Bergström, Annika & Oscarsson, Henrik (red)
Mittfåra & marginal
Göteborg 2014, 576 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-30-4. ISRN: GU-STJM--61--SE

62. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Brytningstider
Göteborg 2014, 322 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-31-1. ISRN: GU-STJM--62--SE

63. Bergström, Annika, Johansson, Bengt, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (red)
Fragment
Göteborg 2015, 608 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-32-8. ISRN: GU-STJM--63--SE

64. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Alla dessa val
Göteborg 2015, 236 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-33-5. ISRN: GU-STJM--64--SE

65. Solevid, Maria (red)
Svenska utlandsröster
Göteborg 2016, 312 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-34-2. ISRN: GU-STJM--65--SE

66. Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Solevid, Maria (red)
Ekvilibrium
Göteborg 2016, 480 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-35-9. ISRN: GU-STJM--66--SE

67. Norell, P O & Nilsson, Lennart (red)
Värmländska utmaningar
Göteborg, 2016. 230 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-36-6. ISRN: GU-STJM--67--SE

68. Bergström, Annika & Harring, Niklas (red)
Hållbarhetens horisont
Göteborg, 2016. 230 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-37-3. ISRN: GU-STJM--68--SE

69. Andersson, Ulrika (red)
Slutna rum och öppna landskap
Göteborg, 2017. 178 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-38-0. ISRN: GU-STJM--69--SE

70. Andersson, Ulrika, Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (red)
Larmar och gör sig till
Göteborg, 2017. 648 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-39-7. ISRN: GU-STJM--70--SE

71. Andersson, Ulrika & Bergström, Annika (red)
En brokig gemenskap
Göteborg, 2017. 192 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-40-3. ISRN: GU-STJM--71--SE

72. Andersson, Ulrika, Carlander, Anders, Lindgren, Elina & Oskarson, Maria (red)
Sprickor i fasaden
Göteborg, 2018. 432 sidor. Pris: 320 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-42-7. ISRN: GU-STJM--72--SE

73. Carlander, Anders & Rönnerstrand, Björn (red)
Hemma Väst
Göteborg, 2018. 170 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-43-4. ISRN: GU-STJM--73--SE

74. Andersson, Ulrika, Rönnerstrand, Björn, Öhberg, Patrik & Bergström, Annika (red)
Storm och stiltje
Göteborg, 2019. 512 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-44-1. ISRN: GU-STJM--74--SE

75. Carlander, Anders, Öhberg, Patrik & Mellander, Elias (red)
Ingen kommer undan kulturen
Göteborg, 2019. 250 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-45-X. ISRN: GU-STJM--75--SE

76. Andersson, Ulrika, Carlander, Anders & Öhberg, Patrik (red)
Regntunga skyar
Göteborg, 2020. 488 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-47-2. ISRN: GU-STJM--76--SE

77. Carlander, Anders & Andersson, Ulrika (red)
Digitala är vi allihopa?
Göteborg, 2020. 144 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-48-9. ISRN: GU-STJM--77--SE

78. Andersson, Ulrika, Carlander, Anders, Grusell, Marie & Öhberg, Patrik (red)
Ingen anledning till oro (?)
Göteborg, 2021. 472 sidor. Pris: 350 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-49-6. ISRN: GU-STJM--78--SE

79. Rönnerstrand, Björn, Solevid, Maria & Oscarsson, Henrik (red)
Hög tid för Göteborg
Göteborg, 2021. 240 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-50-2 ISRN: GU-STJM--79--SE

80. Carlander, Anders & Johannesson, Elias (red)
Alltid måndag?
Göteborg, 2021. 132 sidor. Pris: 230 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-51-9 ISRN: GU-STJM--80--SE

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.gu.se/som-institutet
Telefon: 031-786 33 00

Beställning av publikationer kan göras på info@som.gu.se
eller på SOM-institutets webbplats.

Det blir många måndagar under ett år – närmare bestämt 52 till 53 måndagar. Ingen veckodag har en lika stark koppling till arbetslivet som måndagar, menar vi. Tematiken för Alltid måndag? är arbetsliv och titeln gör anspråk på ett hållbart arbetsliv där vi belyser olika sociala och hållbara aspekter av arbetsliv och frågar oss om gårdagens arbetssätt behöver vara morgondagens?

Årets nyhetsflöde har alltjämt präglats av covid-19, vaccinering och ett hopp om en plan för hur och när vi ska kunna gå ”tillbaka” till ett nytt normalläge i samhället. Pandemin har onekligen väckt intressanta frågeställningar kring resvanor, flexibelt arbete i form av distansarbete och digitala möten. Hur kan vi använda den här kunskapen för att skapa en mer flexibel framtida arbetsplats och hur vill vi att framtida måndagar ska se ut?

Med utgångspunkt i 2020 års västsvenska SOM-undersökning söker boken fördjupa kunskapen om hur människors syn på arbetslivet och opinion kring arbetsmarknad såg ut under hösten 2020. Vi jämför också hur utvecklingen har sett ut på ett antal olika frågor som berör arbetslivet från den västsvenska SOM-undersökningen 2014 då flertalet frågor på samma tema ställdes även då. Ett flertal författare från olika discipliner vid universitet och högskolor i Sverige medverkar med analyser och ämnen som slår an på arbetsmarknadens villkor.

Alltid måndag? är den 80:e forskarantologin från SOM-institutet och berör på många sätt olika sociala företeelser som slår an på det svenska samhället när det gäller (S)amhälle, (O)pinion och (M)edier.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

GÖTEBORGS UNIVERSITET